

A) "ALAMUT" VAN VLADIMIR BARTOL

EEN THEMATISCHE ROMANANALYSE

1.2. **VERHANDELING INGEDIEND MET HET OOG OP**

HET BEHALEN VAN DE GRAAD VAN LICENTIAAT
IN DE OOST-EUROPESE TALEN EN CULTUREN

PROMOTOR: PROF. DR. THOMAS LANGERAK

AUTEUR: KAATJE VAN REMORTEL

WOORD VOORAF

Deze licentiaatsverhandeling stelt me in de gelegenheid de professoren en docenten van de faculteit letteren en Wijsbegeerte te bedanken. In het bijzonder wil ik mijn promotor, Professor Dr. Thomas Langerak, bedanken die mij nuttige aanwijzingen gegeven heeft in verband met deze licentiaatsverhandeling. Ik dank ook docent Pavel Ocepek, die mij naar het onderwerp van deze verhandeling heeft geleid, me onderricht heeft in de Sloveense literatuur en mijn vertalingen van Bartols werk heeft bijgestuurd. Mijn dank gaat ook uit naar Professor Miran Hladnik, professor Sloveense literatuur aan de universiteit van Ljubljana, en Professor Tone Smolej, professor Vergelijkende Literatuurwetenschap aan de universiteit van Ljubljana, die mij geholpen hebben bij een correcte interpretatie van de roman Alamut.

<u>Inleiding.....</u>	<u>i</u>
<u>1. Vladimir Bartol: leven en werk.....</u>	<u>1</u>
1.1. Biografie Vladimir Bartol.....	1
1.1.1. De eerste jaren.....	1
1.1.2. De schooljaren.....	2
1.1.3. Parijs.....	4
1.1.4. Joegoslavië.....	6
<u>2. De roman »Alamut«.....</u>	<u>10</u>
2.1. Sujet.....	11
2.2. Ruimte.....	26
1.1. Alamut.....	26
1.2. De paradijselijke tuinen.....	29
1.3. Buiten de muren van Alamut.....	31
2.3. Motieven.....	33
1.1. Waarheid en schijn.....	33
1.2. Geloof en dood.....	36
1.3. Kwaad en liefde.....	38
2.4. Thema en idee.....	40
2.5. Personages.....	41
2.5.1. Hasan Ibn Saba.....	41
2.5.2. Avani Ibn Tahir.....	47
2.5.3. Mirjam.....	49
2.5.4. Halima.....	50
2.5.5. Apama.....	51
2.6. Intertekstualiteit in 'Alamut'.....	52
<u>3. Ontstaansgeschiedenis.....</u>	<u>58</u>
3.1. Het idee.....	58
3.2. Ideële bronnen.....	61
3.3. Historische bronnen.....	64
3.3.1. Het Sjiisme.....	65
3.3.2. Het Ismaelisme.....	66
3.3.3. Nizarija.....	66
3.3.4. Alamut.....	69
<u>4. Tijdsclimaat.....</u>	<u>70</u>
<u>5. 'Alamut' in een hedendaags perspectief.....</u>	<u>72</u>
5.1. Terrorisme.....	72
5.2. Assassijnen en al-Qaeda.....	73
<u>Besluit.....</u>	<u>77</u>
<u>Bibliografie.....</u>	<u>83</u>
Boeken en artikels.....	83
Internet.....	84

INLEIDING

In deze licentiaatsverhandeling willen we de roman 'Alamut' (1938) van Vladimir Bartol (1903-1967) analyseren. Vladimir Bartol behoort tot de belangrijkste schrijvers van het interbellum en 'Alamut' staat op de literatuurlijst van elke Sloveense student. Toen de roman gepubliceerd werd in 1938 kreeg het echter minder goede recensies. Men vond de historische roman, die zich afspeelt in het Perzië van de elfde eeuw, te exotisch, te avontuurlijk en vooral niet Sloveens genoeg. Michael Biggins licht in zijn artikel 'Against Ideologies: Vladimir Bartol and Alamut' (2005) de periode toe:

Unfortunately, the timing of this masterpiece's appearance in the world was less than perfect. Alamut's trajectory was interrupted first by the German and Italian annexation of Slovenia from 1941 to 1945, then by the literary ideologies of Tito-led Communist Yugoslavia, where for some years the book was seen as a threat. What's more, its subject matter and style were completely at variance with the dominant trends in Slovenian literature both before and after World War II. Writers of small, linguistically isolated nations often have an overwhelming need to write about life in that particular small nation, perhaps as a way of helping to validate and reinforce the nation's very existence. Because there was nothing identifiably Slovenian about Alamut, except for its language, his fellow writers took to characterizing Bartol as "a mistake in the Slovenian genetic code." [...] Ordinary readers found it inconceivable that a Slovenian could develop a story so completely outside of their own historical experience. (Biggins 2005, p. 429-430)

Naarmate de jaren verstreken, kende 'Alamut' meer succes. Reeds in 1946 werd 'Alamut' vertaald in het Tsjechisch en in 1955 in het Servisch. De echte doorbraak kwam in de laatste twee decennia van de vorige eeuw. Ondertussen is 'Alamut' vertaald in 19 talen. Michael Biggins, vertaler van de laatste Engelstalige versie, beschrijft 'Alamut' als volgt:

Most of all, Alamut was and is simply a great read-imaginative, erudite, dynamic and humorous, a well-told tale set in an exotic time and place, yet populated by characters with universally recognizable ambitions, dreams and imperfections. Both at home and abroad, it continues to be perhaps the most popular book that Slovenia has ever produced, with recent translations of Alamut having become bestsellers in Germany, France and Spain. But despite its surface appearance as popular literature, Alamut is also a finely wrought, undiscovered minor masterpiece which offers the reader a wealth of meticulously planned and

executed detail and broad potential for symbolic intertextual and philosophical interpretation. (Biggins 2005, p. 428)

'*Alamut*' wordt vaak geïnterpreteerd als een allegorische voorstelling van het ontstaan van het totalitarisme in het begin van de twintigste eeuw. De geestelijke leider – Hasan Ibn Saba – wordt wel eens beschouwd als een synthese van Hitler, Stalin en Mussolini.

Na de gebeurtenissen van 11 september 2001 kende de populariteit van '*Alamut*' een nieuwe groei. Voor de lezers van deze tijd werd '*Alamut*' een metafoor voor het dreigende terrorisme en het hoofdpersonage Hasan Ibn Saba vond zijn weerklink in figuren als Hitler, Mussolini, Stalin en - Osama bin Laden. André Clavel, een journalist van de krant L'Express, schrijft in zijn artikel '*Ben Laden mode d'emploi*':

"Si Oussama ben Laden n'existait pas, Vladimir Bartol l'aurait inventé."
(L'Express, 22/11/2001)

Een andere mogelijke reden voor de populariteit van de roman '*Alamut*' is dat het verhaal gelezen kan worden op verschillende niveaus: als een avonturenroman, een historische roman, een liefdesgeschiedenis, een psychologische studie van een man met macht, een filosofische representatie van het nihilisme, enz.

Deze licentiaatsverhandeling heeft als doel de roman '*Alamut*' van Vladimir Bartol nader te bespreken. We gaan eerst in op het leven en werk van de auteur, Vladimir Bartol. We maken hierbij voornamelijk gebruik van zijn memoires "*Mladost pri Svetem Ivanu*" (*Jeugd in Sveti Ivan*). Deze werken verschenen in de jaren 1955-56¹ als feuilleton in de krant "*Primorski dnevnik*" (*Primorska-journaal*).

In het tweede deel analyseren we de roman. We vangen de analyse aan met een bespreking van de fabula en het sujet van '*Alamut*'. In een diepere analyse van de roman gaan we verder in op de rol van de ruimte in de roman, de motieven, het thema, het centrale idee en de hoofdpersonages van '*Alamut*'. Aangezien '*Alamut*' doorspekt is van verwijzingen naar de Koran en naar de Perzische literatuur willen we dit ook verder bespreken.

Daarna richten we ons op de ontstaansgeschiedenis van de roman '*Alamut*'. Waar heeft Vladimir Bartol het idee gehaald om over een despoot in Perzië in de elfde eeuw te schrijven? Welke historische en ideële bronnen heeft hij daarvoor gebruikt?

---

¹ Boek I: 12 januari 1955 – 4 juni 1955
Boek II: 4 juni 1955 – 16 oktober 1955
Boek III: 12 februari 1956 – 22 juni 1956

De drie delen zijn door de uitgeverij 'Sanje' opnieuw in boekvorm uitgebracht.

Boek I: 2003 - *Svet pravljic in čarovnije [De wereld van sprookjes en tovenarij]* – Ljubljana: Sanje

Boek II: 2006 – *Pot do učenosti [De weg naar wijsheid]* – Ljubljana: Sanje

Boek III: 2006 – *Romantika in platonika sredi vojne [Romantiek en platonologie van het interbellum]* – Ljubljana: Sanje

Vervolgens willen we het tijds klimaat waarin Vladimir Bartol *'Alamut'* schreef, bespreken en tenslotte ingaan op de actuele interpretatie van de roman.

In het besluit van de licentiaatsverhandeling zullen we dan de resultaten van ons onderzoek resumeren zodat we ons een volledig beeld kunnen vormen van de roman.

De vertalingen van citaten uit *'Alamut'* zijn de onze, aangezien er tot nu toe geen Nederlandstalige vertaling bestaat.

1. VLADIMIR BARTOL: LEVEN EN WERK

1.1. BIOGRAFIE VLADIMIR BARTOL

In dit deel willen we het leven en de belangrijkste werken van Vladimir Bartol beschrijven. We willen hierbij vier periodes toelichten: de eerste jaren (1903-1909), de schooljaren (1909-1925), de periode in Parijs (1926-1928) en ten slotte de periode in Joegoslavië (1928-1967).

1.1.1. DE EERSTE JAREN

Vladimir Bartol werd geboren op 24 februari 1903 in de regio Primorska², meer bepaald in Spodnji Sveti Ivan – het huidige Italiaanse San Giovanni.

Vladimirs vader, Gregor Bartol, werkte als hoofdcontroleur op de post van Triëste. In zijn vrije tijd las hij graag reisverhalen en avonturenromans. Vladimir Bartol herinnert hem zich als een uitstekende verteller van sprookjes en verhalen.

Vladimirs moeder, de Triëstse schrijfster, publicist en uitgeefster Marica Nadlišek (1867-1940) is vooral bekend geworden voor het eerste Sloveense vrouwen tijdschrift 'Slovenka' (De Sloveense). (Sturm-Schnabl 1997-1998, p. 98) Enkele werken zijn onlangs opnieuw uitgegeven, onder andere 'Fata Morgana' (1998) en 'Na obali' ('Aan de kust', 2005). Ze hield zich ook professioneel bezig met schilderkunst en leerde de jonge Vladimir tekenen en modelleren. Ze probeerde hem tevergeefs zoveel mogelijk weg te houden van de literatuur. Over het wereldbeeld van zijn familie schrijft Vladimir het volgende:

Mama je bila verna, toda nikoli pobožnjaška. [...] Oče ni bil samo izrazito protiklerikalen [...] ampak je bil tudi izrazito akonfesionalen in nasprotnik sleherne konkretne veroizpovedi. Veroval je v veličino in mogočnost kreativne prirode. (Mladost I, p. 81-82)

[Mama was gelovig, maar nooit een huichelaarster. [...] Vader was niet enkel uitgesproken antiklerikaal, [...] maar ook heel onconfessioneel en tegenstander van ieders concrete geloofsbelijdenis. Hij geloofde in de grootsheid en macht van de creatieve natuur.]

Če sta bila oče in mama v pogledu svetovnega nazora drug do drugega skrajno tolerantna, pa sta se v političnih nazorih naravnost dopolnjevala. V velikih dneh balkanske in prve svetovne vojne ju je njun različni politični koncept privedel do živahnih in zanimivih diskusij in v teh skrajno tolerantnih diskusijah

---

² Primorska of Sloveens Küstenland is een historische regio in Slovenië aan de grens met Italië bij Triëste. De regio ligt tussen de Julische Alpen, de Adriatische Zee en Istrië. Primorska is ontstaan uit het Oostenrijkse Kroonland Küstenland.

sem doživel med staršema morda edino resnično sozvočje in soujemanje.
(Mladost I, p. 82)

[Waar vader en moeder in hun wereldbeeld tegenover elkaar bijzonder tolerant waren, vulden ze elkaar in hun politieke opvatting net aan. Tijdens de grote dagen van de Balkanoorlog en de eerste Wereldoorlog leidde hun verschillende politiek concepten tot interessante discussies. In die uitermate tolerante discussies ervaarde ik tussen mijn ouders waarschijnlijk de enige werkelijke harmonie en overeenstemming.]

1.1.2. DE SCHOOLJAREN

In 1909 ging Vladimir Bartol naar de gemeenschapsschool in Sveti Ivan. Zijn ongenoegen over deze school kunnen we lezen in een fragment uit *Mladost pri Svetem Ivanu*:

Šola mi je pomenila pravcato ječo, na katero sem bil, vsaj po svojem občutju, obsojen za celih 12 let in je šele maturitetno izpričevalo v žepu pomenilo končno osvoboditev iz nje. (Mladost II, p. 26)

[De school was voor mij een echte kerker waarin ik – naar mijn gevoel - 12 volledige jaren opgesloten zat. Pas toen ik mijn getuigschrift op zak had, voelde ik me bevrijd.]

Drie maanden later kreeg Bartol een longziekte en moest hij voor één jaar het bed houden. De innerlijke onrust die hij tijdens zijn ziekte doormaakte, heeft hij later beschreven in *Koorts (Vročica*³, 1948). Toen hij weer terug op krachten was, was hij een zwijgzaam en mensenschuw jongetje geworden. Opdat hij geen schooljaar zou verliezen, heeft zijn moeder hem leren lezen, schrijven en rekenen. Hij legde succesvol zijn examens af en werd toegelaten in het tweede leerjaar. Om wat sterker te worden, sloot hij zich aan bij de beweging 'De Valk' (Sokol⁴).

In de herfst van 1912 werd Bartol toegewezen aan een stagiaire die de studenten, die op Sloveense basisschool onderwijs hadden genoten, begeleidde in de overgang naar het Duits gymnasium. Gedurende twee jaar was haar belangrijkste taak de studenten te ondersteunen bij het Duits. De school hechtte veel belang aan orde en discipline en voerde een streng bewind.

In 1912 brak de Balkanoorlog uit en Bartol volgde de ontwikkelingen op de voet. Elke dag las hij vol ongeduld de krant '*De Eendracht*' (*Edinost*)⁵.

³ VLADIMIR BARTOL, *Vročica*, Ljudski tednik, Triëste, 1948

⁴ Sokol werd opgericht door Miroslav Tyrš en Jindřich Fugner in 1862 als de eerste fysisch-educatieve organisatie in Oostenrijk-Hongarije. Deze organisatie had een algemene lichaamsontwikkeling tot doel en streefde daarbij naar een veelzijdige ontwikkeling van het individu en bijgevolg van de hele natie. Als tegenpartij gold 'Lega Nazionale' (De Nationale Bond), een uitgesproken agressieve organisatie.

⁵ De krant 'Edinost' vormde vanaf 1876 de spreekbuis van de Slovenen in Triëste en later ook van de Slovenen in de hele Primorska-regio. In 1926 werd 'Edinost' in het kader van de italianiseringspolitiek verboden. (bron: Pahor Milan, Slovenska časniška govorica v Trstu in Gorici pred drugo svetovno vojno - www.primorski.it)

Balkanska vojna je bila zame prva velika šola zgodovinskega spoznavanje, prvo ostrenje zgodovinskega čuta. (Mladost II, p. 271)

[De Balkanoorlog was voor mij het eerste grote besef van geschiedenis, de eerste verscherping van het geschiedenisgevoel.]

In 1913 begon Vladimir zijn studie aan het Duitse gymnasium in Triëste. Op het gymnasium was Duits verplicht voor iedereen. Lessen Sloveens en Italiaans werden ook voorzien. Op school moest Bartol Oostenrijker zijn, thuis een Sloveen.

In 1914 brak de eerste wereldoorlog uit. In 1918 werd het Sloveense Primorska bezet door de Italianen. Reeds tijdens de eerste maanden van de occupatie werden de privé-scholen gesloten en de Sloveense cultuurverbonden geterroriseerd. In 1920 werd het Volkshuis (Narodni dom⁶) in Triëste - hét cultuurcentrum van de Slovenen - in brand gestoken. Door de hervormingen van Giovanni Gentile, de Italiaanse minister van onderwijs, wordt in oktober 1923 onderwijs in het Sloveens afgeschaft. De onderwijstaal aan alle openbare scholen was vanaf dan het Italiaans. Aanvankelijk stond men nog wel enkele extra uren Sloveens en Servo-Kroatisch toe, maar vanaf 1 maart 1926 werden deze ook afgeschaft. De denationaliseringspolitiek werd streng doorgevoerd: kinderen werd verboden Sloveens te praten op school, op straat en zelfs thuis. Hiervoor werden enkele fascistische jeugdorganisaties in het leven geroepen: Balilla – voor kinderen van 8 tot 14 jaar; Avangardisti – voor jongeren van 14 tot 18 jaar; Piccole italiane, Giovani italiani, enz. Overall gold het Italiaans als de officiële voertaal en werd het gebruik van het Sloveens of het Servo-Kroatisch per wet verboden. Zelfs in de kerken was het verboden in de moedertaal te spreken. Op 25 november 1926 werd de Speciale Rechtbank (Tribunale Speciale) opgericht ter bescherming van de staat, wat een definitief einde moest betekenen voor het Sloveens. Bekende slachtoffers van deze italianiseringspolitiek zijn: Vladimir Gortan, Ferdinand Bidovec en Franjo Marušič. Deze leden van de verzetsorganisatie TIGR⁷ werden ter dood veroordeeld en geëxecuteerd op 6 september 1930 in de buurt van Triëste. Na deze executies nam de tirannie van de fascistten tegenover de Slovenen nog toe.

---

⁶ De Narodni Dom werd tussen 1901 en 1904 gebouwd als centraal ontmoetingspunt voor de Sloveense bevolking van Trieste. In de Narodni Dom waren verschillende organisaties ondergebracht, waaronder het Sloveense theater, een Sloveenstalige bibliotheek, een Sloveense bank, een café en verschillende verenigingen (met name Sokol en Edinost). De Narodni Dom werd zowel door Slovenen als Italianen beschouwd als hét symbool van Sloveense aanwezigheid in de stad, hetgeen uiteindelijk leidde tot een brandaanslag door fascistische zwarthemden op het gebouw op 13 juli 1920, waarbij het geheel uitbrandde.

⁷ TIGR was de eerste illegale gewapende [verzetsorganisatie](#) tegen het [fascisme](#) in Europa. TIGR stond voor: Triëst (Trst), Istrië (Istra), Gorizia (Gorica) en [Rijeka](#). De organisatie werd op [28 december 1924](#) in Triëste opgericht. Zij was ontstaan vanuit de politiek gematigde vereniging [Edinost](#) en Sloveense studentenorganisaties in Triëste. TIGR was eveneens actief op het gebied van propaganda en gaf bijvoorbeeld het tijdschrift 'Svoboda' ['Vrijheid'] uit. 'Svoboda' verscheen zonder onderbreking van 1928 tot 1940. De uitgaven bevatten behalve politieke propaganda met name literaire teksten van de verboden Sloveense schrijvers en dichters (bijvoorbeeld Simon Gregorčič, Srečko Kosovel, Drago Bajc, Oton Župančič en TIGR-lid Ciril Kosmač) en essays over fascisme versus anti-fascisme.

Aangezien al het Sloveense illegaal werd verklaard, besloten de meeste Sloveense gezinnen te verhuizen naar Joegoslavië. Onder hen ook het gezin Bartol en Vladimir zal het zevende en achtste leerjaar aan het Poljanski gymnasium in Ljubljana volgen. Als vluchtelingen woonden de Bartols aanvankelijk in speciaal daarvoor bestemde treinwagons, daarna vestigden ze zich in de Pražakova Ulica.

Van 1921 tot 1925 studeerde Vladimir aan de universiteit van Ljubljana. Als major koos hij voor filosofie en natuurkunde met geografie als minor. In 1925 doctoreerde hij in de filosofie. De titel van zijn dissertatie luidde: *“O faktorjih, ki omogočajo živim organizmom smotrno reakcijo na zunanje vtise.”* [“Over de factoren die een geschikte reactie op uiterlijke invloeden voor levende organismes mogelijk maken.”]

Bartols fascinatie voor de wetenschap heeft een duidelijke stempel gedrukt op zijn vroegste werken. Hij schreef verschillende artikels over Darwin en Pavlov en trachtte de theorieën van Mesmer in dramavorm te integreren (*“Dr. Mesmer”*, 1933). Behalve in pure wetenschap was hij ook geïnteresseerd in geschiedenis, zoals onder andere blijkt uit *“De derde keizer”* (*Tretji cesar*), een werk over de geschiedenis van Mexico. Hij onderhield nauwe banden met Klement Jug, een vermaard psychoanalyst, die een belangrijke rol zal spelen in zijn oeuvre. Zo ging zijn eerste geregistreerde essay over Jug, “Dr. Jugs lot” (*Dr. Jugova usoda*, 1924). Kort hierna verscheen een artikel over Dr. Jugs ethische visie, gepubliceerd in het boek “Dr. Klement Jug” (1928). Klement Jug verschijnt later nog in ander werk van Bartol, bijvoorbeeld in “Al Araf” (1935). Bartol verzamelde talrijke boeken over bekende figuren uit de geschiedenis, zoals bijvoorbeeld Caesar, Dzinghis Khan, Casanova, e.d., die hij vervolgens verwerkte in dramavorm. Geen van deze drama’s werden ooit uitgevoerd: “Cortes in Montesuma” (Cortes en Montesuma), “Grof Cagliostro” (Graaf Cagliostro), “Hakim I. Blazni” (Hakim I de Waanzinnige) en “Mazdak”.

In die jaren bezocht Vladimir Bartol fervent theater- en operavoorstellingen waarbij hij vaak vergezeld werd door Klement Jug, vooral in de periode 1921-1923. De jonge Vladimir ging ook regelmatig klimmen en trekken in de bergen met zijn vriend Zorko Jelimčič.

Vladimir Bartol is nooit lid van een politieke groepering geweest. Hij werd meer begeistert door de wereldpolitiek in een historisch perspectief. Wel was hij lid van ‘Socialno’, een pedagogische kring, waar zijn vriend Klement Jug vaak lezingen gaf, vaak over de psychoanalyse. Bartol raakt in die tijd ook bevriend met de dichter en publicist Srečko Kosovel waarmee hij voornamelijk over filosofie discussieerde.

1.1.3. PARIJS

Nadat Vladimir Bartol gedoctoreerd was aan de universiteit van Ljubljana, kon hij dankzij een Franse studiebeurs verder gaan studeren in Parijs. Aan de Sorbonne studeerde hij biologie en psychologie.

Parijs was voor Bartol een keerpunt. Het is hier dat Bartol besloot schrijver te worden. Dankzij Josip Vidmar⁸ raakte Bartol in de ban van de poëzie van Anton Podbevšek⁹. In mei 1927 droeg Bartol op een literaire avond zijn kortverhaal “*De liefde van de grootkhan*” (*Ljubezeni velikega kana*, 1927) voor. Bartol beschreef de plot als volgt:

De grootkhan ontvangt tijdens een veldtocht een brief van zijn geliefde vrouw. De brief is geschreven in de meest meeslepende woorden en omdat de khan zo ontroerd is, laat hij zijn ergste vijand vrij. Maar wanneer een van zijn krijgers zijn tent betreedt en de khan betrapt met de brief in de hand, wordt hij beschaamd over zijn eigen tederheid en goedheid en schreeuwt naar de soldaat: “Ga hem achterna! Hak hem het hoofd af, waar je hem vindt!” (Mladost III, p. 216).

Na deze voordracht bezorgde Josip Vidmar hem de basisidee van ‘*Alamut*’. Hij vertelde hem over Marco Polo’s reisverhaal “*Il milione*”. Bartol voorvoelde dat het reisverhaal in een actuele context begrepen kan worden.

Imel sem torej končno »svojo snov«! In imel sem nekakšen moten občutek, da utegne tičati v tej snovi nekaj vse bolj živo aktualnega kakor v vseh tistih snoveh, ki so me bile doslej zamikale. Kaj in v čem utegne biti tisto aktualno v snovi, o tem nisem imel takrat pojma. Ko gledam danes nazaj na tisti preblisk, na tisti trenutni stik, ki je nastal med kritikom in avtorjem, se me zdi naravnost nekaj fantastičnega. (Mladost III, p. 216)

[Eindelijk had ik “mijn materiaal”! En ik had een vaag voorgevoel dat in dit materiaal iets meer actueels stak dan in al het materiaal dat mij tot nu toe had weten te bekoren. Over het wat en waarin het actuele in het materiaal zat, had ik toen nog geen idee. Als ik nu terugkijk naar die inval, naar dat contact tussen criticus en auteur, lijkt me dat gewoonweg iets fantastisch.]

In Parijs schreef Vladimir Bartol behalve “*De liefde van de grootkhan*” nog enkele kortverhalen die later pas uitgegeven zijn: “*Een gezwollen kaak*” (*Otekla lica*, 1930) en “*De zoon in de wagen*” (*Sonce v avtomobilu*, 1930). Bovendien begon hij in Parijs aan het ontwerp voor “*Het duel*” (*Dvoboj*, 1930) en “*Don Lorenzo*” (1933).

⁸ Josip Vidmar (1895-1992) was een Sloveens politicus en publicist. Sinds 1922 was hij lid van de Vereniging van Sloveense schrijvers en in 1926 richtte hij de schrijversorganisatie PEN in Slovenië mee op. Josip Vidmar is vooral bekend vanwege zijn rol in het Sloveense verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog. Hij richtte in 1941 het Sloveense Bevrijdingsfront (Osvobodilna fronta) mee op en was tot aan het eind van de oorlog haar voorzitter. Na de oorlog was hij voorzitter van de Joegoslavische federale Kamer van Volkeren. Van 1945 tot 1953 was Josip Vidmar tevens voorzitter van het Sloveense parlement. Hij was eveneens geruime tijd president van de Sloveense Academie van Kunsten en Wetenschappen en hoofd van het onderzoekscentrum van de Academie. Hij vertaalde vanuit het Russisch, Frans, Duits en Tsjechisch naar het Sloveens, veelal theaterstukken.

⁹ Anton Podbevšek (1898-1981) was een Sloveens dichter en essayist. Veel van zijn verzen publiceerde hij in het literair tijdschrift ‘*Dom in Svet*’ en werden later verzameld in de bundel ‘*Človek z bombami*’ [De mens met bommen bewapend, 1925]. In zijn werk klinkt vaak het protest tegen het vernederende lijden tijdens de oorlog. Door zijn uitdrukkingwijze wordt hij vaak de eerste Sloveense Avantgardist genoemd. Hij was het grote voorbeeld voor de expressionist Srečko Kosovel.

1.1.4. JOEGOSLAVIË

In 1928 begon Vladimir Bartol zijn dienst in Petrovaradin en Novi Sad. Hij kreeg een opleiding als reserveofficier in de luchtvaartschool. Zijn ervaringen in het leger heeft hij later verwerkt in de kortverhalen “*De laatste vlucht van de sergeant-majoor Ljubisha*” (*Zadnji polet podnarednika Ljubiše*, 1929-30), “*Het vliegtuig in de mist*” (*Avion v megli*, 1930) en “*In het vliegtuig met de ‘gekke piloot’*” (*V avionu z ‘norim pilotom’*, 1930).

In 1929-30 werkte hij drie maanden als corrector bij het nationalistische tijdschrift “Morgen” (Jutro), daarna werd hij medewerker bij de uitgeverij “De blauwe vogel” (Modra ptica). Bij “De blauwe vogel” werden de meeste kortverhalen uitgegeven die later gebundeld zijn in de verhalenbundel “*Al Araf*” (1935).

In 1932 werd het drama “*Lopez*” opgevoerd maar het had absoluut niet het verwachte succes. Ontgoocheld trok Bartol voor twee maanden naar het geboortehuis van zijn vader in Dolenjska om daar de basisideeën van “*Alamut*” verder uit te werken.

Javni poraz, združen s hudim osebnim razočaranjem, ki je bilo združeno s prevaro, mi je naenkrat prvič živo približal alamutsko snov. V začetku leta 1933 sem se zatekel v rojstno hišo svojega očeta na Dolenjskem in tu prvič naskočil alamutsko snov, in sicer v dramatski obliko. [...] Vendar sem zato napisal dve od svojih najboljših novel, »Sonato na pepelnično sredo« in »Vrhunec duhovnih radosti«, v katerih obeh doživljam psiho-biološko jedro alamutskega kompleksa. V tisti samotni hiši [...] sem se prvič po šestih letih zbral in pregledal pot, ki sem jo bil od onega usodnega dne v Parizu prebrodil. (Mladost III, p. 220-221)

[De publiekelijke vernedering en de ontgoocheling in mijn eigen kunnen heeft me voor het eerst dicht bij het Alamut-materiaal gebracht. Begin 1933 zocht ik mijn toevlucht in mijn vaders geboortehuis in Dolenjska en stortte mij voor de eerste keer op de materie Alamut in dramavorm. Ook heb ik hier twee van mijn beste nouvelles geschreven: “Sonate op Aswoensdag” en “Het toppunt van geestelijke vreugde” waarin ik de psycho-biologische kern van het Alamut-complex heb beleefd. In dat alleenstaand huis [...] heb ik voor het eerst na zes jaar de weg gekozen en geïnspecteerd die ik van die bepaalde dag in Parijs ben blijven volgen.]

De ontgoocheling heeft Vladimir Bartol met andere woorden aangezet om aan de roman ‘*Alamut*’ – wat later zijn belangrijkste werk zou worden – te beginnen. In oktober 1933 werd Vladimir Bartol in Belgrado redacteur van het “Sloveens Belgrado-weekblad” (Slovenski beograjski tednik). In dit weekblad publiceerde Bartol enkele feuilletons, bv. “*De grootstad ontwikkelt zich*” (*Velemesto nastaje*) en twee kortverhalen: “*Vermakelijke kleptomanie*” (*Zabavna kleptomanija*, 1929 gepubliceerd in ŽIKA, 1933 in Slovenski

beograjski tednik) en “Bij de Parijse boeven” (*Pri pariških apaših*, 1933). Verder schreef hij nog enkele novellen die hij in Ljubljana bij “De blauwe vogel” liet publiceren, onder andere “De laatste poging” (*Zadnji poizkus*, 1933, in 1935 opgenomen in “Al Araf”), “Dienst, liefde en TBC (*Služba, ljubezen in TBC*, 1934, in 1935 opgenomen in “Al Araf”), “Het meisje met de mand” (*Deklica s košaro*, 1935, eveneens opgenomen in “Al Araf”).

Een goed jaar later keerde Bartol terug naar Ljubljana waar hij zijn intrek nam in een kamer dichtbij de uitgeverij “De blauwe vogel”. In de herfst van 1936 besloot hij weer te verhuizen. Op aanraden van een vriend ging hij ditmaal naar het rustigere Kamnik.

Jeseni 1936 sem končno začel čutiti, da se je začela zgoščevati v meni alamutska snov kot »tuje telo« in da je prišel čas, ko bo treba »roditi«. [...] Ko sem tako taval obtežen s snovjo, ki sem jo moral »roditi« [...] se nekega dne ustavi pred menoj težko motorno kolo. Z njega stopi moji primorski znanec [...] in me smeje pozdravi: - »Kaj tako zamišljen, doktor?« - »Iščem, kje bi odložil neko breme, ki me teži. Rad bi v miru napisal neki večji tekst.« - » [...] Sedi za mano na motor in te popeljem v Kamnik. Tam je mir ter neki tvoj sošolec in moj prijatelj.« [...] Sošolec se je pobrigal za sobico, peljal sem se nazaj v Ljubljano, pobral v en kovček svojo borno garderobo in zapiske, v drugega zalogo knjig in se preselil v Kamnik. (Mladost III, p. 228-229)

[In de herfst van 1936 begon ik uiteindelijk te voelen dat in mij de Alamut-materie begon op te zwellen als “een vreemd lichaam” en dat de tijd gekomen was om het te “baren”. [...] Toen ik zo rondwaalde, beladen met de materie die ik moest “baren” [...] stopte op een zekere dag een motorfiets voor mij. Mijn kennis uit Primorska stapte af [...] en groette mij al lachend: - “Waarom ben je zo in gedachten verzonken, doctor?” - “Ik zoek waar ik een bepaalde last die me zwaar is, kan afleggen. Ik zou graag in stilte een grootse tekst schrijven.” - “ [...] Zet je achter mij op de motor en ik rijd je naar Kamnik. Daar is het rustig en zijn enkele van je schoolkameraden en mijn vriend. [...] De schoolkameraad zorgde voor een kamer, ik reed terug naar Ljubljana, verzamelde mijn armzalige garderobe en notities in een koffer, in een andere mijn voorraad boeken en ik verhuisde naar Kamnik.]

In Kamnik voltooide hij “Alamut” (1938) en “Het wonder in het dorp” (*Čudež na vasi*, 1939-40). Bartol begon hier ook terug te tekenen. Zijn tekeningen bundelde hij onder de titel “*Deus sive natura*”, een uitspraak van Spinoza.

In 1938 werd Vladimir Bartol lid van de Sloveense schrijversorganisatie "Slovenski center PEN"¹⁰.

Op 15 april 1941 begon de Tweede Wereldoorlog voor Joegoslavië. Bartol meldde zichzelf vrijwillig aan. Hij werd enkele keren opgeroepen voor oefeningen. Tijdens zijn laatste oefening in Bosanski Brod brak de oorlog uit. Josip Vidmar richtte in 1941 het Sloveense Bevrijdingsfront (*Osvobodilna fronta*)¹¹ mee op en bleef tot aan het eind van de oorlog de voorzitter. Hij overtuigde Bartol zich aan te sluiten bij het front.

Po nekaj besedah, ko naju je vprašal, kaj misliva, kaj bi bilo treba ukreniti in ko sva potrdila, da je odpor potreben, naju je s kratkimi besedami seznanil s programom in cilji Osvobodilni fronte. In ker sva se strinjala, naju povabi k sodelovanju. [...] Dejal sem, da niti politika niti revolucija nista bili moja stvar, in sicer zaradi mojega izrazito navzven nepodjetnega, nepraktičnega in k opazovanju nagnjenega značaja. Vendar, če gledam nazaj, dvomim, da bi bil vzdržal štiri leta okupacije, če bi ne bil dejavno povezan z Osvobodilno fronto, ki mi je dajala moč ter mi kazala cilj in perspektivo za bodočnost. (Mladost III, p. 296-298)

[Nadat hij ons gevraagd had wat we dachten, wat men moest ondernemen, wat we geschikt achtten en of verzet nodig was, informeerde hij ons kort over het programma en het doel van het Bevrijdingsfront. En omdat we het eens waren, nodigde hij ons uit om samen te werken. [...] Ik zei reeds dat noch politiek, noch revolutie mijn ding is, en wel vanwege mijn inertie, onhandigheid en neiging tot observatie. Hoewel, als ik er nu op terugkijk, betwijfel ik of ik volgehouden zou hebben tijdens de vier jaar van bezetting, indien ik niet actief verbonden zou zijn geweest met het Bevrijdingsfront dat me kracht gegeven heeft, een doel en toekomstperspectief getoond heeft.]

---

¹⁰ Slovenski center PEN maakt een deel uit van *International PEN (Poets Essayists Novelists)*. Deze in 1921 door de Engelse schrijfster Catherine Dawson Scott opgerichte organisatie stelt zich ten doel het contact en de samenwerking tussen schrijvers, dichters, essayisten, historici, vertalers, critici, uitgevers, journalisten en scenarioschrijvers, in binnen- en buitenland te bevorderen, onafhankelijk van politieke of andere overtuigingen. PEN neemt het op voor schrijvers, die vanwege hun werk vervolgd worden, of gevangen worden genomen. De Sloveense afdeling werd opgericht in 1926, haar eerste voorzitter was Oton Župančič. Izidor Cankar, Josip Vidmar, France Stele, Janko Lavrin, Fran Saleški Finžgar, France Bevk, Prežihov Voranc, France Koblar hebben geholpen bij de oprichting van Slovenski center PEN. In de periode voor Wereldoorlog II was het centrum vooral belangrijk voor de bescherming van de schrijvers van Primorje. Voor meer informatie: http://www.penslovenia-zdruzenje.si/html/splosna_predstavitev.html

¹¹ Het Sloveense Bevrijdingsfront werd op 27 april 1941 opgericht ter bevrijding van de door Slovenen bewoonde bezette gebieden in Joegoslavië, Oostenrijk, Hongarije en Italië. Tot de Duitse aanval op de [Sovjet-Unie](#) heette de organisatie Anti-imperialistisch Front. Het initiatief tot de oprichting van het Bevrijdingsfront ging voornamelijk uit van de Communistische Partij van Slovenië, maar ook de christen-democraten, de Sokol-organisatie en een deel van de links en liberaal georiënteerde intelligentsia nam er aan deel. Het Sloveense Bevrijdingsfront beschikte gedurende de bezettingstijd over een aantal ondergrondse instellingen: een eigen theater, verschillende hospitalen, kranten en tijdschriften en orkesten.

In het kortverhaal *“Vijftien nummers”* (*Petnjast številka*, 1946) heeft Bartol de bange uren beschreven die hij tijdens zijn verblijf in Ljubljana elke avond meemaakte.

Bartol werkte iets meer dan tien jaar aan de vertaling van het werk van Empedocles¹², dat een belangrijke rol zal spelen in zijn later werk¹³.

De belangrijkste thematiek van Empedocles' werk heeft Bartol later getransformeerd en verwerkt in een toneelstuk.

Tijdens het theaterseizoen 1945-46 werd Vladimir Bartol uitgever van het theaterblad van de schouwburg van Ljubljana. Wanneer hij met enkele literatoren op een voordrachttournee door Primorska aan het trekken was, ontwaakte in hem het verlangen om terug te keren. Dit verlangen heeft hij kort daarna omgezet in realiteit. Na 23 jaar betrad hij op 4 mei 1946 terug zijn geboortestreek. Zijn jeugd leefde weer helemaal op in zijn herinneringen en Bartol begon er aan zijn autobiografie *“Jeugd in Sveti Ivan”* (*Mladost pri Svetem Ivanu*, 1955-56). In Triëste werkte hij als kunstcriticus en publiceerde in het “VolkswEEKblad” (Ljudski tednik), “Primorska-journaal” (Primorski dnevnik) en in de literaire krant “Panorama” (Razgledi).

Op 20 april 1947 werd de Sloveense Culturele Unie (Slovenska prosvetna zveza) ontbonden en werd een nieuwe Sloveens-Kroatische Culturele Unie (Slovensko-hrvatska prosvetna zveza)¹⁴ opgericht met Vladimir Bartol als voorzitter.

In juli 1956 verhuisde hij naar wederom naar Ljubljana.

In 1959 reisde hij als afgevaardigde van de Joegoslavische Schrijversunie (Zveza književnikov Jugoslavije) naar Egypte.

Vanaf 1960 was Bartol tewerkgesteld aan de Sloveense Academie van Wetenschappen en Kunst (Slovenski akademija znanosti in umetnosti).

In 1966 kreeg Vladimir Bartol kanker en stierf reeds één jaar later, op 12 september 1967.

---

¹² Staatsman, dichter, godsdienstleraar, redenaar, profeet, arts, wonderdoener en wijsgeer – ca. 492-432 v. Chr. Empedocles wordt met Heraclitus, Leucippus, Democritus en Anaxagoras gerekend tot de Griekse natuurfilosofen.

¹³ Zo onder meer in de roman ‘Alamut’ (1938) waarin het hoofdpersonage in hoofdstuk elf het leven van Empedocles navertelt.

¹⁴ De vereniging wou het culturele leven van Slovenen en Kroaten stimuleren en verleende haar steun aan culturele en wetenschappelijke organisaties. In 1954 werd het opgenomen in de “Sloveense economisch-culturele unie” (Slovenska gospodarsko-kulturna zveza). Bron: <http://www.skgz.org/slo/zgodovina>

2. DE ROMAN »ALAMUT«

Zoals we reeds in de biografie van Vladimir Bartol vermeldden, werd in 1938 zijn hoofdwerk, 'Alamut', gepubliceerd. In dit hoofdstuk zullen we de roman uitgebreid bespreken en daarbij een overzicht geven van de fabula en het sujet van de roman, tijd en ruimte waarin 'Alamut' zich afspeelt, de belangrijkste personages die de geschiedenis bepalen en tenslotte zullen we dieper op de belangrijkste thema's en motieven ingaan. Vooraleer in te gaan op het uitgebreide sujet van de roman, willen we in het kort de fabula weergeven. De term 'fabula' wordt door H. van Gorp omschreven als *de keten van motieven van een verhaal in hun chronologische en logische volgorde, zonder rekening te houden met de concrete manier waarop de motieven in het verhaal verschijnen.* (van Gorp 1998, p. 160)

Hasan Ibn Saba, het hoofdpersonage van de roman, heeft de vesting Alamut ingenomen aan de hand van een list. In Alamut wil hij zijn jeugddroom, de vereniging van alle verschillende Islamsekten onder het Ismaelisme, tot werkelijkheid brengen. Volgens dit geloof zou Ali op een dag de al-Mahdi¹⁵ zenden, de laatste en grootste profeet, die de ketterij zou overwinnen en heerser zou worden over het Islamitische rijk. Ibn Saba verzamelt vanuit dit oogpunt enkele jongeren rond zich, die nog niet van de 'vruchten des levens' geproefd hebben, leidt hen op tot fedaji – elitesoldaten die onder het directe commando van Hasan Ibn Saba staan - en overtuigt hen daarbij dat het waard is het leven op te offeren in ruil voor toegang tot het paradijs. De fedaji geloven dat Hasan Ibn Saba over de sleutel tot het paradijs beschikt, en dat voor hen kan openen, als ze ten allen tijde bereid zijn te sterven als martelaars voor het enige ware geloof, als ware zij 'levende dolken' [živa bodala]. Hasan Ibn Saba's 'sleutel' tot het paradijs is echter een pilletje, gevuld met Indische hennep. Na een overwinning op de Turken, drogeert hij de moedigste fedaji – Jusuf, Sulejman en Ibn Tahir, en laat hen naar de tuinen brengen waar liefvallige hoeri's zich over hen ontfermen. Wanneer de fedaji terug ontwaken in de echte wereld van Alamut, zijn zij ervan overtuigd dat ze het paradijs hebben bezocht. Vanaf nu zijn zij bereid alles te doen voor hun geloof en hun leider, opdat ze zo snel mogelijk kunnen terugkeren naar het paradijs. Zo gooit Jusuf zich op bevel van Hasan Ibn Saba enthousiast van een toren en steekt Sulejman een dolk in zijn hart, want hen wacht het paradijs waarvan zij de vruchten al even hebben mogen proeven.

Eén van Hasan Ibn Saba's machtigste middelen, zijn zonder meer de 'paradijshoeri's', die hij op verschillende plaatsen heeft gekocht, en verborgen houdt in de tuinen achter de burcht

---

¹⁵ De Mahdi is in de islamitische geloofsleer de verlosser of bevrijder die bij het einde der tijden op de aarde zal verschijnen om de wereld van het ongelooft te verlossen en om een bewind van rechtvaardigheid te vestigen. Het geloof in de Mahdi is aldus het belangrijkste eschatologische symbool binnen de islam. (Prisma van de Islam, 1995, p. 98)

Alamut. Zij worden opgeleid om de fedaji te doen geloven dat ze zich echt in de paradijselijke tuinen bevinden.

Als de troepen van de Sultan naderbij komen, gaan de grootdaji – missionarissen - over tot het inwijden van uitgekozen troepen tot fedaji. Hasan Ibn Saba besluit om zijn ergste vijand, de grootvizier Nizam al-Mulk, uit te schakelen en stuurt daarvoor Ibn Tahir naar Bagdad. Hij vermoordt de grootvizier met een dolk gedrenkt in vergif. Op zijn sterfbed onthult deze het bedrog van Hasan Ibn Saba, verduidelijkt hem het ware gedachtegoed van de Ismaeli en zendt hem terug naar Alamut om zijn meester te doden.

Ondertussen doen er zich op Alamut onverwachte veranderingen voor. Halima gooit zichzelf uit liefdesverdriet in de rivier en verdrinkt. Hasan Ibn Saba's vertrouweling, Mirjam, kan zich niet verzoenen met de gevolgen van zijn 'experimenten met het menselijke lot' en snijdt haar polsen door.

De oorlog tussen de ismaeli en de troepen van de Sultan van Bagdad bereiken een hoogtepunt. Eén van de fedaji - Džafar - vermoordt de Sultan omdat hij niet tot een wapenstilstand wil komen met de meester van Alamut. Hasan Ibn Saba scheidt zich af van de kalief van Caïro en sticht een onafhankelijk staat van Ismaeli.

Inmiddels is Ibn Tahir teruggekeerd met de bedoeling Ibn Saba te doden. Na een gesprek met hem begrijpt hij echter zijn filosofie. Hasan Ibn Saba zendt hem als 'filosoof Avani' naar Indië om daar de hoogste waarheid en kennis te zoeken.

Hasan Ibn Saba doet afstand van zijn zoon naar aanleiding van verraad en moet nu zelf zorgen voor zijn opvolging. Zijn instelling vertrouwt hij toe aan de grootdaji Aba Alija en Buzruk Umida. Hij sluit zichzelf op om zich tot het einde van zijn leven te kunnen toewijden op de ismaelische wetenschap en wet, opdat hij zou sterven als een mens en verder zou leven als de profeet al-Mahdi.

2.1 SUJET

In dit hoofdstuk gaan we in op het sujet van de roman 'Alamut'. H. Van Gorp omschrijft het sujet als *het geheel van motieven zoals ze in een concreet werk voorgesteld worden. Sujet staat tegenover fabula, dat dezelfde motieven bevat, maar dan in hun chronologische en causale samenhang, ongeacht hun artistieke ordening in het verhaal.* (Van Gorp, p. 421) De roman is ingedeeld in eenentwintig hoofdstukken en vanuit verschillende vertelinstanties verteld.

In het begin van het verhaal beschrijft Bartol hoe een karavaan op weg is naar Alamut. Halima, die met de karavaan meereist, is voorheen afgekocht van haar heer in Buhari en wordt nu geblinddoekt per paard naar de tuinen van Alamut gebracht. In de tuinen wordt ze hartelijk onthaald, gewassen en gevoed en maakt ze kennis met haar leiders Apama en Mirjam. In de tuinen krijgen de meisjes dagelijks lessen in de Koran, poëzie, muziek en dans.

Zo ook krijgt Halima de volgende dag haar eerste lessen. Sara, één van de meisjes, vertelt haar in het kort over de tuinen en Hasan Ibn Saba, Seiduna.

»Veš, me vse smo last Seiduna, kar ponemi Naš gospod. To je mogočen, mogočen gospodar.« (Bartol 2002, p. 24)

[«Weet je, wij allen zijn het bezit van Seiduna, wat ‘Onze heer’ betekent.]

Halima blijft echter met heel wat vragen zitten. *Wat betekende het dat Mirjam en Seiduna intiem waren? Wat was Apama’s kracht dat zij gemeen kon zijn en toch ook Seiduna kennen? En die zielige Adi, die – zoals Mirjam zei – het volledige vertrouwen van Seiduna had? En tenslotte, wie was Seiduna, die machtige “Onze heer” waarover Sara enkel kon fluisteren?*

Kaj je neki pomenilo, da sta si bila s Seidunom dobra? Kakšna je neki bila oblast Apame, ki je bila hudobna in je tudi poznala Seiduna? In smešni Adi, o katerem je Mirjam dejala, da ima Seiduna veliko zaupanje vanj? In končno, kdo je Seiduna, ta mogočni ‘Nas gospod’, o katerem si je upala Sara le šepetaje govoriti? (Bartol 2002, p. 26)

In het tweede hoofdstuk wordt Ibn Tahir geïntroduceerd. Hij is naar Alamut gezonden door zijn vader om de moord op zijn grootvader, de stichter van een ismaelisch broederschap, te wreken. Ibn Tahir wordt hartelijk onthaald en onmiddellijk doorverwezen naar de elitesoldaten, de fedaji. Sulejman, één van de fedaji legt hem uit wat een fedaj is:

»Fedaj je izmailec, ki je pripravljen, da se brez spraševanja žrtvuje na ukaz vrhovnega poglavarja. Če pri tem pogine, postane mučenec. Če izvrši težavno nalogo in ostane živ, napreduje v daija in še više.« (Bartol 2002, p.52)

[«Een fedaj is een ismaeliër die bereid is zichzelf, zonder aarzelen, op te offeren op bevel van de hoogste gezagvoerder. Als hij daarbij omkomt, wordt hij een martelaar. Als hij de moeilijke opdracht volbrengt en hij blijft levend, wordt hij gepromoveerd tot daj en zelfs hoger.»]

Ook Ibn Tahir krijgt snel zijn eerste lessen. De jongens krijgen dagelijks zware fysieke oefeningen en studeren geschiedenis, grammatica, dichtkunst, dogmatiek, algebra en filosofie. Het doel van de opleiding van de fedaji is dat ze over volledige controle van lichaam en geest zouden beschikken.

Jusur en Džafar leggen hem de verhoudingen binnen het Ismaelisme uit. De lasieken, de gewone gelovigen, staan het laagste in rang. Vlak daarboven staan de refieken, die de lasieken onderwijzen. Opgeleide lasieken kunnen soldaten worden; de lasieken korporaals en sergeanten. De leerling-fedaji nemen een speciale plaats in. Zolang zij in opleiding zijn, staan zij onder het gezag van de officieren. Eens zij tot fedaji geïnitieerd zijn, moeten ze

enkel de oppergezaghebber gehoorzamen. Daarboven staan de daji die de hogere waarheden kennen en de doctrine van het Ismaelisme propageren. Boven hen staan de grootdaji: Abu Ali, Buzruk Umid en Husein Alkeini. Op het hoogste niveau staat de opperbevelhebber, Hasan Ibn Saba.

In ditzelfde hoofdstuk wordt de oorsprong van het Ismaelisme uitgelegd. Daj Abu Soraka zegt het als volgt: *De Profeet schonk zijn enige dochter als vrouw aan Ali waarmee hij officieel Ali als opvolger aanduidde. Echter, bij zijn dood nam zijn schoonvader Abu Bekr de troon over. Sinds die dag is het kolossale bouwwerk in twee stukken uiteengevallen. Aan de linkerzijde bevinden zich degene die Abu Bekr als opvolger herkennen. Hun vlag is zwart en de Soenna hun heilig boek. Bagdad is de hoofdstad, die nu geregeerd wordt door valse kaliefen van de Abas-dynastie. De beschermheer van de Abassen is de sultan, Malik Šah. [...] Aan de rechterzijde zijn zij die Ali als de enige legitieme eerste imam herkennen. Onze vlag is wit en de hoofdstad is Caïro in Egypte.* (Bartol 2002, p. 70) Men verwacht dat op een dag de al-Mahdi zal verschijnen. Want *na de zes grote profeten Adam, Noah, Ibrahim, Mozes, Christus en Mohammed zal de zevende en grootste volgen: al-Mahdi. [bo šesterici velikih prerokov, ki so bili: Adam, Noe, Ibrahim, Mojsij, Kristus in Mohamed, sledil sedmi, največji: Al Mahdi.]* (Bartol 2002, p. 71)

Het derde hoofdstuk speelt zich weer af in de tuinen. Het sprookjesachtige leven zet zich verder. 's Avonds luisteren de meisjes naar de verhalen van Fatima.

Najrajši so jo dekllice poslušale, ko je pripovedovala zgodbo iz Tisoč in ene noči in iz Firduzijeve Knjige kraljev. Pri teh zgodbah pa ni bila nič manj iznajdljiva od same Šeherezade. (Bartol 2002, p. 83)

[Op zulke avonden was voor de meisjes het grootste genot te luisteren naar de verhalen en sprookjes die Fatima vertelde. [...] De meisjes genoten het meest als ze verhalen vertelde uit de 'Duizend en een nacht' en uit Firdausi's 'Epos der koningen'. Bij die verhalen was ze niet minder inventief dan Scheherezade zelf.]

Op een dag neemt Adi, de tuinman, Halima mee op jacht, toont haar de andere delen van de tuinen en vertelt haar meer over Hasan Ibn Saba voor wie hij reeds lange tijd werkt. Diezelfde avond komen de meisjes bijeen voor een literaire avond waar verzen worden voorgelezen, wijn gedronken wordt en gedanst. De wijn stijgt de meisjes snel naar het hoofd en Halima kust Mirjam. Sara, gewend om Halima voor zich alleen te hebben, rent in tranen weg. Sara moet verhuizen naar een andere kamer en Halima neemt haar intrek bij Mirjam zodat *ze haar voortdurend in het oog kan houden.* ["da te bom imela stalno pred očmi"] (Bartol 2002, p. 93) In haar vrije tijd leert Mirjam Halima lezen en schrijven. Tussen Mirjam en Halima groeit een vertrouwensrelatie en op een avond vertelt Mirjam haar levensverhaal.

Haar vader was een rijke koopman in Alepo. Als kind had Mirjam alles wat ze maar wenste. Op een nacht werden haar vaders schepen gekaapt door piraten en bleef niets meer over van hun rijkdom. Mojsij, een rijke jood, vroeg haar vader naar haar hand.

»Glej Simeon, [...] ti potrebuješ denar, a jaz potrebujem ženo.« (Bartol 2002, p. 98)

[»Kijk, Simeon, [...] jij hebt geld nodig en ik een vrouw.«]

Simeons situatie was hopeloos en na lange overpeinzingen tekende hij het huwelijkscontract. Mirjam moest verhuizen naar het huis van Mojsij. Op een dag ontving ze van een van haar dienaressen een briefje waarin sjeik Mohammed haar zijn liefde verklaarde. In een van zijn briefjes werd ze uitgenodigd voor een nachtelijke ontmoeting met haar geheime aanbidder. Die nacht werd ze door sjeik Mohammed gekaapt. Mirjam werd meteen verliefd op haar kaper. Er werd een achtervolging ingezet en bij het gevecht werden zowel haar halfbroer als de sjeik Mohammed dodelijk verwond. Mojsij kreeg een beroerte. Mirjam werd gefolterd en verkocht als slaaf aan Hasan Ibn Saba.

In het vierde hoofdstuk staat Ibn Tahir opnieuw centraal. Hij ontpopt zich tot een waar dichter en schrijft onder andere lofdichten voor Ali, Alamut en Seïduna. De daj Abu Soraka vertelt hen het levensverhaal van Hasan Ibn Saba. Hasan Ibn Saba werd zestig jaar geleden geboren in Tus, in een bekende Arabische familie. Zijn vader was een geheim aanhanger van Ali. Om geen argwaan te wekken, stuurt hij zijn zoon naar een school van de Soennitische refiek Muvafik Edin. Hier leert hij Nizam al-Mulk en Omar Hajam kennen en samen beslissen ze hun leven te wijden aan het Ismaelisme. Nizam al-Mulk verraadt echter zijn jeugdvriend. Hij lokt Hasan Ibn Saba naar het paleis van de sultan en zet daar een val voor hem op. Hij moet vluchten naar Egypte maar wordt ook daar belaagd door jaloerse individuen. Hij slaagt er echter in hen te overwinnen en keert terug naar zijn geboorteland. Allah gaf hem de vesting Alamut om van daaruit de strijd aan te gaan tegen *de valse leer en ten slotte de valse leiders en despoten te overwinnen. [borbo zoper krivi nauk in končno premagal krivične vlastodržce in samosilniki.]* (Bartol 2002, p. 108)

Op een dag bezoeken de daji van de omringende vestingen Alamut om orders van Hasan Ibn Saba te ontvangen. De fedaji krijgen die dag vrijaf. De daj Ibn Izmail, de opperbevelhebber van het kasteel van Rudbar, vertelt hoe Hasan Ibn Saba Alamut kon veroveren met behulp van een list.

»Domisli se torej naš poglavar zvijače in obišče Mehdiya na gradu Alamutu. Pravi mu: »Dai sem in obredel sem pol sveta. Sedaj mi je potovanja dovolj in prišel sem si iskat miren kotiček. Prodaj mi zunaj svojih zidov toliko sveta, kolikor ga obseže volovska koža. Za zemljo ti dam pet tisoč zlatnikov.«

Mehdi toliko da se ni razpočil od smeha. [...] Vzamejo torej volovsko kožo, poveznejo prek Šah ruda most in se z njega spustijo na skalovje pod obzidjem. Ibn Saba potegne izza pasa ostro rezilo in začne z njim rezati kožo v tanke jermene. [...] Ko je bila koža razrezana, je Ibn Saba povezal jermene med seboj, zataknil v razpoko količek in obenj privezal en konec tako izdelanega motvoza. Z drugim koncem v roki pa je začel obkrožati utrdbo. Šele zdaj se je Mehdiju posvetilo v glavi.» (Bartol 2002, p. 122-123)

*[»Onze leider verzon een list en bezocht Mehdi op de burcht Alamut. Hij zei tegen hem: 'Ik ben een daj en heb de halve wereld afgezworven. Nu heb ik genoeg van het reizen en ben hierheen gekomen om voor mezelf een rustig plekje te vinden. Verkoop me zoveel land buiten uw muren als de huid van een os kan omvatten. Ik geef je vijfduizend goudstukken voor het land.' Mehdi barstte in lachen uit. [...] Ze namen een ossenhuid, lieten de brug over Šah Rud neer en begaven zich vandaar naar de rotsen onder de omwalling. Ibn Saba nam van onder zijn gordel een scherp mes en begon ermee de huid in smalle strookjes te snijden. [...] Toen de huid versneden was, bond Ibn Saba de strookjes aan elkaar, stak een paaltje in de scheur en verbond het einde van het koord dat hij gemaakt had. Met het andere einde in de hand begon hij de burcht te omcirkelen. Pas toen begon het in zijn hoofd te dagen.«]*¹⁶

Hasan Ibn Saba neemt niet deel aan de vergadering maar laat Abu Ali in zijn naam oproepen om zich samen in te zetten voor het Ismaelisme. De daji blijven drie dagen en de vierde dag verlaat iedereen Alamut.

In het vijfde hoofdstuk krijgt Hasan Ibn Saba bezoek van Abul Fazel Lumbani die hem komt waarschuwen voor een aanval op Alamut. Hasan Ibn Saba weigert onder te duiken. Hij is er rotsvast van overtuigd dat Alamut niet ingenomen kan worden. Ze zullen *de Turkse cavalerie verpletteren en klaar zijn tegen de tijd dat het leger van de sultan de vesting bereikt. [Strli bomo turško konjenico, in preden bo prišlo jedro sultanove vojske pred utrdbo, bomo pripravljani.]* (Bartol 2002, p. 142) Abul Fazel Lumbani drukt zijn twijfels uit maar Hasan Ibn Saba is zeker van zijn stuk.

»Moje delo je komaj napol končano. [...] Doslej sem zaupal svoji državniški veščini. A zdaj bom preizkusil, kaj premore vera.« (Bartol 2002, p. 142)

[»Mijn werk is slechts half afgemaakt. [...] Tot nu toe heb ik vertrouwd op mijn staatsmanschap. Nu ga ik uitproberen waartoe het geloof in staat is.«]

---

¹⁶ Dit gegeven komt uit Vergilius' Aeneis. Daar wordt beschreven hoe Dido op dezelfde manier Carthago in handen kreeg.

Als Abul Fazel Lumbani Alamut verlaat, begint men op Alamut de nodige voorbereidingen te treffen en worden de harems naar Rai gestuurd.

In hoofdstuk zes laat Bartol voornamelijk Hasan Ibn Saba aan het woord. Hij legt Mirjam en Apama zijn plan uit en geeft hen concrete opdrachten. Hasan Ibn Saba heeft jaren geleden geconcludeerd dat *de waarheid voor ons niet toegankelijk is [resnica nam je nedostopna]* (Bartol 2002, p. 168) en bijgevolg alles toegelaten is. Hij zag het als zijn taak de ogen van de mensen te openen. Op het moment dat hij beseft dat de mensen echter fabels verkiezen boven de 'waarheid', besluit hij zelf een fabel te creëren en *de menselijke blindheid tot het uiterste testen en daarmee de hoogste macht en onafhankelijkheid van de hele wereld te bereiken. [Preizkusiti človeško slepoto do njenih skrajnih meja! Doseči z njo najvišjo moč in neodvisnost od vsega sveta!]* (Bartol 2002, p. 171) De meisjes en de tuinen moeten in gereedheid gebracht worden voor hun bezoekers. Zij moeten geloven dat ze zich in het paradijs bevinden.

In het zevende hoofdstuk verlaten de jongens Alamut om de aangeleerde gevechtstechnieken op het plateau van Minučehar uit te testen. Op datzelfde ogenblik wordt Alamut door de naburige vestingen gewaarschuwd voor een aanval. Ook de kennis van de theorielessen worden geëxamineerd en later op de avond worden ze geïnitieerd tot fedaji, *zij die hun leven geven voor de heilige zaak. [tisti, ki se za sveto stvar žrtvujejo.]* (Bartol 2002, p. 188) Hasan Ibn Saba gaat langs bij Mirjam en Apama om de tuinen controleren. Als hij alleen op zijn kamer is, overdenkt hij alles nog een keer.

Kakšna bajka je bilo življenje! Mladost polna sanj, moška doba polna nemirnega iskanja. In zdaj, v zrelih letih, so se začele davne sanje pretvarjati v resnico. Bil je gospodar nad trideseterico utrjenih gradov. Bil je poglavar nad tisoči vernikov. Samo še eno sredstvo mu je manjkalo, da bi si pridobil najvišjo oblast. (Bartol 2002, p. 194)

[Wat een sprookje was het leven! Een jeugd vol van dromen, adolescentie vol van het onrustige zoeken. En nu, op volwassen leeftijd, beginnen alle dromen zich om te zetten in werkelijkheid. Hij was de heerser van dertig bewapende vestingen. Hij was de heer van duizend gelovigen. Hem ontbrak enkel een middel om de allerhoogste macht te bekommen.]

In het achtste hoofdstuk wordt de bloedige veldslag tussen de Turken en de Ismaeli's beschreven. Na het eerste gevecht, waarin Jusuf, Džafar, Ibn Tahir en Sulejman zich onderscheiden, moeten de Turken zich terugtrekken. De gewonden worden verzorgd en de buit verdeeld. De fedaji ontvangen niks; *het feit dat ze mee mochten vechten was voor hen al een beloning op zich. [zanje pomeni milost, da se smeli danes boriti]* (Bartol 2002, p. 209)

Na de overwinning zenden vaders hun zonen naar Alamut waar enkel de sterksten zullen worden geselecteerd om fedaji te worden. *De voorwaarde blijft echter dat ze nog niet getrouwd mogen zijn of een losbandig leven gehad mogen hebben. [Toda pogoj ostane, da so neoženjeni in da niso živeli razuzdano.]* (Bartol 2002, p. 210) In het ander deel van Alamut wordt een feestmaal voor de soldaten georganiseerd. Tot hun grote verbazing wordt hen ook toegelaten wijn te drinken.

»Kdo nam je dovolil piti vino?« so spraševali. «Seiduna,« so odgovarjali desetniki. »On je poglavar izmailcev in novi prerok.««Ali sme dovoliti, kar je bil Prerok prepovedal?««Seveda sme. Alah mu je dal oblast, da daje zapovedi in prepovedi. Tudi ključ mu je izročil, ki odpira vrata v raj.« (Bartol 2002, p. 211)

[»Wie heeft ons de toelating gegeven om wijn te drinken?« vroegen ze. »Seiduna,« antwoordden de hoofdmannen. »Hij is het hoofd van de izmaeli en een nieuwe profeet.« «Kan hij toestaan wat de Profeet verboden heeft?« «Natuurlijk kan hij dat. Allah heeft hem de macht gegeven om bevelen en verboden uit te geven. Hem is ook de sleutel overhandigd die de deuren naar het paradijs openen.«]

Het negende hoofdstuk speelt zich opnieuw af in de tuinen van Alamut. De meisjes bereiden zich voor op de komst van hun bezoekers. Sommige meisjes willen niet, maar moeten Seiduna's bevel natuurlijk gehoorzamen. Om de schrik van de meisjes te sussen, opent Mirjam de kamer die tot dan altijd strikt gesloten was voor hen: een kamer vol met *toga's gemaakt van zijde en brokaat, capes, sluiers, prachtig gevlochten sandalen, ...* (Bartol 2002, p. 218)

Deklice so plavale v razkošju. Vsaka se je zdela sama sebi podobna pravljlični kraljični. (Bartol 2002, p. 219)

[De meisjes zwommen in de weelde. Elk van hen voelde zich gelijkend op een echte sprookjesprinses.]

In de kamer van Hasan Ibn Saba leest Hasan ondertussen zijn laatste wil voor aan Buzruk Umid en Abu Ali. Husein Alkeini is ook erfgenaam maar kon niet op tijd verwittigd worden. Hasan Ibn Saba legt hen in detail zijn plan uit.

»Moj načrt je velikanski,« je povzel Hasan. 'Zato potrebujem vernike, ki bodo tako hrepeneli po smrti, da se ne bodo strašili pred ničimer.« (Bartol 2002, p. 224)

[»Mijn plan is groots,« begon Hasan weer. 'Daarom heb ik gelovigen nodig die zo hard naar de dood verlangen dat ze van niets schrik meer zullen hebben.]]

Abu Ali merkt voorzichtig op dat dit enkel mogelijk is *als hij een nieuw soort mens zou kunnen creëren*. [*Razen da si ti zmožen ustvariti novega človeka*] (Bartol 2002, p. 225) En dát is precies wat Hasan op het oog heeft.

»Splaziti se v delavnico samega Alija, in ker je mož star in betežen, prevzeti njegov posel. Pomeriti se v umetnosti z njim, vzeti vnovič ilo v roke. In potem – zares ustvariti novega človeka.« (Bartol 2002, p. 225)

[*»Binnendringen in de werkkamer van Allah zelf en omdat de man oud en futloos is, zijn werk overnemen. Zich meten met hem in artisticeit en opnieuw de klei in handen nemen. En dan – waarlijk een nieuw mens creëren.»*]

Hasan wil aan hen de instelling nalaten die hij uitgevonden heeft.

»Moč te ustanove se bo gradila na ljudeh povsem nove vrste. Njihova posebnost bo blazna želja po smrti in slepa vdanost vrhovnemu poglavarju. To oboje po bomo dosegli z njihovo popolno vero, kaj vero!, z njihovim popolnim védenjem, da jih čaka po smrti večno uživanje v raju.« (Bartol 2002, p. 226)

[*»De macht van die instelling zal gebaseerd zijn op mensen van een totaal nieuwe orde. Wat hen speciaal zal maken is hun krankzinnig verlangen naar de dood en hun blinde overgave aan de opperbevelhebber. Deze twee dingen kunnen we bereiken met hun standvastig geloof – wat een geloof! – met hun volkomen kennis dat hen na de dood een eeuwig leven wacht in het paradijs.«*]

De grootdaji blijven sceptisch en Hasan besluit hen de sleutel naar het paradijs te tonen. Hun verbazing is groot wanneer Hasan Ibn Saba hen naar een hennepplantage brengt. Hasan Ibn Saba heeft de eigenschappen van de Indische hennep in Kabul, bij een rijke Indische prins, leren kennen. Na inname van een pilletje, gevuld met hennep, ziet hij alles in *bonte kleuren en een stad, groter en prachtiger dan Caïro, eleganter dan Bagdad en machtiger dan Alexandrië*. [*mesto, večje in veličastnejše od Kaira, razkošnejše od Bagdada in silnejše od Aleksandrije*.] (Bartol 2002, p. 229) Pas later is Hasan Ibn Saba, met de hulp van Apama, erachter gekomen wat die pilletjes precies waren: hasjiesj, vervaardigd uit Indische hennep. Nu ze de sleutel tot het paradijs kennen, toont Hasan Ibn Saba hun de tuinen – het paradijs – *waarop de dichter van 'De sprookjes van duizend en één nachten' enkel jaloers kan zijn*. [*Pesnik Tisoč in ene noči bi mu lahko zavidal*.] (Bartol 2002, p. 232) Hasan Ibn Saba kondigt aan dat diezelfde avond het experiment uitgevoerd zal worden op Jusuf, Ibn Tahir en Sulejman.

Het tiende hoofdstuk vangt aan met een bezoek van Hasan Ibn Saba, Buzruk Umid en Abu Ali aan de meisjes. Hasan Ibn Saba beveelt hen zich te gedragen als de paradijselijke

hoertjes en dreigt ermee hen te onthoofden als iemand haar ware identiteit weggeeft. In iedere tuin wordt een meisje aan het hoofd geplaatst. De tuin met Fatima krijgt bezoek van Sulejman; Zulejka moet Jusuf overtuigen en Mirjam tenslotte Ibn Tahir. Als de grootdaji terug alleen op hun kamer zijn, spreken ze hun twijfel over Hasans plan uit. Buzruk Umid stuurt zelfs een boodschapper naar zijn zoon om niet naar Alamut te komen. Sulejman, Jusuf en Ibn Tahir worden naar Hasan Ibn Saba gebracht. Hij vertelt hen dat hij de poorten naar het paradijs zal openen en geeft hen een glas wijn en een pilletje, gevuld met Indische hennep.

In het elfde hoofdstuk wordt het experiment op Jusuf en Sulejman beschreven. Terwijl de fedaji nog slapen, vertelt Hasan Ibn Saba hoe hij 20 jaar aan zijn project gewerkt heeft. Eerst probeerde hij via een functie aan het hof de leiding over een militaire eenheid te krijgen maar door een misrekening valt hij bij de sultan in ongenade en moet hij wegvlugten naar Egypte. In Egypte werd hij aanvankelijk ontvangen als een martelaar van het geloof van Ali, maar kreeg ook daar snel te maken met jaloerse rivalen. Bedr Al Džemalija liet hem gevangen nemen en op een schip richting Afrika plaatsen. Hasan Ibn Saba slaagde erin de kapitein om te kopen en tijdens een storm veranderde de kapitein van koers, ditmaal richting Syrië. Hasan Ibn Saba doet de passagiers geloven dat Allah hem voorspeld heeft dat het schip op de kust van Syrië veilig zal stranden. Toen deze voorspelling uitkwam, werden de passagiers zijn volgelingen.

Het experiment lijkt geslaagd bij Sulejman. Hij gelooft echt in het paradijs te zijn. De meisjes laten hem baden, componeren hem een lied en dansen voor hem. Wanneer Halima zichzelf op de borst van Sulejman nestelt, valt hij in slaap. Terwijl ze slapen, schrijven de meisjes een gedicht voor hen. En dan gaat de gong drie maal, het teken dat ze Sulejman het laatste glas wijn, vermengd met een slaapmiddel, moeten toedienen. Net voor hij in slaap valt, neemt hij stiekem de armband van Halima als souvenir aan het paradijs.

Ook in de tuin van Zulejka gelooft Jusuf dat hij werkelijk in het paradijs is. Hier speelt zich hetzelfde tafereel af: de eunuchen brengen Jusuf slapend binnen, als hij ontwaakt, geven ze hem te drinken, wassen hem en laten hem dineren. De meisjes componeren eveneens een lied en dansen voor hem. Als de gong drie maal gaat, drinkt hij het laatste glas wijn en valt vredig in slaap.

Ondertussen legt Hasan Ibn Saba zijn plan verder uit. Hij wil de fedaji die de paradijselijke tuinen bezocht hebben, *tot levende dolken maken, die tijd en ruimte kunnen overwinnen. Zij moeten schrik en ontzag verspreiden, niet onder de gewone mensen maar onder de gekroonde en gezalfde hoofden van de wereld. [ustvariti svoja živa bodala, ki naj premagajo čas in prostor. Strah in trepet naj zanesejo, toda ne med množico, marveč med kronane in maziljene glave.]* (Bartol 2002, p. 295)

Het twaalfde hoofdstuk bespreekt de ervaringen van Ibn Tahir in het paviljoen van Mirjam. Ibn Tahir gelooft minder snel dat hij zich in het paradijs bevindt. Maar als hij de tuinen ziet, roept hij:

»Kako čudovit pogled!« [...] »Ne, tega ni na Alamutu. Tudi nikjer v okolici ne poznam podobno pokrajine. Kako dolgo sem moral spati, da so me prenesli tako daleč!« (Bartol 2002, p. 301)

[»Wat een prachtig uitzicht!« [...] »Nee, zoiets bestaat niet op Alamut. Ik ken ook geen plaats in de buurt die daarop lijkt. Hoe lang heb ik geslapen, dat ze me zo ver hebben kunnen brengen?!«]

Op een bepaald moment denkt hij zelfs dat iemand hem voor de gek houdt. Hij grijpt Mirjam bij de schouders maar wordt overvallen door Ahrimam, het luipaard. Als hij terug opstaat, ziet hij de muur van Alamut, maar Mirjam zegt hem dat het Al-Araf is, de muur die de hel van het paradijs scheidt. Na het baden - Ibn Tahir weigert een bad te nemen met vrouwen in de buurt – wordt hij bediend met eten en wijn. Hij begint zich langzamerhand te ontspannen en draagt enkele gedichten voor. Stilaan beseft Ibn Tahir dat hij gevoelens heeft voor Mirjam.

Pogledal je Mirjam. Smehljala se mu je. Nedoumljiv se mu je zdel njen smehljaj. Taka bi morala biti pesem, ga je nenadoma prešnilo. Da, taka bi morala biti prave pesem! Vse, kar je doslej občudoval in ljubil, je bilo samo nadomestilo za njo, ki jo je spoznal nocoj. S sladko grozo se je zavedel, da ljubi prvokrat, da ljubi neizmerno in globoko. (Bartol 2002, p. 309)

[Hij keek naar Mirjam. Ze glimlachte naar hem. Haar glimlach leek hem ondoorgrondelijk. Zo moest een gedicht zijn, drong het plotseling tot hem door. Ja, zo moest een echt gedicht zijn! Alles wat hij tot nu toe had bewonderd en bemind, was slechts een vervangmiddel geweest voor haar die hij deze nacht had leren kennen. Met een zoet afgrijzen besepte hij dat hij voor de eerste keer liefhad en dat die liefde onmeetbaar en diep was.]

Ibn Tahir verzoekt alleen te zijn met Mirjam en de meisjes laten hen alleen en schrijven ondertussen een lied voor hen. Apama die alles geobserveerd heeft, vertelt Hasan Ibn Saba hoe het paar echt verliefd lijkt te worden. Hasan Ibn Saba laat Mirjam roepen en vraagt haar *de teugels in handen te houden. [Pazi, da ne izgubiš vajeti iz rok.]* (Bartol 2002, p. 316) Wanneer ze terug bij Ibn Tahir komt, heeft hij voor haar een gedicht geschreven. Ook voor hem is het tijd geworden het paradijs te verlaten en Mirjam schenkt hem zijn laatste glas wijn in. Vlak voor hij het bewustzijn verliest, vraagt hij Mirjam in zijn borst, aan zijn hart, te bijten.

De grootdaji die alles vanop de toren hadden gadegeslagen, bespreken ondertussen de mogelijkheid om Hasan Ibn Saba te vermoorden en Alamut te ontvluchten. Ze beseffen echter het gevaar van de gelovigen en de eunuchen.

Als de eunuchen de fedaji weghalen uit de tuinen, barsten de meisjes in tranen uit. Hanafija merkt schertsend op:

»Samo za eno noč si dobila moža. Zdaj si ga za vedno izgubila. Bolje je nam ki ga sploh nismo imele.« (Bartol 2002, p. 324)

[»Slechts voor één nacht heb je een man gehad. Nu ben je hem voorgoed kwijt. Wij die hem helemaal niet hebben gehad, zijn beter af.«]

Hoofdstuk dertien vangt aan met het ontwaken van de fedaji. Elk van hen is ervan overtuigd echt in het paradijs te zijn geweest. Apama, bijna twee jaar in Alamut, beseft dat anderen *stap voor stap* het leidersschap in *het koninkrijk der liefde* overgenomen hebben. (Bartol 2002, p. 337) Twijfels over Hasan Ibn Saba hadden haar die nacht wakker gehouden.

Ali ga je ljubila? Ni vedela. Samo tega se je zavedala, kako bridko je bivati v bližini človeka, ki te je bil nekoč z vsem svojim žarom ljubil in ki mu zdaj ni niti toliko več do tebe, da bi vsaj pred tvojimi očmi skrival svojo strast do druge. (Bartol 2002, p. 338)

[Hield ze van hem? Ze wist het niet. Het enige wat ze wist was hoe bitter het was in de buurt van een man te wonen die eens van je hield met al zijn gloed maar die nu niet eens zoveel voor jou betekende dat hij zijn passie voor een ander zou verbergen voor jou.]

Ook voor Halima, Mirjam, Jusuf, Sulejman en Ibn Tahir betekent de nacht in de paradijselijke tuinen een keerpunt in hun leven. Ibn Tahir heeft de afdruk van Mirjams gebit nog steeds op zijn borst staan en neemt er met de hulp van Naim een afdruk in was van.

Als Hasan Ibn Saba op zijn nachtelijk bezoek komt bij Mirjam, verzoekt ze hem *genadig* met Ibn Tahir te zijn; een verzoek waarop Hasan Ibn Saba niet kan ingaan.

In hoofdstuk veertien wordt de lezer opnieuw meegenomen naar de veldslag. Na de eerste overwinning op de Turken bieden nieuwe gelovigen hun diensten aan Alamut aan. Nauwelijks tien dagen na de overwinning had het leger van Alamut zich uitgebreid met drie nieuwe eenheden van elk honderd man. Hasan Ibn Saba acht het noodzakelijk nieuwe regels op te stellen die op de dag van de eedaflegging worden bekendgemaakt. Het drinken van wijn is vanaf nu verboden. *Mohammed had immers gelijk om wijn te verbieden voor de gelovigen. [Prav je imel Mohamed, da je vernikom prepovedal vino.]* (Bartol 2002, p. 349) De fedaji leren de nieuwkomers hun gevechtstechnieken aan en leiden hen op in het Ismaelisme.

De fedaji die het paradijs bezocht hebben, krijgen te kampen met het gevoel van een groot gemis, niet alleen aan de hasjesj en de wijn, maar ook aan de meisjes. Sulejman houdt het niet langer vol en vraagt om *een opdracht die voor hem de deuren naar het paradijs opnieuw zal openen. [Hočem nalogo, ki mi bo spet odprla vrata v raj.]* (Bartol 2002, p. 355-356) Sulejman verliest meer en meer de controle over zichzelf en Naim, de kamergenoot van Sulejman, verhuist naar een andere kamer omdat hij schrik heeft van hem.

Ook in de tuinen is na het nachtelijk bezoek van de fedaji de stemming veranderd. Vooral Halima en Mirjam hebben het moeilijk hun verdriet te verbergen.

Een maand na de overwinning krijgt Hasan Ibn Saba het bezoek van een boodschapper van Tadž al-Mulk, de nieuwe grootvizier en secretaris van de sultane. Ze vertelt hem dat toen de sultan het nieuws van de nederlaag tegen Alamut te horen kreeg, hij emir Arslan Taš uit zijn functie wou zetten, maar Nizam al-Mulk de sultan overtuigde dat de nieuwe grootvizier schuldig was omdat hij, samen met de sultane, aanhangers van de ismaeli waren. Ze bereikten een akkoord en Nizam al-Mulk werd terug aangesteld als de grootvizier. De sultane stond er echter op dat Tadž al-Mulk zijn functie behield. Nizam al-Mulk legerde zich nu in de buurt van Nehavend en wou er alles aan doen om het prestige van de sultan en van zichzelf in ere te herstellen. De sultane en de vizier hebben hun boodschapper gestuurd om hulp en steun te vragen aan Hasan Ibn Saba.

Ibn Tahir, nog steeds in de knoop met zichzelf, wijdt zich nu volledig aan het schrijven van gedichten. Op een avond laat Hasan Ibn Saba hem roepen en overhandigt hem het leerboek van Al Gazali en vraagt hem het tegen de volgende ochtend te lezen.

Op het moment dat Ibn Tahir de kamer van Hasan Ibn Saba verlaat, wordt een boodschapper van Kuzistan binnengebracht; de daj Husein Alkeini is vermoord door Hasans zoon, Hosein.

Hoofdstuk vijftien vangt aan met de precieze opdracht van Hasan Ibn Saba voor Ibn Tahir. Diezelfde dag nog zal hij vertrekken naar Nehavend als Otman, een student van Al Gazali om Nizam Al-Mulk een boodschap te bezorgen. Met een dolk, gedrenkt in gif, moet Ibn Tahir Nizam Al-Mulk doodsteken en zich daarna *overgeven aan Allah. [potem se priporoči Alahu.]* (Bartol 2002, p. 368) Ibn Tahir neemt afscheid van Jusuf en Sulejman en verlaat Alamut. Onderweg sluit hij zich aan bij een gewapend detachement op weg naar Nehavend. In Nehavend bezoekt hij Nizam Al-Mulk en overhandigt hem de zogenaamde brief van Al Gazali, na er stiekem de dolk uitgehaald te hebben. Als Nizam Al-Mulk de brief opent, steekt Ibn Tahir de dolk in de keel van de grootvizier. In de brief stond geschreven:

Na svidenje v peklu. Ibn Saba. (Bartol 2002, p. 380)

[Tot ziens in de hel. Ibn Saba.]

Ibn Tahir toont geen enkele schrik om te sterven. Vlak voor zijn dood laat Nizam Al-Mulk zijn moordenaar tot hem roepen. Als Ibn Tahir hem vertelt over het paradijs en de hoertjes begint het voor hem te dagen. *Daarom had hij dus zoveel mooie slaven nodig! Daarom kocht hij er zoveel op de bazaars! [Zato je potreboval toliko lepih suženj! Zato je toliko nakupoval po bazarjih!]* (Bartol 2002, p. 384) De zogenaamde paradijselijke tuinen zijn de tuinen achter Alamut, gecreëerd door de koningen van Daylam. Nizam Al-Mulk beslist hem vrij te laten op voorwaarde dat hij Hasan Ibn Saba, *de Ismaelische Satan* [izmailski satan] (Bartol 2002, p. 385), vermoordt.

»Ta mladenič, ki me je zabodel, je večja žrtev alamutskega krvnika kot pa jaz. Spoznanje ga je obsijalo. Zdaj bo moj in svoj maščevalec. Oddelek mož naj ga spremi do gradu. Vanj naj gre. Tam bo opravil, kar bo čutil za svojo dolžnost.« (Bartol 2002, p. 386)

[»Deze jongeling die mij een dolksteek gegeven heeft is een groter slachtoffer van de volgelingen van Alamut dan ik ben. Kennis heeft hem nu verlicht. Nu zal hij mij en zichzelf wreken. Een detachement mannen moet hem begeleiden naar het kasteel. Laat hem binnengaan. Daar zal hij doen wat hij aanvoelt als zijn plicht.«]

Het zestiende hoofdstuk speelt zich opnieuw af op de vesting Alamut die ondertussen omsingeld wordt door duizenden *ongelovigen*. Twee dagen later begint de aanval op Alamut. Enorme rotsblokken worden op Alamut gekatapulteerd. Als drie boodschappers van de sultan Hasan Ibn Saba voorstellen om zich over te geven, laat hij hen niet onthoofden zoals zijn daji adviseren, maar laat hen toekijken hoe Sulejman – met een vredige glimlach op zijn gezicht – een dolk in zijn eigen hart steekt en hoe Jusuf zichzelf van de toren werpt. Als verantwoording zegt Hasan Ibn Saba tegen een van de boodschappers:

»Kar si videl, to sporoči svojemu gospodu kot moj odgovor. Pa še to mu reci: Res, da šteje tvoja vojska trideset tisoč mož. Toda taka dva vojaka manjkata v njej.« (Bartol 2002, p. 401)

[»Meld je heer hetgeen je hier gezien hebt als mijn antwoord. En zeg hem ook: Jouw leger telt inderdaad dertigduizend manschappen, maar heeft er geen twee zoals deze!«]

De boodschappers brengen het antwoord over aan de emir. Bij het horen van de verhalen van de boodschappers, begint men in de tenten te twijfelen aan de 'onechtheid' van de profetie van Hasan Ibn Saba.

In het zeventiende hoofdstuk worden Obeida, Džafar en Abdur Ahman toegelaten tot het paradijs. Obeida gelooft niet volledig in Hasans paradijs en als Hasan hem het pilletje met de

Indische hennep overhandigt, slikt hij het niet door. Vanuit een ooghoek volgt hij nauwgezet de handelingen van de andere twee fedaji en imiteert hoe zij na enkele stuiptrekkingen het bewustzijn verliezen. Obeida wordt onder een deken naar het paviljoen van Fatima gedragen. Wanneer bij het opliften van de deken het Moorse gezicht van Obeida verschijnt en niet de knappe Sulejman, rent Halima weg. Ze realiseert dat ze Sulejman voor altijd kwijt is en gooit zichzelf in de rivier Šah Rud. Als Hasan Ibn Saba verneemt dat Obeida niet gelooft dat hij zich in het paradijs bevindt, laat hij hem door een eunuch vermoorden. De meisjes zijn enorm aangeslagen door de dood van Halima, vooral Mirjam. Zij snijdt diezelfde nacht nog haar polsen door.

Hoofdstuk achttien vangt aan met een beschrijving van de bombardementen op Alamut. De duizenden manschappen rondom de burcht zijn ondertussen met de helft afgenomen. Er heerst hongersnood en de katapulteenheden beslissen zuidwaarts te vluchten. Op dat moment komt ook het nieuws binnen dat de grootvizier, Nizam al-Mulk, vermoord is door een Ismaeliër. Tadž al-Mulk, een bondgenoot van Hasan Ibn Saba, volgt hem op. De volgende ochtend wordt het kamp rond Alamut opgebroken.

Hasan heeft zich na de zelfmoord van Mirjam nog meer in zichzelf teruggetrokken en voelt aan dat hij niet meer alles onder controle heeft. Ook als hij verneemt dat Nizam al-Mulk vermoord is, gaat een rilling door hem heen. Hij laat Ibn Tahir als martelaar opnemen in de gebeden. Tot ieders verwondering arriveert Ibn Tahir die avond op het kasteel. Hasan Ibn Saba laat hem vastbinden en probeert zichzelf te verantwoorden. *Het paradijs dat een persoon denkt te zien, is werkelijk het paradijs voor hem. [Takrat bi videl da je raj, zanj zares raj.]* (Bartol 2002, p. 439) Na zijn relaas ziet Ibn Tahir hem niet meer als een crimineel. Hasan Ibn Saba beslist hem vrij te laten en doopt hem tot zijn zoon, Avani de filosoof.

Hoofdstuk negentien begint met een provocerende brief van Hasan Ibn Saba aan de sultan. De sultan reageert woedend, steekt de boodschapper dood en stuurt zijn antwoord met Halef, zijn eigen boodschapper. Hasan Ibn Saba laat een van zijn fedaji door een Griekse dokter omvormen tot Halef die een persoonlijke boodschap aan de sultan moet overbrengen.

Novo živo bodalo se je odlepilo od Alamuta. (Bartol 2002, p. 455)

[Een nieuwe levende dolk had zich van Alamut losgemaakt.]

De volgende dag wordt Hosein, de zoon van Hasan Ibn Saba, binnengebracht. Hij heeft nu twee maanden opgesloten gezeten en verwacht van zijn vader vrijspraak. Hasan Ibn Saba leeft echter zijn eigen wetten na en laat hem onthoofden.

Het twintigste hoofdstuk vangt aan met de onthoofding van Hosein. De meningen over het onthoofden van zijn eigen zoon zijn verdeeld.

Ondertussen is Džafar, de nieuwe Halef, gearriveerd bij de sultan in Bagdad. Džafar neemt een van Hasans hennepilletjes en stoot met de dolk naar de sultan. De sultan wordt licht geraakt met de in gif gedrenkte dolk; Džafar wordt dodelijk verwond door het zwaard van de emir. De volgende ochtend sterft de sultan en er barst een opvolgingsstrijd uit.

Hoofdstuk eenentwintig, het laatste hoofdstuk, toont het effect van de moord op de sultan op het succes van het Ismaelisme dat nu *zo standvastig en onwankelbaar is als de rots waarop Alamut was gebouwd. [trdno in neomajno kakor skala, na kateri je bil sezidan Alamut.]* (Bartol 2002, p. 481) Hasan Ibn Saba laat iedereen samenkomen en roept Alamut tot een onafhankelijke staat uit. Daarna trekt hij zich voorgoed terug met de woorden:

»Komaj pol kroga je naredila zemlja okrog sonca, polovico od enega izmed onih sto in sto tisočev, ki jih je naredila do sedaj. In vendar lahko rečemo, da se je na njeni površini od tedaj marsikaj izpremnilo. Iranskega cesarstva ni več. Pač pa je zrasla iz noči naša ustanova. Kakšna bo njena nadaljnja pot? Zaman kličemo po odgovoru. Zvezde nad nami molčijo.« (Bartol 2002, p. 492)

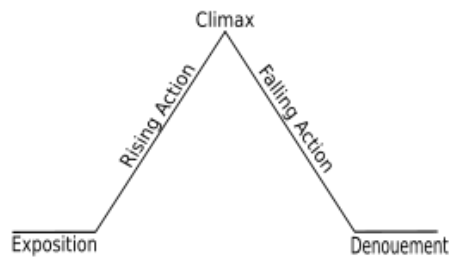
[»De aarde heeft slechts een halve cirkel rond de zon gemaakt, een halve van één van de honderd en honderdduizend die het tot nu toe gemaakt heeft. En toch kunnen we zeggen dat aan de oppervlakte heel wat veranderd is sindsdien. Het Iraans keizerrijk bestaat niet meer. Onze instelling is uit de nacht tevoorschijn gekomen. Welke weg zal het vervolgen? Tevergeefs roepen we om een antwoord. De sterren boven ons zwijgen.«]

De roman is opgebouwd volgens de structuur van een drama¹⁷. We zullen dit verder toelichten aan de hand van de piramide die Gustav Freytag in *'Die Technik des Dramas'* (1863)¹⁸ voorstelt. De roman is ingedeeld in eenentwintig hoofdstukken. De eerste vier hoofdstukken vormen de introductie (exposition) waarbij de karakters beschreven worden en de nodige informatie gegeven wordt om het verhaal te begrijpen. Het vijfde tot en met het veertiende hoofdstuk vormen de aanleiding tot de climax die in het vijftiende en zestiende hoofdstuk plaatsvindt, met name de moord op de grootvizier Nizam al-Mulk en de zelfmoord van Jusuf en Sulejman. Vanaf het zeventiende hoofdstuk wordt de actie terug afgebouwd tot de ontknoping in het twintigste hoofdstuk en de epiloog in het eenentwintigste hoofdstuk. De moord op Nizam al-Mulk en de zelfmoord van Jusuf en Sulejman vormen met andere woorden het hoogtepunt van de roman.

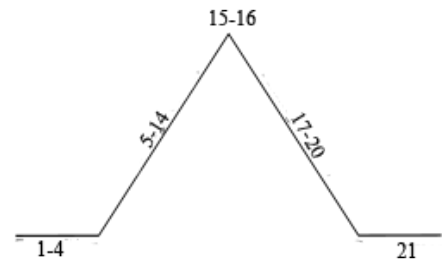
---

¹⁷ Misschien heeft dit te maken met het feit dat Vladimir Bartol 'Alamut' aanvankelijk in dramavorm wou schrijven, wat we reeds vermeldden in de levensbeschrijving in hoofdstuk 1.

¹⁸ online te raadplegen op: http://www.teachsam.de/deutsch/d_literatur/d_gat/d_drama/drama_2_txt_1.htm (04/01/2008)

Figuur 1: Piramide van Gustav Freytag – Bron:
http://en.wikipedia.org/wiki/Dramatic_structure

Figuur 2: Toepassing op 'Alamut' van Vladimir Bartol

De handeling van de roman 'Alamut' vangt aan in het midden van de lente van 1090 en eindigt twee en een half jaar later, in de winter van 1092, enkele weken of maanden na de moord op de sultan op achttien november 1092.

Vladimir Bartol verhaalt de handeling die twee en een half jaar duurt in eenentwintig hoofdstukken, verspreid over 492 bladzijden. De vertelde tijd – de duur van de geschiedenis (van Boven 1999, p. 243) - bedraagt dus twee en een half jaar. De verteltijd – de duur van het verhaal, de tijd die nodig is om het verhaal te realiseren (van Boven 1999, p. 243) - bedraagt 492 bladzijden. De gebeurtenissen die plaatsvinden tussen een dag in de lente van 1090 en de winterdag in 1092 waarop Hasan zich terugtrekt in zijn toren, worden chronologisch verteld vanuit verschillende vertelperspectieven. Alles wat zich daarvoor afspeelde, wordt weergegeven aan de hand van flashbacks. Het verloop van de oorlog met de troepen van de sultan wordt uitgedrukt door boodschappers die Hasan op de hoogte brengen van de situatie.

2.2 **RUIJTE**

In dit hoofdstuk zullen we de ruimte in de roman 'Alamut' analyseren. Immers *in historische romans is de bijzondere ruimte de aanleiding tot of de voorwaarde voor het handelingsverloop. De ruimte is een interessant element dat op zichzelf aandacht verdient, en dat tevens de handeling op gang zet of zelfs bepaalt.* (Van Boven, p. 288)

De roman speelt zich voornamelijk af op en rond de vesting Alamut in Perzië. Drie plaatsen zijn hierbij toonaangevend: de vesting Alamut, de tuinen achter Alamut en het gebied buiten de muren van Alamut waar de strijd uitgevochten wordt.

1.1 **ALAMUT**

Alamut, een versterkte vesting in het noorden van Perzië wordt in de roman door de verteller voor het eerst beschreven als Ibn Tahir ze benaderd:

Vnuk Tahirjev je razširil oči. Pred seboj je zagledal mogočno skalo in na njej utrdbo, ki je bila deloma vklesana vanjo. Šah rud se je razcepil ob njej v dva kraka in jo z njima oklepal, kot da bi jo držal v precepu. Trdnjava je bila cela

majhna naselbina, ki se je od spreadaj proti ozadju postopoma dvigala. Njene štiri ogle so tvorili štirje stolpi, katerih zadnja dva sta se visoko dvigala iznad prvih. Trdnjava je bila z reko vred pogreznjena med dvoje strmih, nepristopnih pobočij. Tako je kot mogočna ograda zapirala izhod iz soteske. (Bartol 2002, p. 45)

[De kleinzoon van Tahir deed zijn ogen wijd open. Voor hem zag hij een indrukwekkende steile rotswand met een vesting erop die deels in de rotswand zelf verheven zat. De rivier Šah rud vertakte zich hier in twee zijtakken en omarmde hiermee de vesting alsof de rivier het gekneld hield. De burcht was een zeer kleine nederzetting die van de voorkant naar de achterkant geleidelijk aan groter werd. De vier hoeken creëerden vier torens waarbij de achterste twee veel hoger waren dan de eerste twee. De burcht en de rivier slingerden tussen twee steile, ontoegankelijke hellingen. Zo blokkeerde het als een indrukwekkende versperring de uitgang van het diepe ravijn.]

De vesting Alamut heeft een ruime binnenplaats die uitstijgt over drie terrassen die met elkaar verbonden worden door middel van een stenen trap. Langs de muren liggen weilanden waar paarden, ezels en muil dieren grazen en grote populieren en platanen groeien. Daarlangs, in een afgescheiden ruimte, liggen de kamelen rustig te herkauwen. Langs de kant bevinden zich schuren, barakken, harems en andere gebouwen.

Dertien hoofdstukken spelen zich af op de versterkte vesting. In hoofdstuk twee, vier, zeven en veertien is Alamut de ruimte waar de uitverkorenen opgeleid en geïnitieerd worden tot fedaji. Hoofdstuk vijf, negen, zestien en negentien spelen zich af in de kamer van Hasan Ibn Saba. Vladimir Bartol gebruikt deze ruimte om de ideeën van de leider weer te geven. Bovendien wordt hier vergaderd met de andere daji over de te volgen strategie in het beschermen van Alamut. In hoofdstuk acht vieren de soldaten en fedaji de overwinning op de troepen van de sultan met een feestmaal op Alamut. Hoofdstuk dertien en veertien speelt zich af in de kamers van de fedaji die het paradijs bezocht hebben en door innerlijke onrust gekweld worden. Hoofdstuk achttien vindt plaats in de kamer van Hasan Ibn Saba waar hij zijn filosofie aan Ibn Tahir duidelijk maakt. In hoofdstuk twintig is Alamut het decor voor de onthoofding van Hosein, de zoon van Hasan Ibn Saba. In hoofdstuk eenentwintig, tenslotte, wordt Alamut door Hasan Ibn Saba uitgeroepen tot een onafhankelijke staat.

Alamut wordt steeds voorgesteld als een plaats waar discipline en orde heerst. De slaapruijnte bevat twintig bedden, keurig langs de muur geplaatst met daarboven houten planken waarop de noodzakelijke spullen in een strikte volgorde uitgesteld staan: aarden borden, tapijtjes om te bidden en spullen om zichzelf te wassen en te poetsen. Naast elk bed staat een houten constructie waarop een boog, een pijlenkoker, een lans en een speer aan vastgemaakt zijn. Aan de muur, onder de kandelaars, hangen twintig sabels met daarlangs

evenveel schilden. De kamer heeft tien kleine ramen met roosters voor. *Alles in de kamer was proper en goed geordend. [Vse v njej je bilo čisto in v najstrožjem redu.]* (Bartol 2002, p. 50)

De eetzaal bevindt zich in een enorme ruimte, over de slaapzaal. Ieder heeft zijn vaste plaats langs de muur. Op de grond liggen kleine, uit wilg geweven, onderleggers waarop men kan zitten of neerhurken. Het maal wordt in complete stilte genuttigd.

De gebeden die de ismaeli in groep onder leiding van daj Abu Soraka bidden, gaan door op het dak van Alamut. Buiten Alamut kunnen de Ali en Izmail enkel in het geheim achter gesloten deuren aanbeden worden. Alamut wordt hier door Ibn Tahir voor het eerst in de roman als een positieve plaats ervaren; een plaats waar openlijk het geloof kan worden beleden.

Zdelo se mu je, da vse to, kar trenutno doživlja, ni zares, marveč da samo sanja čudovito nazorne sanje. (Bartol 2002, p. 55)

[Het leek hem alsof alles wat hij nu meemaakte niet echt was, maar eerder het product van een wonderbaarlijke droom.]

De kamer van Hasan Ibn Saba ziet eruit als een typische kamer voor geleerden.

Nekaj polic ob strani je bilo obloženih s knjigami in spisi. Tla so bila pokrita s preprogami. Na njih so bila razprostrta različna zvezdarska orodja, inštrumenti za merjenje in računanje, tablice in risala, črnilnik in več gosjih peres za pisanje. (Bartol 2002, p.139)

[Enkele boekenplanken aan de kant werden ingenomen door boeken en documenten. De grond was bedekt met tapijtjes die bezaaid waren met verschillend astronomisch werkmateriaal, meet- en rekeninstrumenten, tabletten en tekenmateriaal, een inktpot en talrijke ganzenveren om te schrijven.]

In dit deel van Alamut wordt over de verschillende strategieën gediscussieerd. Het is eveneens in deze ruimte dat Hasan Ibn Saba over zijn intenties spreekt.

In het laatste hoofdstuk wordt Alamut onafhankelijk van Caïro verklaard en Alamut wordt *echt geboren*.

»Ločitev od Kaira bi šele pomenila naše pravo rojstvo, z njo bi končno prerezali popkovino in se povsem osvobodili materinega telesa.« (Bartol 2002, p. 487)

[»Een afscheuring van Caïro zou onze echte geboorte betekenen waarbij we eindelijk de navelstreng kunnen doorsnijden en zich volledig kunnen bevrijden van moeders lichaam.«]

1.2 DE PARADIJSELIJKE TUINEN

De paradijselijke tuinen spelen een onmiskenbare rol in de roman 'Alamut'. Ze vormen de bouwstenen van Hasans plan. De tuinen met de meisjes moeten de fedaji overtuigen dat ze zich echt in het paradijs bevinden.

De lezer wordt vertrouwd gemaakt met de tuinen in het eerste hoofdstuk via de waarnemingen van Halima, in het negende hoofdstuk door de verwondering van de grootdaji die de tuinen van bovenaf op het terras bekijken en in het elfde en twaalfde hoofdstuk via de observaties van de fedaji die het paradijs bezoeken. De tuinen zijn bezaaid met talrijke bloemenbedden van tulpen, hyacinten, viooltjes, irissen, narcissen, lelies en rozen in allerlei kleuren en formaten. Naast bloemen vindt men er ook ontelbare fruitbomen zoals onder andere citroen-, perzik- en granaatappel-, peren- en appelbomen. Naast een cipressenbosje stroomt de Šah Rud rivier. Langs alle kanten worden de tuinen omringd door hoge bergen. In een van de bergengtes steekt een reusachtige rots op, gelijkend op een berg, met op die rots de machtige vesting Alamut. Als Hasan Ibn Saba de grootdaji de tuinen van op het terras toont, *zijn ze met stomheid geslagen*:

Pod sabo sta zagledala kakor na velikem zemljevidu prekrasne gaje in vrtove, ki so bili vsi v cvetju. Hudournikova kraka sta jih oklepala v velikem loku. Prekopi so jih sekali in ločili, da so bili kakor otoki obdani od vseh strani od vode. Po njih so se belile s kamenčki posute steze. Sredi cipres so se svetlikali s steklom pokriti paviljoni kakor kristalni gradiči. Okrogli ribniki z živimi vodometi so bili položeni vanje. (Bartol 2002, p. 232)

[Onder hen zagen ze, als op een grote landkaart, prachtige bosjes en tuinen in volle bloei. Twee takken van de bergrivier omarmde het in een grote ark. Kanalen doorkruisten en verdeelden de tuinen zodat ze als eilanden volledig omringd waren met water. Paden, bezaaid met kiezelstenen, verspreidden een wit licht. Te midden van cipressen glinsterden met glas bedekte paviljoenen als kristallen paleizen. Daarin waren ronde visvijvers met levende fonteinen geplaatst.]

Niet alleen de tuinen, maar ook de paviljoenen die zich in de tuinen bevinden, zijn prachtig. Als Halima voor de eerste keer een paviljoen betreedt, *slaakt ze een kreet van verbazing*.

Tolikšne lepotne še v sanjah ni bila slutila. Svetloba je lila skozi stekleno streho, ki je bila sestavljena iz posameznih kosov v živih mavričnih barvah. Vijoličasti, plavi, zeleni, rumeni, rdeči in blede prameni so se usipali v okrogel bazen, v katerem je nalahno pljuskala voda, ki jo je vznemirjal neviden dotok. Pisane barve so se igračkale na njeni površini, se razlivalo dalje po tleh in

nepremično obstale na ležiščih ob steni, pred katerimi in po katerih so bile razprostrte umetelno vezene blazine. (Bartol 2002, p. 14)

[Zulke schoonheid had ze zelfs in haar dromen nog niet ervaren. Het licht stroomde binnen door een glazen dak, uit aparte deeltjes samengesteld, in levendige kleuren van de regenboog. Violette, blauwe, groene, gele, rode en bleke lichtzuilen sijpelden in een cirkelvormig bad waarin het water rustig kabbelde, verstoord door een ongeziene bron. De schilderachtige kleuren speelden op het oppervlak en liepen verder over op de grond en kwamen pas tot stilstand aan de divans aan de muur, waarop vakkundig versierde kussens verspreid lagen.]

De slaapzaal van de meisjes is een kamer waarbij zowel de grond als de muren bedekt zijn met zachte, kleurrijke tapijten. De laagliggende bedden zijn bedekt met prachtig versierde kussens. Naast ieder bed staat een gedecoreerde toilettafel met een grote zilveren spiegel.

Tot en met hoofdstuk elf heeft nog nooit iemand van de fedaji de tuinen bezocht. De twee werelden zijn tot dan toe nog strikt van elkaar gescheiden en alles verloopt volgens een bepaalde orde. Eens die werelden in elkaar overlopen – bij het bezoek van de fedaji aan het paradijs – verdwijnt die orde. De fedaji hebben zichzelf niet meer onder controle en de meisjes zijn zichzelf niet meer. Halima verdrinkt zich in de rivier Šah Rud en Mirjam snijdt haar polsen door. De tuinen met de meisjes vormen met andere woorden een keerpunt in de roman.

De prachtige tuinen staan gedurende de hele roman in fel contrast met de versterkte vesting Alamut waarin de jongemannen leven. De meisjes – en hun dochters en kleindochters – zitten echter evenzeer gevangen in de tuinen. Als Halima uitroept hoe mooi de tuinen zijn, antwoordt Adi haar somber dat *vrijheid veel mooier* is en voegt eraan toe:

Srečnejše je sestradan šakal v puščavi kakor sit lev v kletki.
(Bartol 2002, p. 86)

[Een uitgehongerde jakhals in de woestijn is gelukkiger dan een verzadigde leeuw in een kooi.]

Wanneer Apama in een gesprek met Ibn Saba vertelt hoe weinig de meisjes nadenken, antwoordt hij:

»To je najbolje. Sicer bi se jim utegnilo še dozdevati, da so v ječi. Nič zato. Ženske ste vajene haremov in ječe. Nekdo lahko prebije vse življenje med štirimi stenami. Če se na zave ali če ne občuti, da je jetnik, tedaj ni jetnik. So pa, ki jim je ječa celotni naš planet. Ki vidijo neskončno prostranstvo veseljstva,

milijone zvezd in tujih nebesnih teles, do katerih jim je za vekomaj zaprta pot. Ta zavest jih dela največje sužnje časa in prostora.» (Bartol 2002, p. 491)

[«Dat is het beste. Anders zouden ze kunnen beseffen dat ze in een gevangenis zitten. Er is niks aan te doen. Jullie vrouwen zijn gewend aan harems en gevangenschap. Een persoon kan zijn hele leven tussen vier muren leven. Als hij niet denkt of voelt dat hij een gevangene is, is hij geen gevangene. Maar er zijn ook mensen voor wie heel onze planeet een gevangenis is. Zij die de oneindige ruimte van het heelal zien en voor wie de miljoenen sterren en hemellichamen voor altijd ontoegankelijk blijven. Dat besef maakt hen de grootste gevangenen van tijd en ruimte.»]

1.3 BUITEN DE MUREN VAN ALAMUT

De roman 'Alamut' vangt aan met de beschrijving van de karavaan met Halima die onderweg is naar de vesting Alamut. De karavaan is vertrokken vanuit Buhara en volgt een pad dat leidt van Samarkand en Buhara door Noord-Horasan en van daaruit verder slingert naar het Elburz-gebergte. In het tweede hoofdstuk wordt de route van Ibn Tahir naar Alamut beschreven. Hij vertrekt vanuit Sava, volgt de weg, die leidt naar de piek van de berg Demavend, naar de stad Rai. Van daaruit volgt hij de Koninklijke Rivier, de Šah Rud, stroomopwaarts tot aan de bron waar zich het kasteel Alamut, het Adelaarsnest, bevindt.

Pas in het zevende hoofdstuk verlaten de jongemannen de vesting Alamut om de aangeleerde gevechtstechnieken uit te proberen op het plateau van Minučeher dat enkel bereikt kan worden via een smal paadje langs de rivier.

Ook het volgende hoofdstuk, dat het gevecht met de troepen van de kalief van Bagdad beschrijft, speelt zich af buiten de muren van Alamut. Het leger van Alamut heeft zich verzameld op de helling, de fedaji bekijken de strijd vanop de heuvel en wachten op het commando om de vlag van de vijand in te nemen. Na de slag worden de doden aan de voet van de heuvel begraven.

In hoofdstuk vijftien geeft Hasan Ibn Saba richtlijnen aan Ibn Tahir om Nizam al-Mulk, de grootvizier, in Nehavend te vermoorden. Hij moet de weg volgen naar Rai, van daaruit naar Sava, Hamadan om zo tenslotte Nehavend te bereiken. In het kamp van Nehavend steekt Ibn Tahir een in gif gedrenkte dolk in Nizam al-Mulk. De grootvizier heeft vlak voor hij sterft nog een gesprek met Ibn Tahir en zo komt het bedrog van Hasan Ibn Saba aan het licht. Hier beseft Ibn Tahir met andere woorden dat de paradijselijke tuinen aardse tuinen zijn, gecreëerd door de koningen van daylam, en zich achter Alamut bevinden. Nehavend vormt dus – na het bezoek aan de paradijselijke tuinen - het tweede keerpunt in het leven van Ibn Tahir. Vanuit Nehavend wordt hij terug op pad gezet richting Alamut.

De dood van de grootvizier heeft ontelbare onvoorziene gevolgen en veroorzaakt in vele gebieden onzekerheid en verwarring. Zo wordt, bijvoorbeeld, de vesting Zur Gumbadan bij Kird Kuh, het centrum van de Ismaeli in Kuzistan, dat wegens een gebrek aan voedsel en drinkwater op het punt stond zich over te geven, op één nacht tijd bevrijd, net als Alamut.

Hosein, de zoon van Hasan Ibn Saba, woonde voor lange tijd in het ouderlijk huis van Hasans tweede vrouw in Firoz Kuh waar zijn grootvader tevergeefs Hoseins passies probeerde te temperen. Als hij verneemt dat zijn vader is teruggekeerd uit Egypte naar Noord-Iran beslist hij hem te gaan opzoeken. Hosein kan zich echter niet vinden in de ideeën van zijn vader en Hasan Ibn Saba levert hem over aan een soldaat. In Zur Gumbadan rebelleert hij tegen de plaatselijke grootdaj en vermoordt hem.

Džafar, de fedaj die omgevormd is in de boodschapper van de sultan Halef, heeft als opdracht de sultan in Bagdad te vermoorden. Vanuit Alamut gaat hij op pad naar Bagdad. In Kazvin komt het tot een confrontatie met een grote groep soldaten op weg naar Nehavend. Als ze vernemen dat hij een officier van de sultans lijfwacht is, geven ze hem vrije doorgang. In ieder station kan hij paarden wisselen. Onderweg naar Sava deelt hij een kamer met twee officieren in een soort herberg. Zij vertellen hem dat alle noordelijke gebieden sjitisch zijn. Omdat Nehavend vol militairen zit, ziet hij zich genoodzaakt rond Nehavend te rijden. Tien dagen nadat hij Alamut verlaten had, bereikt hij Bagdad. Als hij door de stadsmuren gaat, staart hij naar alle pracht.

Palače iz čistega marmorja, druga lepša od druge, so se začele vrstiti ob ulice, skozi katero je jezdil. Mošeje z zlatimi in zelenimi kupolami so jih od časa do časa prekinjale. Visoki minareti so kipeli proti nebu. (Bartol 2002, p. 471)

[Paleizen uit puur marmer, het een al mooier dan het ander, stonden opgesteld langs elkaar op de straat waarheen hij reed. Van tijd tot tijd werden zij onderbroken door moskeeën met gouden en groene koepels. Grote minaretten rezen omhoog.]

Bagdad wordt steeds voorgesteld als een prachtige stad. Als Hasan Ibn Saba voor het eerst een pilletje gevuld met Indische hennep neemt en hallucinaties over een prachtige stad krijgt, vergelijkt hij het met Caïro en Bagdad. Ook Jusuf heeft na het innemen van het pilletje met hennep hallucinaties over een prachtige stad waarbij hij zich de vraag stelt of het Bagdad of Cairo zou kunnen zijn.

Na de dood van de sultan raakt Iran verwickeld in een opvolgingsstrijd. De gebieden van Rai, Rudbar en Kazvin tot Firoz Kuh, Damagan, Kird Kuh en Zur Gumbadan zijn nu verlost van de dreiging van vijandelijke troepen en kan het Ismaelisme er vrij beleden worden.

2.3 MOTIEVEN

In 'De geschiedenis van de Sloveense literatuur' lezen we dat deze antifascistische historische roman het probleem van leiderschap en manipulatie van mensen behandelt. (Detrez, p. 16) In dit hoofdstuk willen we hierop verder ingaan en gaan we op zoek naar de belangrijkste motieven van de roman. Een motief is *een herhaald en betekenisvol element in één of in een aantal werken*. (Van Gorp, p. 288)

1.1 WAARHEID EN SCHIJN

Een van de centrale problemen in *Alamut* betreft het verschil tussen leugens en waarheid, tussen schijn en werkelijkheid. Hoe heeft Bartol dit centraal probleem in *Alamut* verwoord? Hoe hebben zijn personages uiting gegeven aan schijn en werkelijkheid?

Voor het dogma van de Ismaeli – tevens het motto van *Alamut* - 'Nič ni resnično, vse je dovoljeno' ['Niets is waar, alles is geoorloofd'] heeft Bartol, volgens Miran Košuta, zich laten inspireren door de presocratische leerstelling dat 'de zintuigen bedriegen'. (Košuta 1988, p. 572) Hiervan zijn talrijke voorbeelden te vinden in *Alamut*. Zo zegt Hasan Ibn Saba in zijn biecht tegen Buzruk Umid en Abu Ali het volgende:

»Da smo bili obdarjeni z varljivimi čuti, je spoznal že Demokrit. Zanj ni ne barv, ne glasov, ne sladkobe in ne grenkobe, niti mraza, niti toplote, marveč samo atomi in prostor. Empedokles je pogodil, da nam vse naše znanje posredujejo samo naša čutila. Česar ni v njih, tega tudi ni v naših mislih. Če torej naši čuti lažejo, kako bi mogla biti potem pravilna naša spoznanje, ki imajo v njih izvor?« (Bartol 2002, p. 266)

[»Dat we misleidende zintuigen hebben gekregen, wist Democritus reeds. Voor hem zijn er geen kleuren, geen geluiden, geen zoetheid of bitterheid, geen koude of warmte, enkel atomen en ruimte. Empedocles giste dat al onze kennis ons door onze zintuigen wordt doorgegeven. Wat niet in hen is, is ook niet in onze gedachten. Dus, als onze zintuigen liegen, hoe kan onze kennis dan correct zijn als het zijn oorsprong heeft in hen?«]

Deze stelling heeft voor Hasan Ibn Saba verregaande gevolgen. Immers als onze zintuigen ons bedriegen, dan is bijgevolg alles wat we zien en horen, bedrog en schijn. Hasan Ibn Saba en Mirjam bespraken dit probleem eerder:

»Vprašal sem te: 'Kaj je potemtakem dovoljeno človeku, ki je spoznal, da mu je resnica nedosegljiva in da je torej zanj ni?' Ali še veš, kaj si mi odvrnila?«

»Da, Ibn Saba. Rekla sem ti bila nekako takole: 'Če je nekdo spoznal, da je vse tisto, kar imenuje ljudje sreča, ljubezen, veselje, samo zmoten račun, ki se gradi na krivih predpostavkah, potem mu postane strašno pusto pri srcu. Edino,

kar bi ga še utegnili zdramiti iz te omrtvičenosti, je tvegana igra s svojo in drugih usodo. Kdor to more, temu je vse dovoljeno.» (Bartol 2002, p. 161)

[Ik vroeg je: 'Wat is dan toegestaan voor de mens die ontdekt heeft dat de waarheid onbereikbaar is en dus niet voor hem bestaat?' Weet je nog wat je mij geantwoord hebt?«

»Ja, Ibn Saba. Ik heb je iets gezegd als: 'Als iemand ontdekt dat alles wat de mensen geluk, liefde en vreugde noemen slechts een misrekening is die zich baseert op valse veronderstellingen, dan zou hij zich innerlijk verschrikkelijk leeg voelen. Het enige wat hem uit die bedwelming zou kunnen doen opschrikken, is het riskante spel met zijn eigen lot en dat van de anderen. De persoon die daartoe in staat is, is alles toegestaan.'«]

In *Alamut* staan aan de ene kant Hasan Ibn Saba, Buzruk Umid en Abu Ali voor wie de waarheid onbereikbaar is voor de mens. Degene die dit axioma aanvaardt, heeft de eerste stap gezet naar ware kennis. Hasan Ibn Saba, Buzruk Umid en Abu Ali zijn reeds tot deze kennis gekomen. Aan de andere kant staat Ibn Tahir, het prototype van de meerderheid van de mensen, die in de harmonie van schijn en werkelijkheid gelooft. Op het moment dat Ibn Tahir het bedrog van Hasan Ibn Saba ontdekt, dat hij de onbetrouwbaarheid van zijn zintuigen inziet, keert hij zich hem af. Zo wordt Ibn Tahir de filosoof Avani, de geestelijke zoon van Hasan Ibn Saba. Avani accepteert nu ook het bedrog als een noodzakelijk element in het leven.

Maar als de wereld die ons omringt enkel bestaat uit leugens en bedrog, wat is dan nog werkelijkheid?

Hasan Ibn Saba's basisaxioma – de zintuigen bedriegen – wordt weerspiegeld in de belangrijkste leuze van de Ismaeli – eveneens het motto van de roman *Alamut: Nič ni resnično, vse je dovoljeno. [Niets is waar, alles is geoorloofd]*. Deze kernspreuk wordt toegeschreven aan de kalief al-Hakim I (1262-1302) die zichzelf tijdens zijn leven uitriep tot mens-god. Zijn grondbeginsel luidde: *V nič verovati vse smeti storiti [Als men in niks gelooft, mag men alles doen]* en werd later overgenomen door alle grootmeesters. Zo ook door Hasan Ibn Saba die hem – volgens de historici – als grote voorbeeld beschouwde.

De weg van de schijn naar de werkelijkheid, de weg naar kennis, de weg die het verschil maakt tussen de mens-god, de leider, de profeet en de blinde menigte, wordt door Bartol in *Alamut* in verschillende lagen weergegeven. Een eerste laag omvat de menigte, het gewone volk, dat gelooft in de werkelijkheid en in God. Voor hen zijn fabels en verzinsels noodzakelijk. Een tweede laag omvat de mensen die een onderscheid kunnen maken tussen schijn en werkelijkheid. Een derde laag omvat de uitverkorenen, zij die beweren dat indien de waarheid niet bestaat, alles toegestaan is. Helemaal aan de top staan diegene, die dat

motto belichamen, die zichzelf alles toestaan, die de laatste kennis veroverd hebben en die zichzelf proclameren als de vermenselijkte God.

'Al Araf', de muur die het paradijs van de hel afzondert, staat symbool voor die kennis in *Alamut* en in de Islammythologie. Degene die zich op de weg naar de kennis heeft begeven, die het onderscheid tussen schijn en werkelijkheid inziet, heeft 'Al Araf' beklommen. Om zichzelf als godheid te realiseren, heeft hij aanhangers nodig. Aangezien hij een bemiddelaar is tussen het absolute en het relatieve, aangezien hij een profeet is, moet hij zijn kennis verkondigen. Verzwegen kennis zou immers de dood van de profetie betekenen. Hoe kan hij de menigte echter overtuigen van zijn profetie en goddelijkheid? Met welke fabels en verzinsels?

Opdat de menigte Hasan Ibn Saba's goddelijkheid en profetie zou geloven, heeft ze een tastbaar bewijs nodig. Hasan Ibn Saba moet daarvoor het onmogelijke doen. Hij moet hen overtuigen aan de hand van wonderen. Alleen een wonder kan geloof teweegbrengen. En enkel aan de hand van geloof gaan de mensen Hasan Ibn Saba's kennis, zijn woorden, navolgen. Daarom moet Hasan Ibn Saba 'een fabel in de werkelijkheid' maken, 'waarover nog lang in de geschiedenis zal gesproken worden'. Hasan Ibn Saba komt tot dit idee in een gesprek met Omar.

»'Množice so bile od nekdej take. Boje se negotovosti in zato jim je laž, ki trdi nekaj določenega, ljubša od še tako vzvišenega spoznanja, ki jim ne nudi trdnega oprijema.' [...] 'Če nimaš ključa, ki bi živemu odprl vrata v raj, je bolje, da opustiš vsako misel, da bi mu postal prerok.' Kakor od strele zadet sem se prijel za glavo. V šali je Omar izrekel misel, ki se je razplamtela v moji duši, kakor požar.« (Bartol 2002, p. 170-171)

[»'De menigte is altijd al zo geweest. Ze is bang voor de onzekerheid en daarom is voor hen de leugen die iets bepaald belooft, beter dan de meest verheven kennis die hen geen ondersteuning biedt.' [...] 'Indien je geen sleutel hebt om de poorten van het paradijs voor de levenden te openen, kan je beter de gedachte om hun profeet te worden, laten varen.' Als door de bliksem getroffen, greep ik me naar het hoofd. Schertsend had Omar de gedachte uitgesproken die in mijn ziel oplaaide als een brand.'"]

Hasan Ibn Saba bedenkt een gruwelijk plan en voert het 'in numero et mensura' uit.

»Preizkusiti človeško slepoto do njenih skrajnih meja! Doseči z njo najvišjo moč in neodvisnost od vsega sveta. Utelesiti bajko! Pretvoriti pravljico v resničnost, da bo o njej govorila še pozna zgodovina! Napraviti velik preizkus s človekom!« (Bartol 2002, p. 171)

[»De menselijke blindheid tot zijn uiterste grens testen! Daarmee de hoogste macht en onafhankelijkheid van de hele wereld bereiken! Het sprookje belichamen! Het omzetten naar de realiteit opdat er nog lang over gesproken zal worden! Een groots experiment op de mens uitvoeren!«]

Hij creëert op aarde de paradijselijke tuinen van Allah die Mohammed in de koran de gelovigen in het leven na de dood beloofde. Als hij de uitverkorene, de fedaji, naar de tuinen zou kunnen sturen, zou hij vorm kunnen geven aan zijn fabel, zou hij de hemel op aarde kunnen plaatsen. Hasan Ibn Saba wordt als het ware Christus en de fedaji zijn apostelen. Hasan Ibn Saba richt de tuinen achter Alamut precies in zoals Mohammed ze beschreven heeft in de Koran. In de tuinen worden betoverende meisjes opgeleid om de fedaji de overtuigen dat ze 'dankzij de genade van Onze Heer' werkelijk het paradijs hebben bezocht. Vooraleer Hasan Ibn Saba hen daarheen brengt, laat hij hen hasj innemen. De hasj vormt Hasan Ibn Saba's 'sleutel' tot het paradijs. Hiermee verdooft hij de fedaji, waarna hij beveelt hen naar de tuinen te brengen om daar het onmogelijke te beleven. De liefvallige hoeri's - eeuwig jong blijvende maagden – vermaken hen met dans, poëzie, lekkernijen en liefde. Ze overtuigen de jongeren en drogeren hen terug met de hasj zodat de eunuchen hen terug uit het 'paradijs' kunnen wegdragen. Van nu af aan zijn zij bereid alles toe doen voor hun geloof en hun leider.

Op die manier is de schijn gecreëerd. De fedaji geloven in de profeet Al Mahdi, in Hasan Ibn Saba. Zijn groot experiment is geslaagd.

1.2 GELOOF EN DOOD

In *Alamut* staan de begrippen geloof en dood tegenover elkaar.

Het volk en de fedaji geloven in Allah, in Mohammed, in de Koran met de beschrijvingen van de paradijselijke tuinen. Voor hen betekent de dood het begin van een nieuw leven. Het einde is eigenlijk een nieuw begin. Op deze tegenstelling zijn ook volgende woorden gebaseerd:

»'Moj načrt je velikanski,' je povzel Hasan. 'Zato potrebujem vernike, ki bodo tako hrepeneli po smrti, da se ne bodo strašili pred ničimer. Naravnost zaljubljeni bodo marali biti v smrt. Hočem, da bodo letali za njo in jo iskali, rotili jo, na se jih usmili, kot da bi bila trda in neradodarna devica.'« (Bartol 2002, p. 225)

[»'Mijn plan is groots,' begon Hasan weer. 'Daarom heb ik gelovigen nodig die zo hard naar de dood verlangen dat ze van niets schrik meer zullen hebben. Ze moeten ronduit verliefd zijn op de dood. Ik wil dat ze achter haar aan rennen en haar zoeken, dat ze haar smeken genade met hen te hebben, alsof het een hard en onwillig meisje is.]

Voor Hasan Ibn Saba is 'de Koran het product van andermans brein'. Dit is hem als kind onthuld door de refiek Abu Nedžm Saradž.

»Rekel mi je: 'Nauk o Aliju in Mahdiju je samo slepilo za množice vernikov, ki jim je ime Prerokovega zeta sveta in ki sovražijo Bagdad. Kdor pa zmore razumeti, temu povemo, kot je ustanovil že kalif Al Hakim, da je Koran proizvod zmešanih možganov. Resnice ne moremo spoznati. Zatorej ne verujemo v nič in smemo vse storiti.'« (Bartol 2002, p. 165)

[»Hij zei me: 'De doctrine van Ali en Mahdi is slechts een verblinding voor de massa gelovigen die Bagdad haten en voor wie de naam van de schoonzoon van de Profeet heilig is. Degene die het kunnen begrijpen, vertellen we - zoals de kalief Al Hakim reeds heeft vastgesteld - dat de Koran het product is van een beneveld brein. De waarheid kunnen we niet kennen. Daarom geloven we in niets en mogen we alles doen.'«]

De paradijselijke tuinen zijn enkel uitgevonden voor de massa. Het waanzinnige, fanatieke geloof dat Hasan Ibn Saba met zijn bedrog bij de fedaji heeft opgewekt, doet in *Alamut* het Seldsjoekenrijk ineensstorten. Als Ibn Tahir en Džafar met een vergiftigde dolk de grootvizier Nizam al-Mulka en de sultan Melik doden, komt er een breuk in het Seldsjoekenleger, waarna het hele rijk ten val komt. Hasan Ibn Saba heeft hiermee 'bewezen wat het geloof kan doen'.

De dichotomie 'schijn en werkelijkheid' vormt de filosofische kern van de roman. 'Geloof en dood' vormen zijn psychologische tegenhanger. Beide dimensies worden in de roman nauw met elkaar vervlochten. Zo zijn bijvoorbeeld de verschillende fases van geloof afhankelijk van de verschillende stappen van inzicht van de gelovigen. Welke verschillende fases van geloof komen voor in *Alamut*? Hoe wordt het geloof gerealiseerd in de praktijk?

De laagste rang wordt ingenomen door de 'lasieken', gewone gelovigen die geloven in verzinsels en fabels, geloven in de schijn en geloven in God. Hasan Ibn Saba bekleedt de allerhoogste rang. Hij heeft de allerhoogste kennis verworven. Daartussenin staan de refieken, de fedaji en de daji.

Ook in de tuinen heerst een strikte hiërarchie. De eunuchen zijn vergelijkbaar met de lasieken. De meisjes Halima, Zajnab, Fatima, Sulejka, Sara, enz. zijn de vrouwelijke pendanten van de fedaji. Mirjam, met haar speciale verhouding tot Hasan Ibn Saba, is vergelijkbaar met een daj. Het allerhoogste staat Apama, eens de gezellin van Hasan Ibn Saba, die net zoveel 'weet' als hij en dus op hetzelfde niveau staat als een grootdaj en enkel trouw is aan Hasan Ibn Saba. Elk van hen behoort tot Hasan Ibn Saba's grote experiment, het uitbuiten van religieuze overtuiging.

Hasan Ibn Saba's geloof is vervuld met twijfels. Het besef dat er iemand hoger staat dan hij, dat er iemand meer macht en kennis heeft, is voor de leider, voor de despoot en profeet, ondraagbaar. Hasan Ibn Saba zegt hierover in hoofdstuk 11:

Slutnja, da utegne biti nad nami nekdo, ki z jasnim duhom pregleda vesoljstvo in naš položaj v njem, ki utegne vedeti o nas marsikaj, nemara celo uro naše smrti. /.../ Zavest, da je naša zemlja samo zrnce prahu v vesoljstvu, da smo mi na njej samo nekakšne garje, nekakšne neskončno majhne uši, ta zavest me še zmerom navdaja z obupom. (Bartol, 2002, p. 282-283)

[Het gevoel dat er iemand boven ons is die met een heldere geest naar het universum kijkt en onze situatie daarin, die over ons om het even wat kan weten, misschien zelfs het uur van onze dood. [...] Het besef dat onze aarde slechts een stofvlokje is in het universum, dat wij daarop slechts een soort van schurft zijn, een soort van oneindig kleine luizen, dat besef vult me nog steeds met wanhoop.]

In naam van de dood, in naam van de cultus van de misleiding, heeft hij een systeem opgebouwd, een nihilistisch plan gerealiseerd, dat enkel mogelijk was dankzij de liefde van de hoeri's. Hiermee heeft Hasan Ibn Saba zijn 'levende dolken' [živa bodala] overtuigd en hen tot verblinde aanhangers gemaakt. Het kwaad en de liefde vormen het laatste motievenpaar wat we in deze analyse willen aanstippen. Het systeem van het kwaad treedt namelijk slechts in werking dankzij de liefde.

1.3 KWAAD EN LIEFDE

Om het even welke ethische normen men handhaaft, Hasan Ibn Saba's handelingen zijn een kwaad. Het vermoorden van Nizam al-Mulk, de sultan en Obeida, het veroorzaken van de zelfmoord van Jusuf en Sulejman zijn daarvan het beste bewijs. Het betreft hier moorden en zelfmoorden in naam van ideeën, in naam van Hasan Ibn Saba's plan. Een plan dat hij oplegt aan de massa. Hasan Ibn Saba is ervan overtuigd dat de mensen een kudde vormen op zoek naar fabels en verzinsels. Een kudde die niet zelfstandig kan denken en daarom iemand nodig heeft die in haar plaats denkt, die haar leidt. Het wegdenken van de ethiek is enkel mogelijk in Hasan Ibn Saba's logica. Enkel in zijn uitgedachte wereld bestaat geen kwaad en is alles toegestaan. Het kwaad in *Alamut* staat dus voor macht en despotisme. Wanneer Ibn Tahir het bedrog van Hasan Ibn Saba doorziet, bestempelt hij het als kwaad.

»Zločinec! Rabelj nedolžnih! Ali te še ni dovolj krvi?!« (Bartol 2002, p. 436)

[»Misdadiger! Beul van de onschuldige? Heb je nog niet genoeg bloed gehad?«]

Waar en hoe manifesteert het kwaad zich in de roman?

In *Alamut* kan men het kwaad gelijkstellen met macht, autoriteit. Met zijn autoriteit kan Hasan Ibn Saba mensen manipuleren, mensen bevelen, mensen de dood insturen. Het christelijk beginsel - het goede wordt beloond en het kwade bestraft - is in *Alamut* een utopie. Het kwaad dat Hasan Ibn Saba toepast, wordt op het einde van de roman zelfs als een positief iets gezien als het Seldsjoekse imperium – dankzij zijn machtsmisbruik - overwonnen wordt. Hasan Ibn Saba weet dat zijn kwaad de beste uitwerking heeft op onervaren jongemannen die nog onervaren zijn met vrouwen.

»'Ali misliš, da ne bodo žrtve, ki jim je raj namenjen, spregledale tvoje prevare?' Abu Ali je lokavo ošinil Hasana. 'V ta namen sem si izbral mladeniče, ki še niso okusili ljubezen z žensko. Nihče ni bolj lahkoveren od takega fantiča. Zakaj šele ženska napravi iz moškega celega moža. Ona mu posreduje spoznanje, ob njej postane zrel. Z nedolžnostjo telesa izgubi tudi nedolžnost duše. Zato sili fantiča vse k temu usodnemu dogodku. Zaslepljen od nepoznane strasti je pripravljen verovati v vse, samo da dospe do svojega cilja.'« (Bartol 2002, p. 233)

[»'Denk je niet dat de slachtoffers waarvoor je paradijs bestemd is, je bedrog zullen doorzien?' Abu Ali gaf Hasan een vluchtige sluwe blik. 'Dat is waarom ik jongeren gekozen heb die de liefde met een vrouw nog niet ervaren hebben. Er is niemand die meer goedgegelovig is dan zo'n knaap. Want enkel een vrouw maakt een man tot een echte man. Zij geeft hem haar kennis door, door haar wordt hij volwassen. Hij verliest zijn lichamelijke onschuld samen met de geestelijke onschuld. Dat is waarom alles de jongen drijft tot die noodlottige gebeurtenis. Verblind door een ongekende passie is hij bereid alles te geloven, enkel en alleen om zijn doel te bereiken.'«]

De eerste drie die de liefde ervaren, zijn Jusuf, Sulejman en Ibn Tahir die door Hasan Ibn Saba het eerst in de paradijselijke tuinen worden toegelaten. Elk beleven ze de liefde volgens hun eigen geaardheid.

De liefde is irrationeel. Hasan Ibn Saba wil in ook de liefde inpassen in zijn groots systeem, maar vergeet daarbij dat dat niet mogelijk is. Zolang de meisjes zich in de paradijselijke tuinen bevinden en de jongemannen op de burcht, loopt alles volgens plan. Maar van zodra de liefde in de tuinen is ontsproten, de vlam van het irrationele is aangestoken, raakt het systeem verstrikt. Halima wil niemand anders meer liefhebben dan Sulejman en verdrinkt zichzelf; Mirjam snijdt haar polsen door als ze verneemt dat Ibn Tahir nooit meer terugkeert. Hasan Ibn Saba heeft geen rekening gehouden met menselijke gevoelens en ziet zijn systeem plots afbrokkelen. Hij merkt dat hij niet alles meer onder controle heeft en dat hij nu ook diegene verliest die hem dierbaar zijn en die hij nodig heeft.

Het kwaad is de drijvende kracht die zijn plan doet werken tot de morele veroordeling opduikt. De kring van de laatste dichotomie is daarbij duidelijk. Het kwaad heeft de liefde doen ontstaan en deze liefde heeft dat kwaad veroordeeld.

2.4   **THEMA EN IDEE**

Tot nu toe hebben we ons vooral geconcentreerd op de motieven waarmee de auteur de roman verwoord heeft. In dit onderdeel gaan we verder in op het thema van de roman 'Alamut'. Het thema is *de algemene grondgedachte van een literair werk die, in tegenstelling tot het semantisch-structurele motief, in een tekst aanwezig kan zijn – als semantische structuur van gelijkenissen en verschillen – zonder expliciete verwoording. Het thema wordt geabstraheerd uit de concrete motieven die het handlingsverloop of de situatie bepalen.* (Van Gorp, p. 441) Het plan van Hasan Ibn Saba dat hij uitvoert onder het motto 'Nič ni resnično – vse je dovoljeno' ['Niets is waar, alles is geoorloofd'] wordt door Vladimir Bartol op de voorgrond geplaatst. Hasan Ibn Saba beseft dat de meerderheid van de mensen geloven in een god en sprookjes verkiezen boven de echte waarheid. Slechts een klein aantal mensen 'weet' dat de waarheid niet bestaat en bijgevolg alles toegelaten is. In Hasan Ibn Saba's hiërarchie neemt de persoon die dat motto belichaamt, de allerhoogste plaats in en wordt als het ware een mens-god. Wat heeft Ibn Saba nodig om dat dogma te belichamen en zelf een mens-god te worden? Het antwoord is eenvoudig. De mens-god heeft gelovigen nodig, mensen die volgens zijn hiërarchie-indeling de laagste plaats innemen, mensen die sprookjes nodig hebben. Om hen te doen geloven in deze sprookjes moet Hasan Ibn Saba echter wonderen 'creëren'. Ibn Saba's sprookje wordt gerealiseerd in de tuinen achter Alamut waar hij een paradijs, naar het model van de beschrijvingen van Mohammed in de koran, laat opzetten. De sleutel tot dit paradijs zijn de hasjiesj die Hasan Ibn Saba aan de uitverkoren overhandigt. Ibn Saba verricht op die manier een wonder – hij opent immers het paradijs – en wekt een zodanig rotsvast geloof op dat men hem gaat beschouwen als de profeet al-Mahdi. Maar dat niet alleen, dankzij het fanatiek geloof wordt het hele Seldsjoekenrijk omvergeworpen. De dood van de sultan veroorzaakt immers een opvolgingsstrijd die uitmondt in het verval van de macht van de Seldsjoeken. Uit de verschillende thema's kunnen we het centrale thema abstraheren, met name 'het testen van de kracht van het geloof'. We zijn namelijk van mening dat de protagonist slechts middelen zijn om Hasan Ibn Saba's experiment te verwezenlijken, om te kijken waartoe religieuze overtuiging in staat is. Het geloof is met andere woorden slechts een middel om te manipuleren. Alle personages zijn het slachtoffer van zijn experiment naar de kracht van het geloof. En zo komen we tot het centrale idee van de roman: het kwaad. Hasan Ibn Saba wordt gedreven door het kwaad. Nizam al-Mulk, de sultan, Jusuf, Sulejman en Džafar sterven voor het plan van Hasan Ibn Saba. Een kwaad dat tegelijk synoniem is voor macht.

Het is de macht van Hasan Ibn Saba waarmee hij mensen manipuleert, doodt en het dogma *'Nič ni resnično – vse je dovoljeno'* [*'Niets is waar, alles is geoorloofd'*] realiseert. Het kwaad dat Hasan via zijn plan verwezenlijkt wordt in de roman zelfs als iets positiefs voorgesteld. Het zorgt er namelijk voor dat de troepen van Alamut zich aanzienlijk uitbreiden en uiteindelijk de troepen van de sultan overwinnen.

Het centraal thema van de roman – het testen van de kracht van het geloof – en het centrale idee – het kwaad (en de macht) – kunnen we bovendien staven aan de hand van de opbouw van de roman. Zoals we reeds in hoofdstuk twee besproken hebben, is de roman volgens de structuur van een drama opgebouwd. De roman is ingedeeld in eenentwintig hoofdstukken, waarbij de eerste vier hoofdstukken de introductie (exposition) vormen. Het vijfde tot en met het veertiende hoofdstuk vormen de aanleiding tot de climax, met name de moord op de grootvizier Nizam al-Mulk en de zelfmoord van Jusuf en Sulejman, die in het vijftiende en zestiende hoofdstuk beschreven wordt. Vanaf het zeventiende hoofdstuk wordt de actie terug afgebouwd tot de ontknoping in het twintigste hoofdstuk en de epiloog in het eenentwintigste hoofdstuk. De moord op Nizam al-Mulk en de zelfmoord van Jusuf en Sulejman vormen met andere woorden het hoogtepunt van de roman, het toppunt van Hasan Ibn Saba's experiment op de kracht van het geloof. Bovendien versterken de moorden het centrale idee – het kwaad (en de macht) – van de roman.

Het enige personage dat de mogelijkheid heeft om het kwaad te overwinnen, is Ibn Tahir die bij de moord op Nizam al-Mulk, het bedrog van Hasan Ibn Saba doorziet. Wanneer hij echter naar Alamut teruggaat om zich te wreken op Hasan Ibn Saba, doodt hij hem niet. Hij beseft namelijk het nut en de noodzakelijkheid van het kwaad. En zo heeft Vladimir Bartol het experiment naar de kracht van het geloof als iets positiefs weergegeven.

2.5 PERSONAGES

In dit hoofdstuk zullen we de personages van de roman Alamut bespreken. Erica van Boven stelt in *'Literair Mechaniek'* dat personages voor de lezer misschien wel *de belangrijkste verhaalcategorie vormen. Ze vormen immers de eerste ingang van het verhaal, het medium waardoor de lezer kennis neemt van de gebeurtenissen en zich een beeld vormt van (een deel van) de verhaalbetekenissen.* (Van Boven 1999, p. 295) We beschouwen Hasan Ibn Saba en Ibn Tahir als de hoofdpersonages. Vervolgens spelen Mirjam, Halima en Apama een belangrijke rol in de roman.

2.5.1 HASAN IBN SABA

Hasan Ibn Saba, ook wel Seïduna genoemd, wordt voor het eerst vernoemd in het derde deel van het eerste hoofdstuk.

»Veš, me vse smo last Seiduna, kar pomeni Naš gospod. To je mogočen, mogočen gospodar. Pa kaj bi ti pravila ...!«

«Povej! Povej!«

«Morda ga sploh nikoli ne boš videla. Jaz in še nekatere druge smo že leto dni tu, pa ga še nismo.»

«A kaj je ta 'Nas gospod'?«

«Potrpi, vse ti bom razkrila. Ali veš, kdo je med živimi prvi za Alahom?«

«Kalif.»

«Ni res! Tudi Sultan ni. Prvi za Alahom je Seiduna.» (Bartol 2002, p. 24)

[*“Weet je, wij allen zijn het bezit van Seïduna, wat ‘Onze heer’ betekent. Het is een machtige, machtige meester. Maar wat zou ik het je vertellen...!”*

“Vertel! Vertel!”

“Misschien ga je hem niet eens zien. Ik en nog enkele anderen zijn hier nu al een jaar en hebben hem nog niet gezien.”

“En wat is die ‘Onze heer’?”

“Heb geduld, ik zal je alles onthullen. Weet je wie van de levenden direct in de rij na Allah komt?”

“De kalief.”

“Fout! Ook de sultan niet. De eerste na Allah is Seïduna.”]

In het derde hoofdstuk vraagt Halima Adi, de tuinman, uit over Hasan Ibn Saba en zo vernemen we iets meer over zijn uiterlijk. Hij is een man met een baard, niet groot van gestalte, niet lelijk en eerder ontzagwekkend. Iets verder in de roman, in het vijfde hoofdstuk, neemt Abul Fazel Lumbani het uiterlijk van Hasan Ibn Saba op. *Hij had een frisse huid en zijn grote, intelligente ogen waren levend en doordringend. Niet uitgesproken groot van gestalte. Hij was noch dik, noch dun. Zijn neus was recht en groot, zijn lippen vol en apart. [Polt mu je bila sveža in velike, umne oči so gledale živo in prodirno. Rasti je bil prej srednje kot visoke. Ni bil niti suh niti debel. Nos mu je bil dolg in raven, usta polna in odločno zarisana.]* (Bartol 2002, p. 140)

Op vijf plaatsen in de roman licht Bartol het leven en werk van Hasan Ibn Saba verder toe, namelijk in het vierde, vijfde, zesde, zevende en elfde hoofdstuk.

De eerste gegevens vernemen we uit de mond van daj Abu Soraka die de fedaji moet onderwijzen over Seïduna, ‘Onze heer’, aan de hand van een biografie die Hasan Ibn Saba zelf heeft opgesteld. In hetzelfde hoofdstuk vertelt officier Ibn Izmail hoe Hasan Ibn Saba Alamut bemachtigd heeft. In het vijfde hoofdstuk vertelt Abu Fazel Lumbani hoe hij Hasan Ibn Saba in zijn huis verborgen hield. Hasan Ibn Saba is zelf aan het woord in het zesde hoofdstuk waar hij zijn leven en plan onthult aan Mirjam. In het elfde hoofdstuk, ten slotte,

vertelt Hasan Ibn Saba aan de daji hoe hij 'profeet' is geworden en hoe hij denkt over het Ismaelisme.

Hasan Ibn Saba werd zestig jaar geleden geboren in Tus, in een bekende Arabische familie. Reeds op twaalfjarige leeftijd stelt hij een daj de vraag hoe hij de Al Mahdi die Allah zal sturen, kan herkennen. Aangezien het antwoord voor de jonge Hasan vol tegenstrijdigheden zit, besluit hij zich verder niet meer bezig te houden met geloofskwesties. Tot hij op een dag de refiek Abu Nedžm Saradž ontmoet die hem onthult dat de doctrine van Ali en Mahdi slechts ter verblinding van de gelovigen bestaat.

»Rekel mi je: 'Nauk o Aliju in Mahdiju je samo slepilo za množice vernikov, ki jim je ime Prerokovega zeta sveta in ki sovražijo Bagdad. Kdor pa zmore razumeti, temu povemo, kot je ustanovil že kalif Al Hakim, da je Koran proizvod zmešanih možganov. Resnice ne moremo spoznati. Zatorej ne verujemo v nič in smemo vse storiti.'« (Bartol 2002, p. 165)

[»Hij zei me: 'De doctrine van Ali en Mahdi is slechts een verblinding voor de massa gelovigen die Bagdad haten en voor wie de naam van de schoonzoon van de Profeet heilig is. Degene die het kunnen begrijpen, vertellen we - zoals de kalief Al Hakim reeds heeft vastgesteld - dat de Koran het product is van een beneveld brein. De waarheid kunnen we niet kennen. Daarom geloven we in niets en mogen we alles doen.'«]

De jonge Hasan verafschuwt de gedachte dat men de mensen bedriegt, maar de refiek legt hem uit dat dit noodzakelijk is om de mensen tot acties tegen Bagdad te motiveren. Hasan is zwaar teleurgesteld en wordt ziek.

»Vrgel sem se na svoje ležišče in se razjokal. Zadnjič v življenju. Čaroben svet se mi je sesul v prah. Zbolel sem. Štirideset dni in noči sem visel med življenjem in smrtjo. Končno je vročica popustila. Moči so se mi vrnile. Toda v življenje se je prebudil povsem nov človek.« (Bartol 2002, p. 165)

[»Ik gooide mezelf op het bed en barstte in tranen uit. Voor de laatste keer in mijn leven. De magische wereld verbrokkelde voor mij tot stof. Ik werd ziek. Veertien dagen en nachten balanceerde ik tussen leven en dood. Uiteindelijk nam de koorts af. Ik kwam weer op krachten. Er was weliswaar een totaal nieuwe mens tot leven gekomen.«]

Zijn vader, een verborgen aanhanger van de doctrine van Ali, stuurt hem naar een Soennitische school in Nishapur. Hier maakt hij kennis met Omar Hajam en Nizam al-Mulk die hem zullen helpen bij het omverwerpen van het Seldsjoekenrijk.

Hasans grootste passie wordt studeren. Hij gaat achtereenvolgens naar Bagdad, Basra, Alexandrië en Caïro om wiskunde, astrologie, filosofie, chemie, fysica en natuurkunde te studeren. Op die manier leert hij ook andere culturen kennen. Hasan voelt zich meer en meer aangetrokken tot de Ismaelische zaak. Het blijft hem echter dwarszitten dat men de mensen een rad voor de ogen draait.

»Zazdelo se mi je, da je moja naloga na tem svetu, da začnem sejati resnico, da odprem človeštvu oči in da ga osvobodim njegovih zmot in rešim sleparjev, ki so ga s temi polnili. Izmailstvo mi je postalo prapor za borbo proti lažem in zmotam in samega sebe sem čutil kot silnega baklonosca, ki naj sveti človeštvu naprej skozi temo njegovega neznanja.« (Bartol 2002, p. 168)

[»Het leek me alsof het mijn taak was op deze wereld te beginnen met de waarheid te verspreiden, de mensen hun ogen te openen en hen te bevrijden van hun fouten en bedriegers waarvan de mensheid vervuld is. Het Ismaelisme is voor mij het teken van de strijd tegen leugens en fouten geworden en ik voelde mezelf als een fakkeldrager die voor de mensheid de schaduw van zijn onwetendheid zou verlichten.«]

Hasan Ibn Saba komt echter al snel tot de ontdekking dat de mensen leugens verkiezen boven de waarheid.

»Množice so bile od nekdaj take. [...] Boje se negotovosti in zato jim je laž, ki trdi nekaj določenega, ljubša od še tako vzvišenega spoznanja, ki jim ne nudi trdnega oprijema.« (Bartol 2002, p. 170)

[»'De menigte is altijd al zo geweest. [...] Ze is bang voor de onzekerheid en daarom is voor hen de leugen die iets bepaald belooft, beter dan de meest verheven kennis die hen geen ondersteuning biedt.']

Hasan Ibn Saba twijfelt zelf aan de werkelijkheid. Reeds in zijn jeugd kwam bij hem de gedachte op dat er in het universum iemand is die boven iedereen staat en die de mensen misschien 'gebruikt'. Hij vraagt zich af of dan niet alles bedrog is.

»Kje, pri vragu, je zapisano, da ni taka prevara tudi naše življenje na tem planetu?! O tem, ali je nekaj 'zares' ali pa so zgolj sanje, odloča samo naša zavest.« (Bartol 2002, p. 268)

[»Waar is het – verduiveld! – geschreven dat ook ons leven op deze planeet geen bedrog is?! Enkel ons geweten beslist of iets 'echt' is of slechts een droom.«]

We zijn dus slechts afhankelijk van onze voorstellingen, van ons geweten.

Hasan Ibn Saba zou de mensheid graag op het juiste pad brengen maar weet niet hoe en vraagt raad aan Omar Hajam die hem op een idee brengt.

»Če nimaš ključa, ki bi živemu odprl vrata v raj, je bolje, da opustiš vsako misel, da bi mu postal prerok.' (Bartol 2002, p. 171)

[»'Indien je geen sleutel hebt om de poorten van het paradijs voor de levenden te openen, kan je beter de gedachte om hun profeet te worden, laten varen.'«]

Deze woorden inspireren hem om zelf een schijnwereld voor de mensen op te zetten.

»Preizkusiti človeško slepoto do njenih skrajnih meja! Doseči z njo najvišjo moč in neodvisnost od vsega sveta. Utelesiti bajko! Pretvoriti pravljico v resničnost, da bo o njej govorila še pozna zgodovina! Napraviti velik preizkus s človekom!« (Bartol 2002, p. 171)

[»De menselijke blindheid tot zijn uiterste grens testen! Daarmee de hoogste macht en de onafhankelijkheid van de hele wereld bereiken! Het sprookje belichamen! Het omzetten naar de realiteit opdat er nog lang over gesproken zal worden! Een groots experiment op de mens uitvoeren!«]

Het toeval zal hem hierbij helpen. Nizam al-Mulk bezorgt hem een baan aan het hof. Hasan Ibn Saba wint het vertrouwen van de sultan en krijgt zelfs een bevoorrechte positie. Bij een misrekening valt Hasan Ibn Saba echter in ongenade en moet wegvluchten naar Egypte. In Egypte wordt hij ontvangen als een 'martelaar voor het geloof Ali'. Maar ook daar wordt hij gewantrouwd en Badr al-Jamali, de oudste zoon van de kalief, laat hem arresteren en stuurt hem per schip naar Afrika. Met de goudstukken die de kalief hem had bezorgd, koopt hij de kapitein om opdat hij tijdens een storm van koers zou veranderen richting Syrië. Een zware storm steekt op en alle passagiers raken in paniek, behalve Hasan Ibn Saba. De passagiers stellen zich vragen over zijn kalmte en Hasan antwoordt hen dat Allah hem gezegd heeft dat ze aan land gaan in Syrië. Zijn 'voorspelling' komt uit en op één nacht tijd zagen ze hem als een profeet en wouden zijn aanhangers worden. Hasan, overdonderd door zijn onverwacht succes, ziet in hoe overweldigend geloof is.

»Treba je, da veš ti nekaj več od onih, ki naj verujejo. Potem je čudeže delati lahko.« (Bartol 2002, p. 264)

[»Het is noodzakelijk dat je iets méér weet dan zij die zouden moeten geloven. Daarna is het gemakkelijk om wonderen te verrichten.«]

Om zijn plan te verwezenlijken kiest Hasan Ibn Saba de burcht Alamut als uitvalsbasis. Hij veroverd Alamut aan de hand van een list. Hij biedt de eigenaar van Alamut, Mehdi,

vijfduizend goudstukken voor zoveel land *als de huid van een os kan omvatten. [kolikor ga obseže volovska koža]* (Bartol 2002, p. 122). Mehdi barst in lachen uit en gaat akkoord. Het lachen verging hem echter snel, wanneer hij merkt dat Hasan Ibn Saba de huid in smalle strookjes versnijdt en ermee de burcht omsingelt. Alamut werd zo zijn bezit en Hasan Ibn Saba begint hier aan zijn plan.

Hasan Ibn Saba deelt de mensheid in in twee lagen. Een eerste kleine laag omvat de mensen die 'kennis' bezitten. De tweede, grote laag omvat de mensen zonder 'kennis'. Tot de eerste groep behoren de 'geroepene' die de mensen uit de tweede groep moeten leiden. Zij 'weten' dat de waarheid onbereikbaar is, voeden de meerderheid met fabels en verzinsels. Hasan Ibn Saba behoort tot deze groep.

Hasan Ibn Saba is een scepticus en relativist. Bovendien is hij is nooit echt een atheïst geweest en hij lijkt zelfs aan de ismaelische leerstelling te twijfelen. Als hij de fedaji het commando geeft, gaat een huivering door hem.

»Reklo je v meni: Če je oblast nad nami, ne bo dopustila. Ali bo potemnelo sonce ali se bo zemlja potresla. Trdnjava se bo zrušila in pokopala tebe in tvojo vojsko pod sabo... [...] Vsaj majhno znamenje sem pričakoval. In resnica. Če bi se bilo samo nekaj zganilo, če bi bil v onem trenutku, recimo, oblak nepričakovano zakril sonce ali če bi bil nenadoma potegnil veter, premislil bi se bil. Še ko se je zgodilo, sem pričakoval udarec. Toda sonce je prav tako še naprej obsevalo mene, Alamut in mrtvi telesi pred mano. Mislil sem si: ali ni oblasti nad nami ali pa je za vse, kar se tu spodaj dogaja, neskončno brezбриžna. Ali pa da gleda z milostjo na moje početje.« (Bartol 2002, p. 420)

[»Ik zei tegen mezelf: 'Als er een macht boven ons is, zal hij dit niet toestaan. Ofwel zal de zon uitdoven, ofwel zal de aarde beven. De vesting zal in elkaar vallen en jou en jouw leger begraven...' [...] Ik verwachtte op zijn minst een klein voorteken. Echt waar, als er zich ook maar iets zou bewogen hebben, als er dan, bijvoorbeeld, een wolk onverwacht de zon zou bedekt hebben of als er plots een windstoot zou zijn geweest, zou ik me bedacht hebben. Zelfs toen het al gebeurd was, verwachtte ik nog steeds een klap. Maar de zon bleef net als daarvoor schijnen op mij, Alamut en de dode lichamen voor mij. Ik dacht bij mezelf: 'Ofwel is er geen macht boven ons, ofwel staat hij ontzettend onverschillig tegenover wat hier beneden gebeurt. Ofwel kijkt hij genadevol naar hetgeen ik doe.«]

Dit is het moment waarop Hasan Ibn Saba beseft dat hij nog steeds gelooft in een goddelijkheid. Echter niet in een god zoals vroeger maar in een god *die als de wereld zelf*

was, zichzelf bewegend in duizenden richtingen, maar toch belemmerd in aantal en afmeting. [*Bilo je kakor svet sam, gibajoče se v tisočero nasprotjih, in vendar strogo vklenjeno v mero in število.*] (Bartol 2002, p. 421)

Hasan Ibn Saba deelt zijn experiment in Alamut zelf in vijf delen in, waarbij hij het vergelijkt met bedrijven uit een Griekse tragedie.

Als hij op het einde van hoofdstuk tien de fedaji naar de paradijselijke tuinen stuurt, beschouwt hij het eerste bedrijf als afgerond. De voorbereidingen om zijn plan in werkelijkheid om te zetten, kunnen dus gezien worden als het eerste bedrijf.

Het derde bedrijf noemt hij grappend '*Prebujenje*' ali pa '*Povratek iz raja*'. (Bartol 2002, p. 330) [*Het ontwakten*' of *'De terugkeer uit het paradijs*'.]

De climax van zijn tragedie vindt plaats in hoofdstuk zestien. Op het moment dat Jusuf en Sulejman in opdracht van Hasan Ibn Saba zelfmoord plegen, toont Hasan dat hij de absolute macht over mensen heeft.

Als hij zich tenslotte terugtrekt op zijn kamer zegt hij met een bijna melancholische glimlach:

»*Tako, zdaj je končano tudi peto in zadnje poglavje naše tragedije.*«
(Bartol 2002, p. 489)

[*»Zo, nu is ook het vijfde en laatste hoofdstuk van onze tragedie beëindigd.*«.]

De auteur vermeldt niet precies waar en met wie maar vóór Hasan naar Egypte vlucht, is hij twee maal getrouwd. Bij zijn tweede vrouw krijgt hij twee dochters - Hadidža en Fatima - en een zoon – Hosein.

2.5.2 AVANI IBN TAHIR

Avani Ibn Tahir wordt door Bartol geïntroduceerd in het tweede hoofdstuk als *een jongeman op een zwarte ezel* [*mladenič na majhnem, črnkastem oslu*]. (Bartol 2002, p. 42) Pas in het twaalfde hoofdstuk geeft de auteur meer details over het uiterlijk van Ibn Tahir.

Videti je bil skoraj še otrok. Komaj da mu je poganjal prvi puh okrog brade. [...] Čelu mu je bilo visoko, lasje gosti, na kratko ostriženi. Dolge trepalnice so pokrivale oči. (Bartol 2002, p. 298)

[*Hij leek nog een kind. Nauwelijk was de eerste lichte dons op zijn kin verschenen. [...] Hij had een hoog voorhoofd en dik haar, kort geknipt. Lange wimpers bedekten zijn ogen.*]

Ibn Tahir is de kleinzoon van de stichter van het Ismaelische broederschap in Sava dat een nieuwe verering van de martelaar Ali afkondigde. In de praktijk was het eigenlijk opgericht ter omverwerping van het Seldsjoekenrijk. Het broederschap werd verklikt en Tahir werd

gearresteerd. Nizam al-Mulk liet hem kort daarna onthoofden. Het broederschap werd in paniek ontbonden.

Ibn Tahirs vader zendt hem op twintigjarige leeftijd naar Alamut om daar zijn diensten aan te bieden en de moord op zijn grootvader te wreken. Hij zei hem:

»Avani, sin moj in Tahirjev vnuk! Pojdi naravnost [...] Tam boš zagledal utrjen grad, ki mu je ime Alamut, Orlovsko gnezdo. V njem zbira stari prijatelj tvojega deda in mojega očeta Tahirja – mir bodi njegovi duši! – vse, kar se priznava k ismailskemu nauku. Povej mu, kdo si, in ponudi se mu v službo. Taki ti bo dana priložnost, maščuješ umor svojega deda. Moj blagoslov bodi s tabo!« (Bartol 2002, p. 42-43)

[»Avani, mijn zoon en Tahirs kleinzoon! Ga rechtdoor [...] Daar zal je een versterkte burcht zien die Alamut, het Adelaarsnest, heet. Daar heeft een oude vriend van jouw grootvader en mijn vader Tahir – God hebbe zijn ziel – iedereen verzameld die de ismaelische leer belijdt. Vertel hem wie je bent en bied hem je diensten aan. Zo zal je de mogelijkheid gegeven worden om de moord op je grootvader te wreken. Mijn zegen zij met u!«]

Hasan Ibn Saba neemt hem met genoegen op in Alamut en maakt hem op het einde van roman zelfs tot zijn zoon. Ibn Tahir ontpopt zich in Alamut tot een getalenteerd dichter en krijger en hij wordt bijgevolg als een van de eerste toegelaten tot het paradijs. Hasan Ibn Saba wijst hem in zijn experiment de ervaren Mirjam toe want Ibn Tahir is *zo snel als een slang [bister kakor kača]* en als hij aan iemand anders toevertrouwd zou worden, zou hij het bedrog doorzien. (Bartol 2002, p. 239)

De ontmoeting met Mirjam betekent voor Ibn Tahir een keerpunt in zijn leven. Hij verwerpt alles wat hij tot de ontmoeting met Mirjam had bewonderd en tussen hem en de andere jongens groeit een onoverbrugbare muur.

Ibn Tahir se je vsako jutro z globoko otožnostjo v srcu podal v šolo. Gledal je novince – kaj ni bil še včeraj sam eden izmed njih? – in bolela ga je, da je bilo vse to že tako daleč za njim in da ni mogel biti več tak, kot so bili oni. Neprestopna stena se je dvigala zdaj med njim in onimi. Z žalostnim nasmehom je poslušal njihovo brezskrbno gostolenje. »Ko bi vedeli!« je pomislil. (Bartol 2002, p. 353)

[Iedere ochtend vertrok Ibn Tahir naar school met een diepgaande melancholie in zijn hart. Hij keek naar de novices – was hij gisteren niet nog een van hen geweest? – en het deed hem pijn dat alles zo ver achter hem lag en dat hij nooit meer zoals zij zou zijn. Een onoverbrugbare muur verrees zich nu

*tussen hen. Met een droevige glimlach luisterde hij naar hun zorgeloos geklets.
»Als ze eens wisten...!« dacht hij dan.]*

Na de 'paradijselijke nacht' met Mirjam lijdt hij echter onder het gemis van haar. Als Naim hem bewonderend verteld hoeveel geluk hij heeft zulke liefde te kennen, antwoordt Ibn Tahir hem:

*»Morda je bolje, da ne poznaš tega čustva. Ta ljubezen je pekel in raj
obenem.« (Bartol 2002, p. 346)*

*[»Misschien is het beter dat je dat gevoel niet kent. Die liefde is hel en
paradijs tegelijk.«]*

Ibn Tahir gelooft in het bedrog van Hasan Ibn Saba en is vanaf die nacht bereid alles te doen opdat hij zo snel mogelijk naar het paradijs kan terugkeren. Twee maanden later krijgt Ibn Tahir eindelijk zijn missie: hij moet naar Nehavend om de grootvizier Nizam al-Mulk te vermoorden. Voor de grootvizier sterft, heeft hij een gesprek met Ibn Tahir waarbij het bedrog van Hasan Ibn Saba duidelijk wordt. Ibn Tahir kan amper geloven dat hij het bedrog niet eerder doorzien heeft. De grootvizier laat hem vrij en Ibn Tahir vertrekt naar Alamut om Hasan Ibn Saba te vermoorden. Hij wordt echter bij het betreden van Hasan Ibn Saba's kamer gevangen genomen door de eunuchen, Hasans lijfwachten. In het gesprek dat hierop volgt, begrijpt Ibn Tahir Hasans bedoelingen. Dit is de derde transformatie van Ibn Tahir. Hij gaat nu op zijn beurt de wereld rondtrekken en wordt de filosoof Avani.

Ibn Tahir overweegt in geen enkele situatie zelfmoord te plegen – zoals Mirjam en Halima. Hoe het verder met Ibn Tahir afloopt, komen we niet te weten. We kunnen enkel vermoeden dat hij niet volledig hetzelfde pad zal volgen als zijn leermeester. Ibn Tahir begrijpt hem maar identificeert er zich immers niet mee.

2.5.3 MIRJAM

Mirjam wordt in het eerste hoofdstuk geïntroduceerd als de '*beschermster*' [*'pokroviteljica*'] van Halima. (Bartol 2002, p. 11)

In het derde hoofdstuk vertelt Mirjam haar levensverhaal aan Halima. Mirjam is geboren in een welgestelde familie in Alepo. Wanneer haar vader door talrijke tegenslagen zijn welstand verliest, ziet hij zich gedwongen zijn dochter uit te huwelijken aan Mojsij. Mirjam houdt niet van de oude Mojsij en telkens ze naar hem moet, is het *alsof ze naar haar het schavot vertrekt*. [*kot da se odpravljam na morišče.*] (Bartol 2002, p. 99) Op een dag krijgt ze brieven van een geheime aanbieder, de sjeik Mohammed. Wanneer ze elkaar op een geheime afspraak ontmoeten, schaakt hij haar op zijn paard. De achtervolging wordt ingezet en in de

confrontatie met Mojsijs achterban, laten zowel haar broer als de sjeik Mohammed het leven. Mirjam wordt gemarteld en vervolgens als slaaf verkocht aan Hasan Ibn Saba.

De verhouding met Hasan Ibn Saba is voor Mirjam zelf niet volledig duidelijk. *Het is mogelijk dat hij haar graag heeft, maar wat vaststaat is dat hij haar nodig heeft.* [*»Morda me ima rad, gotovo pa je, da sem mu potrebna.«*] Zij lijkt wel van haar nieuwe meester te houden. Wanneer ze verneemt dat ook zij moet deelnemen aan Hasan Ibn Saba's experiment, wordt ze doodsbleek en kan ze nauwelijks haar tranen bedwingen. Terwijl iedereen opgetogen is over de komst van de fedaji, is Mirjam diep in gedachten verzonken.

Ni si bila mislila, da jo spoznanje, da je Hasan ne ljubi, tako zelo zadelo. Morda ni bilo niti to pravi vzrok njeni bolečini. Najhuje jo je porazila zavest, da je Hasanu samo sredstvo, da mu je le orodje, s katerim hoče doseči neki cilj, ki ni v nikakršni zvezi z ljubeznijo. Mirno, brez predsodkov jo je za eno noč prepustil drugemu. (Bartol 2002, p. 258)

[Ze had niet gedacht dat het besef dat Hasan niet van haar hield, haar zo van haar stuk zou brengen. Maar misschien was dit niet de echte oorzaak van haar pijn. Het ergste was voor haar het besef dat ze voor Hasan slechts een middel, slechts een instrument was waarmee hij een bepaald doel wou bereiken wat in geen geval verbonden was met liefde. Kalm, zonder enig vooroordeel had hij haar voor de nacht aan een ander overgelaten.]

Na de nacht met Ibn Tahir is Mirjam veranderd. Wanneer Hasan Ibn Saba aanstuurt op een avondlijke ontmoeting, wekt dit bij haar geen emoties meer op.

Bilo je prvič, da se sestanka z njim ni bog ve kaj razveselila. (Bartol 2002, p. 341)

[Het was de eerste keer dat een ontmoeting met hem haar helemaal niet opvrolijkte.]

Meer en meer begint ze te gruwen van Hasan Ibn Saba en zijn experiment en wanneer ze verneemt dat Halima zelfmoord heeft gepleegd, snijdt ze haar polsen door.

2.5.4 HALIMA

De roman 'Alamut' vangt aan met Halima's tocht naar de vesting Alamut. Halima is een bleek, jong en mager meisje dat haar ouders nooit heeft gekend. Voor zolang ze zich kan herinneren, heeft ze altijd bij de koopman Ali gewoond. Op het moment dat Ali het financieel moeilijker krijgt, beslist hij om Halima aan Hasan Ibn Saba te verkopen.

Halima wordt al snel geliefd door iedereen, in het bijzonder door Sara. Halima misbruikt de attentie echter slechts voor eigen nut. Telkens wanneer Sara 's avonds bij haar in bed kruipt

en haar overlaadt met kussen, beschouwt Halima dit als *een opoffering die ze moet maken voor de ontelbare diensten die Sara overdag voor haar vervuld heeft. [da mora za neštevilne usluge, ki jih je čez dan prejemale od Sare, končno vendarle nekaj žrtvovati.]* (Bartol 2002, p. 79) Sara lijkt niet te kunnen leven zonder iemand lief te hebben en er zich volledig aan ondergeschikt te maken. Zelfs niet als ze elke dag weer gekweld moet worden door aanvallen van jaloezie. Halima, daarentegen, geniet van het leven en vindt het niet meer dan normaal dat *de hele wereld rondom haar draait. [da se je vsa okolica vrtela okrog nje.]* (Bartol 2002, p. 80)

Halima's hoogste doel is echter Mirjams gratie. Als ze gestraft wordt voor haar verhouding met Sara, gaat haar droom in vervulling: vanaf nu moet ze bij Mirjam slapen, *dezelfde lucht inademen, genieten van haar constante nabijheid. En ze zal vanaf nu in een directe verbinding staan met het mysterie zelf! [Spala bo v Mirjamini spalnici, dihala z njo isti zrak, uživala neprestano njeno bližino. In bo v neposrednem dotiku s skrivnostjo samo!]* (Bartol 2002, p. 94) Mirjam wordt voor haar een *soort halfgod [nekakšno polbožanstvo]*. (Bartol 2002, p. 102)

Zoals ook bij de andere hoofdpersonages is het bezoek van de fedaji aan 'het paradijs' een keerpunt in het leven van Halima. *Ze heeft nu haar eigen grote zorgen en opgehouden een kind te zijn. [Zdaj je imela svoje velike skrbi. Prenehala je biti otrok.]* (Bartol 2002, p. 341) Het bezoek van Sulejman aan het paviljoen waarin Halima zich bevond, heeft bij haar een enorme indruk nagelaten en ze heeft te kampen met liefdesverdriet.

V svojem srcu je nosila veliko skrivnost. Nihče ni vedel zanjo. Nikomur bi si je tudi ne upala razodeti. Ljubila je Sulejmana. Do blaznosti ga je ljubila. (Bartol 2002, p. 341)

[In haar hart droeg ze een groot geheim. Niemand wist er iets van en ze zou het ook aan niemand durven onthullen. Ze hield van Sulejman. Ze hield van hem tot in het absurde.]

Wanneer ze verneemt dat 'het paradijs' opnieuw bezocht zal worden, weigert ze te geloven dat het niet Sulejman zal zijn en ze beseft dit pas als van onder het laken *in plaats van het mooie gezicht van Sulejman het Moorse gezicht van Obeida te voorschijn komt. [se je namesto lepega Sulejman prikazal zamorski obraz Obeida.]* (Bartol 2002, p. 417) Halima loopt weg en gooit zichzelf in de rivier Šah Rud.

2.5.5 APAMA

Apama wordt voor het eerst beschreven door Halima in het eerste hoofdstuk. Het is een *oude, grote vrouw, mager als een stok*. Ze heeft *een donkere huid en een sterk ingevallen*

gezicht. [*Bila je suha in dolga kot prekla [...] Bila je temne polti in močno upadlih lic.*] (Bartol 2002, p. 13)

Apama heeft Hasan Ibn Saba in Egypte leren kennen, op het feest van een Indische prins. Hij had daar toenadering tot haar gezocht omdat zij de inhoud van het pilletje met hennep kende. Enkele jaren later nodigt Hasan haar uit om zich bij hem aan te sluiten in Alamut waar ze de meisjes moet opleiden in 'de kunst der liefde'.

Apama wordt door niemand geliefd en wanneer ze beseft dat zelfs Hasan Ibn Saba haar niet meer liefheeft, ondergaat ze *helse kwellingen*:

Trpela je peklenske muke. Neznosna je zavest, da si bil nekoč prvi in da moraš potem gledati svoj padec stopnjo za stopnjo prav do dna. Zdaj so vladale druge v kraljestvu ljubezni. (Bartol 2002, p. 337)

[Ze onderging helse kwellingen. Het besef dat ze eens de eerste was en dat ze nu gewoon moest toekijken hoe ze stap voor stap tot de bodem viel, was ondraagbaar. Nu regeerden anderen in het rijk der liefde.]

Het personage van Apama wordt in de roman het minst uitgewerkt. Wat vaststaat is dat ze tot het einde van de roman blijft leven en zich niet overgeeft aan de *helse kwellingen*.

2.6 INTERTEKSTUALITEIT IN 'ALAMUT'

De roman 'Alamut' is doorspekt met namen van schrijvers, werken en helden van de Perzische literatuur, met geparafraseerde citaten van pre-socratici, sceptici en epicuristen, met concepten en verhalen uit de Koran, lyriek, legendes, en talrijke verwijzingen naar 'De verhalen van duizend en één nacht'. Verder vinden we in *Alamut* heel wat gevleugelde woorden die een bijna overtuigende indruk geven dat ze behoren tot de Perzische poëzie of meer bepaald tot de poëzie van Omar Khayyam¹⁹ zelf. In dit hoofdstuk willen we de intertekstualiteit van naderbij bekijken.

De parafrazen en allusies op de Perzische literatuur, pre-socratische leerstellingen, concepten en verhalen uit de Koran, ... zijn opgenomen in de woorden van de centrale figuur Hasan Ibn Saba en ondergeschikt gemaakt aan zijn ontwikkeld taalgebruik. De tekst is daarmee kenmerkend en duidelijk verwijzend naar Protagoras, Democritus, Archimedes,

¹⁹ Omar Khayyam (1048-1131) is geboren in Nishapur en was een Perzisch dichter, schrijver, wiskundige en astronoom. Door sommige auteurs is geopperd dat er misschien twee Khayyáms zijn geweest, de ene een wetenschapper, de ander een dichter. Er wordt beweerd dat hij duizend vierregelige verzen geschreven heeft. Zijn werk werd reeds in de 19e eeuw vertaald naar het Engels. In het westen is hij vooral bekend door het werk 'Rubáiyát'. Rubái is de Perzische aanduiding voor een gedicht van vier regels in een min of meer vast metrisch patroon. Gebruikelijk is dat de eerste, tweede en vierde regel op elkaar rijmen. In zijn oorspronkelijke vorm telt de rubái twee regels, bestaande uit vier halve verzen, die alle vier op elkaar rijmen. Deze structuur biedt de mogelijkheid om een gedachte te ontwikkelen: ze wordt in de eerste twee regels geformuleerd, gevolgd door een tegenwerping waarna in de vierde regel een gevolgtrekking volgt. (Bron: <http://www.omarkhayyamederland.com/omarkhayyam/index.html>) Omar Khayyam wordt in de roman getranslitereerd als Omar Hayam.

Herakleitos en Epicurus, waardoor de lezer een authentiek beeld krijgt van het toenmalige onderricht in de Islamitische cultuur. Hasan Ibn Saba rechtvaardigt zichzelf aan de hand van bekende uitspraken van de pre-socratici en drukt daarmee verdoken zijn mening uit over de bedrieglijkheid van de zintuigen, over de onzekerheid van de kennis, over de veranderlijkheid, de vergankelijkheid, de toevalligheid van het wezen, ed.

Bijvoorbeeld, voor het dogma *'Nič ni resnično – vse je dovoljeno'* [*'Niets is waar, alles is geoorloofd'*] heeft Bartol zich, volgens Miran Košuta, laten inspireren door de presocratische leerstellingen dat 'de zintuigen bedriegen'. (Košuta 1988, p. 572) Hasan Ibn Saba probeert ermee zijn experiment te verantwoorden:

»Da smo bili obdarjeni z varljivimi čuti, je spoznal že Demokrit. Zanj ni ne barv, ne glasov, ne sladkobe in ne grenkobe, niti mraza, niti toplote, marveč samo atomi in prostor. Empedokles je pogodil, da nam vse naše znanje posredujejo samo naša čutila. Česar ni v njih, tega tudi ni v naših mislih. Če torej naši čuti lažejo, kako bi mogla biti potem pravilna naša spoznanje, ki imajo v njih izvor?« (Bartol 2002, p. 266)

[»Dat we misleidende zintuigen hebben gekregen, wist Democritus reeds. Voor hem zijn er geen kleuren, geen geluiden, geen zoetheid of bitterheid, geen koude of warmte, enkel atomen en ruimte. Empedocles giste dat al onze kennis ons door onze zintuigen wordt doorgegeven. Wat niet in hen is, is ook niet in onze gedachten. Dus, als onze zintuigen liegen, hoe kan onze kennis dan correct zijn als het zijn oorsprong heeft in hen?«]

Aangezien Bartol in meerdere werken vaak dezelfde bronnen verwerkt, interpreteert Marko Juvan dit als *'avtorska medbesedilnost'* [*auteursintertekstualiteit*] (Juvan 1991, p. 100). Vladimir Bartol baseert zijn eigen subjectieve thematiek op de werken die hij gelezen heeft. Hierdoor is de roman *'Alamut'* een weerspiegeling van gelezen, verzamelde en geadapteerde teksten van culturen geworden.

In dit licht is niet alleen de 'westerse – oosterse basis' in de roman interessant, maar ook de verschillende en talrijke imitaties en beschrijvingen van decoratieve of heroïsche onderwerpen, van geversificeerde conventies, van verschillende voorbeelden, thema's, motieven en stijl. Bijvoorbeeld de mystieke en lyrische poëzie, een rijkelijk gebruik van namen, motieven en verhalen uit de Perzische en Arabische epiek, enz. Die 'westerse – oosterse basis' wordt hier en daar verwoord aan de hand van pastiches en citaten, maar is verbrokken in het stileren van de gesprekken van de jongeren. Naast de gevechtkunst of de kunst van de liefde wordt hen ook de dichtkunst aangeleerd. De personages zelf kan men vergelijken met de gekende mythische, sprookjesachtige, literaire figuren en situaties zoals deze beschreven worden in de Perzische poëzie.

Irena Novak Popov bevestigt in haar artikel *'Citat perzijske književnosti v Bartolovem romanu Alamut'* dat er heel wat verbanden bestaan tussen *'Alamut'* en de nieuw-Perzische literatuur, vooral de epische verzen *'Shahname'* [*'Epos der koningen'*] van Firdausi²⁰ en de lyriek van Omar Khayyam. Bartol heeft hen op verschillende manieren in zijn roman verwerkt: in de titel, de literaire personages, de historische gebeurtenissen, citaten, interpretaties en parafrases van de literaire termen en motieven.

De Perzische literatuur komt in de roman naar voren als een deel van de voorgestelde wereld waarin studie en creatie van literatuur een bepaalde opvoedingswaarde hebben. Daarom zijn de literatuurlessen voor de toekomstige fedaji expliciet gemotiveerd met de noodzaak de 'geest te trainen in woorden opdat ze flexibel zouden worden en hun gedachten precies en correct kunnen uitdrukken'. Ook de toekomstige paradijselijke meisjes worden opgeleid opdat ze zich fatsoenlijk kunnen uitdrukken en de fedaji plezier en geluk kunnen brengen met hun woorden.

Verschillende genres worden in de roman gebruikt om de typische kenmerken van de verschillende personages extra te benadrukken. De reflexieve lyriek is bijvoorbeeld uitzonderlijk gereserveerd voor de gedachtegang van de grote denker op Alamut, Hasan Ibn Saba. Ibn Tahirs woorden worden als een epos of een liefdesroman in verzen weergegeven om zijn gekrenkte en ontgoochelde persoonlijkheid extra te benadrukken. Om de moedigheid van Jusuf uit te drukken, maakt Bartol gebruik van heldendichten.

Reeds vroeg in de roman wordt de vergelijking gemaakt met de Perzische literatuur. *"Elk van de meisjes kreeg haar voorbeeld in de verhalen van Fatima, waarmee ze zich in het geheim vergeleken of vergeleken werden door de anderen."* [*Je dobila vsaka izmed deklet v Fatiminih zgodbah svojo vzornico, s katero se je na tihem sama primerjala ali pa so jo primerjale tudi druge*]. (Bartol 2002, p. 85) Tegelijk heeft ook de vertelster haar grote voorbeeld in een van de meest ontwikkelde Arabische vertellers, Scheherezade.

»V takih večerih je bil deklicam najslajši užitek, poslušati zgodbe in pravljice, ki jih je pripovedovala Fatima. [...] Najrajši so jo deklice poslušale, ko je pripovedovala zgodbo iz Tisoč in ene noči in iz Firduzijeve Knjige kraljev. Pri teh zgodbah pa ni bila nič manj iznajdljiva od same Šeherezade. [...] Rade so tudi poslušale zgodbe o starem iranskem junaku Rustamu, ki je v dvoboju nevedé ubil lastnega sina Suhraba; potem povesti o Ali Babi in štiridesetih razbojnikih in o Aladinovi svetilki in še one iz Korana, ki jih je Fatima čisto po svoje prikrojila. Če je pripovedovala, kako je Putifarjeva žena Sulejka ljubila Jusufa, so vse

²⁰ Het grote heldendicht van de Iraanse schrijver Abu-al-Qasem Firdausi (ook wel getranslitereerd als Ferdowsi, Firdousi, Ferdosi of Ferdusi) (935–1020) de *Shahname* ("Het epos der koningen"), is een mooie fusie van islamitisch en ouder materiaal. Het dichtwerk omvat ongeveer 60 000 dubbelverzen en in een van dan af vaststaande epische versvoet (/-|/-|/-|/-). De *Shahname* vertelt het mythische en historische verhaal van Iran vanaf de schepping van de wereld tot de verovering van Iran door de Arabieren in de 7e eeuw. Het epos luidde een grote culturele vernieuwing in die wordt aangeduid als "Perzische Renaissance".

nehoté pogledale svojo tovarišico Sulejko in se ji nasmehnile. (Bartol 2002, p. 83-85)

[“Op zulke avonden was voor de meisjes het grootste genot te luisteren naar de verhalen en sprookjes die Fatima vertelde. [...] De meisjes genoten het meest als ze verhalen vertelde uit de ‘Duizend en een nacht’ en uit Firdausi’s ‘Epos der koningen’. Bij die verhalen was ze niet minder inventief dan Scheherezade zelf. [...] Ze luisterden ook graag naar de verhalen van de held van het oude Iran, Rustam, die in een duel onbewust zijn eigen zoon Suhrab vermoordde. Verder de vertellingen over ‘Ali Baba en de veertig dieven’ en over Alladins lamp en die uit de Koran die Fatima volledig op haar manier bewerkte. Als ze vertelde hoe Potiphar’s vrouw, Sulejka, verliefd werd op Joseph, keken ze allemaal spontaan naar hun gezellin Sulejka en glimlachten naar haar.”]

In de roman worden alle gelijkenissen op wetmatige wijze groter en duidelijker naarmate de bron vaker vermeld wordt. Bijvoorbeeld de fatale liefdesdriehoek tussen de Iraanse koning Chosrau²¹ II Parvez²², de beeldhouwer Ferhad en de koningin Shirin uit Firdausi’s ‘Epos der koningen’ wordt twee keer verwerkt in Alamut. Allereerst als de driehoek tussen Mirjam, haar Joodse man Mojsij en haar minnaar, de sjeik Mohammed. De liefdesdriehoek uit ‘Het epos der koningen’ wordt eveneens weerspiegeld in de liefdesdriehoek tussen Mirjam, Hasan Ibn Saba en Ibn Tahir die door de auctoriele verteller verhaald wordt. In het epos van Firdausi wordt de beeldhouwer Ferhad verliefd op Shirin op het moment dat hij haar evenbeeld in marmer aan het uitkappen is. Bij Bartol wordt de jonge dichter Ibn Tahir verliefd op het moment dat hij in levende lijve de schoonheid van een vrouw aanschouwt die hij voorheen alleen in de poëzie vereerd heeft. Samen met het ontwaken van liefdesgevoelens wordt de religieuze en politieke dichter vervangen door de lyricus van de liefde. Heel zijn oeuvre beschouwt hij nu als een bleek afgietsel van het echte dichtwerk.

*»Ah, jaz drugi Ferhad, kje sem slutil,
Da takó ljubezen hitro pride.
Kje sem vedel,
Da nje moč tako je silna,
Da nadvlada čustva do Preroka in Seiduna
In do Alija Mučenca,
Ki je srcu bil doslej najdražji.
Alah, ki nam v dušo gledaš
Ki si Mirjam dal podobno lepšo od Širin; [...] (Bartol 2002, p. 318)*

²¹ Chosrau, ook wel getranslitereerd als Kozrov, Xusro, Khosrou, Khosrow

²² Parvez, ook wel getranslitereerd als Parvis, Parviz; ‘de zegerijke’

*[»Ach, ik als een tweede Ferhad, hoe kon ik vermoeden,
dat de liefde zo snel zou komen.
Hoe kon ik weten,
Dat haar kracht zo sterk is,
Dat het de gevoelens ten opzichte van de Profeet en Seiduna zou
overheersen
En ten opzichte van de martelaar Allah,
Die mij tot nu toe het nauwst aan het hart lag.
Allah die ons in de ziel kijkt
Die zich Mirjam nog mooier voorstelt dan Shirin; [...]]*

In *Alamut* kan men ook heel wat verwijzingen naar de lyriek van Omar Khayyam vinden, vooral in de uitspraken van Hasan Ibn Saba. Hasan Ibn Saba's vader stuurde Hasan Ibn Saba naar de school van de Soennitische dogmaticus Muvafik Edin²³ in Nishapur waar hij Omar Khayyam (Hajam) en de latere grootvizier Nizam al-Mulk heeft leren kennen en waarmee hij nog steeds bevriend is. Bartol gebruikt Omar Khayyam als een tweede verteller waardoor er een andere visie op de wereld kan worden weergegeven. Op het einde van het vijfde hoofdstuk wordt Omar Khayyam voor het eerst vermeld. De rejis Abul Fazel heeft voor Hasan Ibn Saba een kopie van de gedichten van Omar Khayyam meegebracht.

»'Štiri pesmi sem ti prinesel, ki jih je neki moj znanec prepisal v Nišapurju od Omarja samega. Mislil sem, da ti bom z njimi naredil veselje.' 'Lepšega darila mi zares nisi mogel primesti!' je dejal Hasan. 'Zelo sem ti hvaležen za pozornost.'« (Bartol 2002, p. 155)

[»'Ik heb je vier gedichten meegebracht, die mijn kennis ooit eens in Nishapur heeft overgeschreven van Omar zelf. Ik dacht dat ik je daar blij mee kon maken.' 'Een mooier geschenk had je me echt niet meebrengen!' zei Hasan. 'Ik ben je zeer dankbaar voor jouw attentie.'«]

Opmerkelijk is dat Khayyams gedichten toen nog niet vertaald waren naar het Sloveens. Irina Novak Popov heeft in haar artikel "*Citat perzijske književnosti v Bartolovem romana Alamut*" aangetoond dat Bartol de rubai zelf vertaald en geherinterpreteerd heeft. Op die manier kon hij de kwatrijnen in overeenstemmingen brengen met zijn hoofdpersonage. (Popov 1991, p. 59) De gedichten worden in de roman tevens voorgedragen en becommentarieerd.

Tenslotte ziet Popov ook een verband tussen de religieuze poëzie van Ibn Tahir over de martelaar Ali en de sjiiitische elegieën over het martelaarschap van de imams. Ook het

²³ Ook wel getranslitereerd als Muafiq Edin

gedicht 'Seiduna' staat zowel formeel als thematisch dicht bij de kasida's²⁴. De ode, opgedragen aan de leider van Alamut, is vergelijkbaar met de panegyrische kasida's die de dichters aan het Samaniedenhof in noordoost-Perzië schreven. (Popov 1991, p. 64) De gedichten in de roman helpen het thema van de roman in vorm te brengen. Bovendien worden ze gebruikt om Ibn Tahir positief te karakteriseren.

Ook de liefdeslyriek van Ibn Tahir is thematisch verwant met de Perzische gazelles²⁵. In de Perzische poëzie wordt, bijvoorbeeld, om de vrouwelijke schoonheid te omschrijven, voornamelijk bloemen en hemellichamen als metaforen gebruikt.

[...]

<i>Čez njo dih rožnat je pal.</i>	<i>De rozenwind heeft haar omwonden</i>
<i>Sred temnih las ji obraz je</i>	<i>Haar gezicht, omgeven door donker</i>
<i>tako</i>	<i>haar,</i>
<i>Kot zlati mesec sijal</i>	<i>Scheen als een gouden maan</i>
<i>In črne oči in ustnice</i>	<i>En donkere ogen en een mond</i>
<i>Napete in rdeče kakor mak.</i>	<i>gespannen en rood als papaver.</i>

(Bartol 2002, p. 313-314)

Geheel in overeenstemming met de Perzische liefdeslyriek heeft Sulejka zwarte ogen, bleke borsten en lippen als opengebloeide tulpen.

*Ni bolj črnih oči, kot ima jih Sulejka,
Ne grudi bolj belih, ne žlahtnejše polti.
Kakor razsvet tulipan so njene ustne.*

(Bartol 2002, p. 289)

*[Er bestaan geen donkerdere ogen dan die van
Sulejka
Geen blekere borsten, geen edeler huidskleur
Haar lippen zijn als een opengebloeide tulp.]*

In de roman spelen de gedichten een belangrijke rol in het cultiveren van ruimte en plaats die de illusie van het paradijs bevat.

---

²⁴ Reeds omstreeks het midden van de 5de eeuw werd door een school van bedoeienendichters een hoog ontwikkelde versvorm geproduceerd, de kasida (ode). In hun bijzonder rijke, scherp beeldende taal weerspiegelen deze gedichten grotendeels het leven van de Arabische stammen: hun omzwervingen, hun rouw om gestorvenen en hun onderlinge strijd. Een veel voorkomend thema is het schimpen op anderen of het roemen van de eigen stam, dan wel een begunstigende vorst. Bron: <http://www.maghrebonline.nl/forum2002/printview.php?t=10437&start=0&sid=8dc5b58042b5361570cd0b4d8689e9bf>

²⁵ Korte gedichten, voor niet meer dan vijftien dubbelverzen, met hetzelfde rijmschema als de kasida's. De onderwerpen van de ghazals of ghazelen zijn liefde, wijn en religieus-godsdienstige bespiegelingen.

3. ONTSTAANSGESCHIEDENIS

Vladimir Bartol werkte aan 'Alamut' vanaf 1932 tot 1938, aanvankelijk in dramavorm, daarna in romanvorm. In dit hoofdstuk willen we het tot stand komen van de roman verder bespreken. We zullen achtereenvolgens bespreken hoe Bartol op het idee van 'Alamut' kwam en welke historische en ideële bronnen hij voor de roman gebruikt heeft.

3.1 HET IDEE

Vladimir Bartol heeft het ontstaan van 'Alamut' nauwkeurig beschreven in de aantekeningen van de tweede uitgave van 'Alamut':

»Na alamutsko snov me je leta 1927 'spomnil' v Parizu vodilni slovenski kritik in slovstveni teoretik Josip Vidmar, medtem ko se mi je bilo njeno jedro... prikazalo v davni mladosti, sredi prve svetovne vojne, ko sva se z bratrancem Borisom vračala nekoč čez Razklani hrib in se je v daljavi pobliskavalo s soške fronte, a sem na ta privid kasneje pozabil. Snov sem v drobcu sekunde sprejel kot svojo in si postavil rok desetih let, da jo predelam v roman. Točno čez deset let, se pravi leta 1937, je bil roman napisan in sem ga predložil uredniku založbe Modre ptice, Janezu Žagarju, ki ga je sprejel med njene redne izdaje. Roman sem nato še enkrat predelal ter je izšel ... naslednje leto.« (Bartol 1938)

[»In 1927 werd ik in Parijs 'herinnerd' aan het Alamut-idee door de leidende Sloveense criticus en literatuurtheoreticus Josip Vidmar, terwijl de kern van de roman al voor mij 'verschenen' was... in mijn lang vervlogen jeugd, in het midden van de eerste wereldoorlog toen ik met mijn neef Boris terugkeerde via een berg 'Razklani' en in de verte lichtflitsen opflitsten aan het Soška-front, maar die 'verschijning' ben ik later vergeten. In een fractie van een seconde maakte ik me het materiaal terug eigen en stelde me een termijn van tien jaar voorop waarin ik aan de roman zou werken. Precies tien jaar later, namelijk in 1937, was de roman geschreven en heb ik hem voorgelegd aan de uitgever van Modra ptica (De blauwe vogel), Janez Žagar, die hem in ontvangst nam als een van zijn normale uitgaven. De roman heb ik daarna nog een keer bewerkt en is toen uitgekomen ... in het volgende jaar.«]

'Alamut' heeft twaalf jaar in Bartols gedachten gespookt, namelijk vanaf het einde van mei of begin juni 1915, toen hij met zijn neef een gesprek had en bij hem het idee in de gedachten kwam over een vesting met paradijselijke tuinen, fedaji, despoten, ... tot mei 1927 toen hij in een gesprek met Vidmar zich terug 'zijn materiaal' herinnerde.

Bartol vertelt over zijn ontmoeting met Vidmar het volgende:

»V maju leta 1927 sem čital v improviziranem literarnem krožku v Parizu črtico 'Ljubezen velikega kana'... Josip Vidmar, okrog katerega smo se takrat zbirali, se je izrazil o njej povoljno in pripomnil: 'Bartol, vem za snov, ki bi utegnila biti kakor nalašč za vas. Marco Polo pripoveduje v svojem popotnem opisu o nekem orientalskem mogotcu, ki si je izmislil strahovit sistem, kako narediti iz svojih vernikov slepo orodje za svoje načrte. Na nekem gradu si je ustvaril nekakšne rajske vrtove. Svojim pristašem je dal napoj, da so zaspali, in potem jih je velel prenesti v te vrtove, kjer jim je nudil vsa razkošja tega sveta. Prepričal jih je, da so bili v raju in da se odo tja povrnili, kakor hitro bodo izvršili ... njegov ukaz. Tako jih je potem uporabljaj, da so morili kneze in kralje, ne da bi se bali smrti.' Z vedno večjim trepetom sem ga poslušal. Ali ni bilo to tista dolgo iskana 'snov', za katero sem stikal po knjižnicah in arhivih in za katere uresničenje bi bilo vredno živeti in tvegati veliko in pogumno življenje? (Mladost III, p. 215)

[»In mei 1927 las ik in een geïmproviseerde literaire kring in Parijs het kortverhaal 'Liefde van de grootkhan' voor. Josip Vidmar, rond wie we ons toen hadden verzameld, sprak er zich tevreden over uit en merkte op: 'Bartol, ik ken materiaal dat speciaal voor u gemaakt lijkt te zijn. Marco Polo vertelt in zijn reisverhaal over een of andere oriëntaalse magnaat die een vreselijk systeem heeft uitgedacht om van zijn gelovigen een blind werktuig te maken voor zijn plan. Op een zeker kasteel heeft hij een soort van paradijselijke tuinen geschapen. Zijn aanhangers heeft hij een drankje gegeven opdat ze zouden inslapen, en vervolgens bevolen hen weg te brengen naar die tuinen waar hen al het bekoorlijke van de andere wereld aangeboden werd. Hij heeft hen overtuigd dat ze in het paradijs zijn geweest en dat ze daarheen kunnen terugkeren van zodra ze ... zijn bevel uitvoeren. Zo heeft hij hen dan gebruikt om prinses en koningen te vermoorden zonder schrik te hebben van de dood.' Met steeds groter ongeduld luisterde ik naar hem. Was dit niet het lang gezochte materiaal waarnaar ik in de bibliotheken en archieven heb lopen snuffelen en waarvoor de verwezenlijking de moeite loonde te leven en mijn groot en moedig leven te wagen?«]

Vanaf dan heeft Bartol zich ten volle gegeven om 'zijn materiaal' om te zetten in literatuur. Zijn notities over Hasan Ibn Saba (het hoofdpersonage van de roman 'Alamut' die gebaseerd is op de echte historische figuur Hasan Ibn Saba²⁶ waarover we het later uitgebreid zullen

²⁶ In 1090 veroverde Hasan-i-Sabbagh de ontoegankelijke bergvesting Alamut in Noord-Perzië. Hier en in soortgelijke bases die in de daaropvolgende eeuw in Syrië werden gevestigd, voerden de grootmeesters van de sekte het bevel over bendes toegewijde en fanatieke volgelingen, terwijl ze een campagne van terreur en moord ('assassination') voerden tegen islamitische koningen en vorsten in naam van de geheimzinnige verborgen imam. De afgezanten van de grootmeesters pleegden een reeks gewaagde moorden op vooraanstaande islamitische staatslieden en generaals, waaronder in 1092 op de grootvizier Nizam al-Mulk zelf.

hebben), de Koran en Griekse filosofen stapelden zich op. Hij maakte zelfs schetsen en een grondplan van de burcht zoals hij die zich voorstelde.

Na de mislukking van het drama 'Lopez' in 1933 zoekt Bartol toevlucht in zijn vaders geboortehuis in Sodražica na Dolenjskem, waar hij 'Alamut' in dramavorm begon te schrijven. Het werd hem echter snel duidelijk dat de stof rond 'Alamut' niet geschikt was voor toneel.

In 1934 wordt koning Aleksander I van Joegoslavië vermoord in Marseille²⁷. In Bartols dagboek lezen we over de aanslag het volgende:

»Točno dve leti, preden sem začel pisati Alamut, oktobra 1934, je pretresel svet strahovit atentat. [...] In končno je padla obdolžitev na konkretno oseba, ki da je bila mandatar in edini pravi nosilec moralne odgovornosti za marseillski umor: ta oseba je bila ustanovitelj in vodja fašizma – Benito Mussolini. Ta bolj ali manj glasna obdolžitev svetovne javnosti, ki je identificirala v Mussoliniju resničnega krivca za marseillski atentat, je povzročila v meni občutje še večje groze, ki se je kopičila okrog kraljevega umora. Dokler se nisem proti koncu leta 1934 nekega jutra zavedel, da je dal izvršiti dva prav taka umora leta 1092 Hasan Ibn Saba, umora perzijskega šaha Malika in njegovega velikega vezirja Nizam-al-Mulka, umora, ki sta povzročila razpad takratne mogočne iranske države.« (Mladost III, p. 241-242)

[»Precies twee jaar nadat ik Alamut ben begonnen te schrijven, in oktober 1934, deed een moordaanslag de wereld beven. [...] En uiteindelijk viel de beschuldiging op een concreet persoon die de gevolmachtigde en enige echte drager van morele verantwoordelijkheid voor de Marseillaanse moord was: die persoon was de grondlegger en leider van het fascisme – Benito Mussolini. Tot die ochtend tegen het einde van het jaar 1934 was het niet tot mij doorgedrongen dat in 1092 Hasan Ibn Saba twee moorden liet uitvoeren, de moord op de Perzische shah Malik en op zijn grootvizier Nizam-al-Mulk, moorden die de val van het toenmalige machtige Iraanse land hebben veroorzaakt.«]

Voor Vladimir Bartol was de gelijkenis van Mussolini met Hasan Ibn Saba treffend. Zijn eerste gewaagde, verminkte versie van 'Alamut' met de titel 'Poizkus na gradu Alamutu' ['Proef op de burcht Alamut'] droeg hij op aan Benito Mussolini met de ondertitel 'kot zločinskemu mandantu 'fedaia', da umori kralja Aleksandra' ['als voor de criminele

---

²⁷ Na tien jaar Joegoslavië was het koning Aleksander (1888-1934) duidelijk geworden dat zijn land ieder moment uit elkaar kon vallen. Hij begon daarom iedere uiting van nationalisme te onderdrukken. In 1931 kwam er een nieuwe grondwet, die politieke partijen alleen toestond als zij 'Joegoslavisch' waren. Met deze maatregelen joeg Aleksander veel nationalisten over de grens. Dit zou uiteindelijk zijn ondergang worden. In 1934 werd hij tijdens een bezoek aan Marseille vermoord. De dader was lid van een Macedonische bevrijdingsorganisatie en handelde in dienst van een Kroatische nationalistische organisatie, de Ustasha, en met de steun van Mussolini en de Hongaren. (Judah 1997, p. 111)

opdrachtgever van de 'fedaj' die koning Aleksander zou moeten vermoorden']. In een latere versie hernoemde hij het tot 'Alamut. Nekemu diktatorju' ['Alamut. Voor een zekere dictator.']. Om dubbelzinnigheid te vermijden zal de uitgever van Modra Ptica [De Blauwe Vogel], Janez Žagar, er uiteindelijk voor opteren om het bijschrift weg te laten.

Na nog twee herzieningen schrijft Vladimir Bartol in zijn dagboek:

»V nedeljo 24. VII. 1938. Ob ¾ 6h dovršil 'Alamut'. Zadovoljen. Zadnje dneve neprestano trepetal, da mi ga kdo ne ukradel, da ne bi nastal požar ali prišlo kaj drugega vmes. Proti koncu mislil, da me že lahko kdo ubije, ali da se ponesrečim. Alamut je le v glavnem dovršen. Toda čisto oddahnil sem si šele, ko sem napisal zadnjo črko. Naj me le kdo ubije ... v Alamutu bom nesmrten.« (Mladost III, p. 84)

[»Zondag 24 juli 1938. Om 5.45u, 'Alamut' beëindigd. Tevreden. De laatste dagen heb ik onophoudelijk schrik gehad dat iemand het van mij zou stelen, dat er een brand zou uitbreken of iets anders zou gebeuren. Tegen het einde dacht ik dat iemand me kon vermoorden of dat ik zou verongelukken. Alamut is min of meer voltooid. Ik ben pas tot rust gekomen nadat ik de laatste letter geschreven had. Als iemand me nu zou vermoorden ... in Alamut zal ik onsterfelijk zijn.«]

3.2 IDEËLE BRONNEN

Vladimir Bartol vertrok in 1936 vertrok naar Kamnik met een honderdtal boeken waarin hij inspiratie zocht voor zijn filosofische en literaire ideeën. Bartol licht deze bronnen toe in 'Mladost pri Svetem Ivanu' (Jeugd in Sveti Ivan, 1955-56):

» ... cel kup raznih prevodov iz arabske in perzijske poezije, francoski, nemški in pozneje še hrvaški prevod Korana. Grški predsokratiki (filozofi); Platon; Diogenes Laertius (življenjepisi, anekdoti, nauki grških filozofov). Itd. itd. Za svojo intimno tolažbo pa: ves Spinoza z 'Etiko' in zlasti z nadvse globoko in zanimivo korespondenco. Temeljna Descartesova dela. Kant: Kritika čistega razuma. La Mettrie: Človek-stroj, Biblija. Od evropskih pisateljev in pesnikov nobenega, celo 'Fausta' ne. Nič Freuda ali Nietzscheja. Sploh ničesar sodobnega ali z bližnje preteklosti.« (Mladost III, p. 230)

[» ... een hele hoop verschillende vertalingen van Arabische en Perzische poëzie, een Franse, Duitse en later nog een Kroatische vertaling van de Koran. De Griekse presocratici (filosofen); Plato, Diogenes Laertius (biografie, anekdotes, leerstellingen van Griekse filosofen). Enz. enz. Voor mijn intieme troost: de hele Spinoza inclusief 'Ethica' en vooral zijn diepgaande en

interessante correspondentie. De basis van het werk van Descartes. Kant: Kritik der reinen Vernunft. La Mettrie: L'homme-machine, de bijbel. Niks van de Europese schrijvers of dichters, de hele Faust niet. Niks van Freud of Nietzsche. Helemaal niks van deze tijd, noch van het nabije verleden.«]

Miran Košuta is ervan overtuigd dat Bartol bij het schrijven van 'Alamut' nog over andere filosofische bronnen en ideële bronnen beschikte. (Košuta 1988, p. 569) Er zijn namelijk – zoals we in het hoofdstuk 'Intertekstualiteit' reeds aanhaalden - sterke gelijkenissen tussen de ideologie van de Hasan Ibn Saba en bepaalde theorieën van de presocratici. Anaksimander die gelooft dat de rechtvaardigheid het universum ordent en begrenst; Heraclitus met de 'logos' als hoogste geestelijke kracht, regelmaat, maatstaf, wereldziel; Anaxagoras met 'Nous'; Pythagoras met de getallen en de 'harmonie van de sferen'; Kleobulos met de verheerlijking van de grenzen; Tales met zijn normalisatie; Democritus met zijn absoluut determinisme van de atomen – allen lijken ze op een of andere manier in verband te brengen met het motto van 'Alamut' 'Omnia in numera et mensura', en met het plan van Hasan Ibn Saba.

»Da smo bili obdarjeni z varljivimi čuti, je spoznal že Demokrit. Zanj ni ne barv, ne glasov, ne sladkobe in ne grenkobe, niti mraza, niti toplote, marveč samo atomi in prostor.« (Bartol 2002, p. 266)

[»Dat we misleidende zintuigen hebben gekregen, wist Democritus reeds. Voor hem zijn er geen kleuren, geen geluiden, geen zoetheid of bitterheid, geen koude of warmte, enkel atomen en ruimte.«]

Ook het tweede motto van 'Alamut', de hoogste leuze van de Ismaeli en het levenscredo van Hasan Ibn Saba, 'Nič ni resnično – vse je dovoljeno' ['Niets is waar, alles is geoorloofd'] doet bij Janko Kos (Kos 1991, p. 19) de vraag rijzen of dit motto wel degelijk 'Ismaelisch' is en niet eerder Nietzscheaans. Ook de opvattingen van Parmenides, die stelt dat de zintuiglijk waarneembare werkelijkheid slechts schijn is, en dus bedrieglijk en onbetrouwbaar, en de daarmee verwante opvatting van Plato dat de waarneembare wereld slechts een afspiegeling van een hogere ideeënwereld is, vinden we terug in de roman. Hasan Ibn Saba twijfelt, bijvoorbeeld, aan de werkelijkheid en vraagt zich af of dan niet alles bedrog is.

»Kje, pri vragu, je zapisano, da ni taka prevara tudi naše življenje na tem planetu?! O tem, ali je nekaj 'zares' ali pa so zgolj sanje, odloča samo naša zavest.« (Bartol 2002, p. 268)

[»Waar is het – verduiveld! – geschreven dat ook ons leven op deze planeet geen bedrog is?! Enkel ons geweten beslist of iets 'echt' is of slechts een droom.«]

Verder vinden we verwijzingen naar Epicuros, alsook naar Empedokles.

»Empedokles je pogodil, da nam vse naše znanje posredujejo samo naša čutila. Česar ni v njih, tega tudi ni v naših mislih.« (Bartol 2002, p. 266)

[»Empedocles giste dat al onze kennis ons door onze zintuigen wordt doorgegeven. Wat niet in hen is, is ook niet in onze gedachten.«]

Van Plato nam Bartol ook 'de trap der liefde' over, de weg van Eros naar kennis.

Aan deze lijst van inspiratiebronnen moet men zeker nog Spinoza met zijn 'Ethica' toevoegen, de twijfels van Descartes, de 'categorieën' van Kant, Einsteins' relativiteitstheorie, Machiavelli met 'Il principe' en Nietzsche die Bartol heeft leren kennen via zijn mentor Klement Jug en van wie hij de vertaling van 'Also sprach Zarathustra'²⁸ had gelezen. Zo vinden we bijvoorbeeld de leerstelling van de Ismaeli 'Nič ni resnično – vse je dovoljeno' ['Niets is waar, alles is geoorloofd'] terug in 'Also sprach Zarathustra' (1883-1885) van Nietzsche in het hoofdstuk met de titel 'Der Schatten'. De schaduw van Zarathustra heeft naar eigen zeggen reeds alles gezien, is overal geweest maar heeft nergens zijn levensvreugde gevonden en heeft daarbij zijn doel verloren. Overal waar Zarathustra is geweest, is ook hij geweest en zo werd hij 'de schaduw van Zarathustra'. Door Zarathustra heeft hij alles wat hij vroeger vereerde, leren negeren. Zo is hij tot de conclusie gekomen dat alles toegelaten en niets nog waar is. Het leven werd voor hem een grote leegte, een nihil.

»[...] wo du nur gesessen hast, saß ich auch. [...] Mit dir zerbrach ich, was je mein Herz verehrte, [...] Mit dir verlernte ich den Glauben an Worte und Werte und große Namen. 'Nichts ist wahr, alles ist erlaubt': so sprach ich mir zu. In die kältesten Wasser stürzte ich mich, mit Kopf und Herzen. Ach, wie oft stand ich darob nackt als roter Krebs da! [...] Zu viel klärte sich mir auf: nun geht es mich nichts mehr an. Nichts lebt mehr, das ich liebe – wie sollte ich noch mich selber lieben?« (Zarathustra 2005, p. 211)

Zoals we reeds in het hoofdstuk 'Intertekstualiteit' besproken hebben, heeft Bartol behalve van filosofische werken ook gebruik gemaakt van religieuze werken, met de Koran als belangrijkste bron. 'Alamut' is vanaf de eerste tot de laatste pagina doordrongen van de leer van de Koran, zowel met figuren eruit als met concrete motieven zoals bijvoorbeeld de beschrijving van de tuinen.

Daarnaast heeft Bartol volgens Miran Košuta nog ideeën geput uit literaire bronnen zoals bijvoorbeeld 'Makamat' van Abu Muhammed al Quasim-al-Hariri (1054-1122), de vertaling²⁹

---

²⁸ Josip Vidmar werkte mee aan deze vertaling die in 1929-30 bij Modra Ptica ('De blauwe vogel') in afleveringen verscheen.

²⁹ Bartol kende de vertalingen van Joseph von Hammer-Purgstall.

van de verhalen van 'Duizend en één nacht' en de bundel 'Rubáiyát' van Omar Khayyám³⁰. (Košuta 1988, p. 571)

Samenvattend zou men kunnen stellen dat 'Alamut' een brug slaat tussen de westerse en oosterse cultuur.

3.3 HISTORISCHE BRONNEN

Vladimir Bartol was er aanvankelijk van overtuigd dat 'Alamut' enkel en alleen een historische roman ging worden. Als basis voor de roman gebruikte Bartol enkel realistische en controleerbare feiten.

»Avtor se ni skušal v ničemer oddaljiti od že utrjenih podatkov. Hasan Ibn Saba se je polastil trdnjave l. 1090., in sicer po orientalskih virih z zvijačo, ki jo je bila že uporabila kraljica Didona pri osvojitvi Kartagine. L. 1092 je oblegal njegov grad emir Arslan Taš in tedaj si je bil Hasan že vzgojil v fedajih preko hašiša ter rajskih vrtov svoja živa bodala... Datum umora velikega vezirja Nizama al Mulka ter sultana Melik Šaha je vzet točno po zgodovinarjih. Smrt dveh fedajiev, ki sta se spričo sultanovih odposlancev na ukaz vrhovnega poglavarja ubila tako, da se je prvi zabodel z nožem, drugi vrgel s stolpa, opisujejo skoraj vsi orientalski kronisti... Tudi anekdote, ki jih pripovedujejo Hasan sam in o njem njegova okolica, so vzete iz zgodovinskih virov. Tolmačenje je kajpada avtorjevo. Koliko je v starih zapiskih legende in mita, je zgodovinsko težko presoditi. Avtor se je prepustil svojemu instinktu in logiki stvari.« (Bartol, 1938)

[“De auteur heeft geprobeerd zich in niks van de reeds bevestigde feiten te verwijderen. Hasan Ibn Saba heeft de vesting veroverd in 1090 en volgens de oriëntaalse bronnen door middel van een list die reeds gebruikt werd door koningin Dido om Carthago te veroveren. In 1092 bestormde emir Arslan Tash de burcht maar op dat moment heeft Hasan de fedaji reeds opgevoed tot zijn levende dolken met behulp van hasjiesj en zijn gecreëerde paradijselijke tuinen. De datum van de moord van de grootvizier Nizam al-Mulk en de sultan Melik Shah is historisch correct. De manier waarop de twee fedaji zichzelf in het bijzijn van de afgezanten van de sultan op bevel van hoogste bevelhebber doodden - de eerste steekt zichzelf met een mes dood, de tweede werpt zich van de toren - wordt in bijna alle oriëntaalse kronieken beschreven... Ook de anekdotes die Hasan vertelt en over hem verteld worden door zijn omgeving zijn aan historische bronnen ontleend. De interpretatie is natuurlijk van de auteur. Hoeveel er in de oude legendes en mythes staat, is historisch moeilijk te beoordelen. De auteur volgde zijn intuïtie en de logica van de dingen.”]

³⁰ In *Alamut* getranslitereerd als Omar Hajam

Welke historische bronnen waren voor Bartol belangrijk?

De eerste onbetwistbare bron is het werk *'Il milione'* van de Venetiaanse handelaar en reiziger Marco Polo. Zijn origineel reisverslag was zowel een spannend verhaal als een belangrijke bron over de geschiedenis van Azië. Naast *'Il milione'* heeft Bartol ook gebruik gemaakt van andere werken zoals: Friedrich von Spiegel - *'Die Eranische Altertumskunde'*; Gustav Weil - *'Geschichte der Chalifen'*; Joseph François Michaud - *'L'histoire des Croisades'*; John Malcom - *'A history of Persia'* (Bartol kende dit werk in Duitse vertaling *'Geschichte Persiens'*); Gustav Tebrecht Flügel - *'Geschichte der Araber'*; Henry Thode - *'Fraz von Assisi und die Anfänge der Kunst der Renaissance in Italien'*; Rene Fülöp-Miller - *'Macht und Geheimnis der Jesuiten'*. (Mladost III, p. 230)

Na een nauwkeurige studie van deze boeken en andere werken heeft Bartol zich een uitstekend beeld gevormd van het verleden van de Ismaeli, van de gebeurtenissen op de burcht Alamut, over het oriëntaalse geloof, over filosofie en cultuur in het algemeen. Vanuit dit onderzoek zijn nog andere werken ontstaan zoals de novellen *'Mahdijev prestol'* (*'Mahdi's troon'*) en *'Al Araf'*, de drama's *'Hakim I'*, *'Al Mahdi'*, *'Mazdak'* en een groot deel van hoofdstuk vier van het derde deel van *'Mladost pri Svetem Ivanu'* (*'Jeugd in Sveti Ivan'*).

Bartol laat in *'Alamut'* verschillende facetten van de geschiedenis van de islam aan bod komen. Zo wordt bijvoorbeeld in het tweede hoofdstuk en het vierde hoofdstuk de oorsprong van het Ismaelisme uitgelegd. In de loop van het verhaal wordt verder ingegaan op de verspreiding van de islam. In het volgende onderdeel willen we die facetten van de geschiedenis van de islam gedetailleerder bekijken.

3.3.1 HET SJIISME

De Koran en profetische leringen binnen de islam benadrukken de gehoorzaamheid aan Allah, Zijn profeet en de rechtschape 'gezagsdragers'. Over de manier waarop een 'gezagsdrager' erkend wordt, bestaan er meningsverschillen onder de moslims en wijken de soennitische en sjiitische leer van elkaar af.

Een soenniet is letterlijk 'iemand die de Soenna volgt'. De term slaat nu echter op de moslims die de Soenna en de Jama'ah volgen. Meer dan een eeuw na Mohammed begon men de term Soenniet te gebruiken om een onderscheid te maken tussen de grootste algemene groep en de sjiieten.

In de eerste jaren na de dood van de profeet betekende de term sjiiet 'volgeling' of 'aanhanger' met een speciale verwijzing naar 'Ali'. De sjiieten geloven namelijk dat Ali ibn

Aboe Talib de directe opvolger van Mohammed is en herkend moet worden als de imam³¹. Ali was de neef en tevens schoonzoon van Mohammed. De sjiieten geloven in de Koran als het woord van God en in de Soenna als de overleveringen van Mohammed. De sjiieten verwachten dat op een dag de ware imam, al-Mahdi³², zal verschijnen. De belangrijkste stroming van de sjiitische leer raakte bekend als de Rechtsschool der Twaalf. (Shaykh 1993, p. 67-71)

3.3.2 HET ISMAELISME

Het Ismaelisme³³ behoort tot de Sjiitische stroming en komt voort uit een groep aanhangers van de ahl al-bait, de familie van de profeet, die meenden dat de zesde (sjiitische) imam, Dja'far as-Sadiq, zijn zoon Isma'iel had aangewezen als opvolger, terwijl de meesten een andere zoon, Musa al-Qazim, volgden. Omdat deze splitsing zich voordeed rondom de persoon van de zevende imam, worden de aanhangers van het Ismaelisme ook wel zeveners genoemd. In het Ismaelisme wordt de nadruk gelegd op het dualistische karakter van de interpretaties van de koran.

Er deden zich echter verschillende splitsingen voor. In de 8e en 9e eeuw opereerden verschillende militante missionaire ismaeli-groeperingen in het Midden-Oosten. Uit een van deze groeperingen kwam het kalifaat³⁴ van de Fatimieden voort. De voornaamste stromingen binnen het Ismaelisme zijn de Nizarijja en de Taibijja. (Prisma van de Islam, 1995, p. 80-81 en Shaykh 1993, p. 72)

3.3.3 NIZARIJJA

De Nizarijja zijn ontstaan op het moment dat Hasan Ibn Saba de vesting Alamut inneemt - tussen 1090 en 1094 – om er de rechten van Nizar te laten gelden. (Sourdel 1996, 623-624) In het westen zijn de Nizarijja eerder bekend geraakt onder de naam 'assassijnen'. De term 'assassijnen' is afgeleid van het Arabisch en wordt letterlijk vertaald als 'hasjiesjeter' of

³¹ De titel imam kent twee betekenissen, namelijk religieus-politiek leider en gebedsvorganger. In de soennitische islam is imam synoniem aan kalief, opvolger van de profeet en leider van de islamitische gemeenschap. Binnen de sjiitische tak van de islam geniet de imam als religieus geïnspireerd, onfeilbaar en zondeloos persoon een speciale religieuze status. Hij zou esoterische kennis bezitten om de openbaring op de juiste wijze te interpreteren en wordt sterk vereerd. Als gebedsleider gaat de imam voor in het gebed, is raadsman voor de gelovigen en godsdienstleraar. In sommige gevallen treedt hij ook op als prediker (chatieb) en gebedsoproeper (moëddzin). (Prisma van de Islam, 1995, p. 70)

³² De Mahdi is in de islamitische geloofsleer de verlosser of bevrijder die bij het einde der tijden op de aarde zal verschijnen om de wereld van het ongeloof te verlossen en om een bewind van rechtvaardigheid te vestigen. Het geloof in de Mahdi is aldus het belangrijkste eschatologische symbool binnen de islam. (Prisma van de Islam, 1995, p. 98)

³³ Vaak getranslitereerd als 'isma'ilijja'.

³⁴ Het woord 'kalief' komt van het Arabische *khalifa*, wat de nuttige dubbele betekenis van 'opvolger' en 'plaatsvervanger' heeft. Oorspronkelijk droeg de leider van de moslimgemeenschap de titel 'de Khalifa van de Profeet van God'. Door sommigen met hogere ambities werd dit verkort tot 'de Khalifa van God'. Er ontstond heftig verzet tegen deze laatste aanspraak op godsdienstig gezag, die dan ook uiteindelijk werd afgeschaft, hoewel de vergelijkbare maar minder aanmatigende titel, 'de Schaduw van God op aarde' veel gebruikt werd door moslimvorsten. In de lange geschiedenis van het kalifaat stelden de dragers van deze titel zich meestal echter tevreden met de meer bescheiden tittle Amir al-Moeminim, die meestal vertaald wordt met 'Leider der Gelovigen'. (Lewis 2003, p. 13)

'persoon verslaafd aan hasjiesj'. 'Assassin' wordt nu meestal gerelateerd aan het woord 'moord' en komt voor in de meeste Romaanse talen (bv. Engels: assassin; Frans: l'assassin; Spaans: el asesino) De Ismaeli assassijnen hebben er volgens Thackrah hun naam aan ontleend.

It was the loyalty of the Assassins, who risked and even courted death for their master, that attracted the attention of Europe and made their name a byword for faith and self-sacrifice before it became a synonym for murder.
(Thackrah 1987, p. 19-20)

De assassijnen vormen een sekte waarover veel mythes en legendes bestaan. In het westen werden ze berucht door het reisverslag van Marco Polo³⁵, een Venetiaans handelaar en ontdekkingsreiziger.

The Old Man [...] had caused a certain valley between two mountains to be enclosed, and had turned it into a garden, the largest and most beautiful that ever was seen, filled with every variety of fruit. In it were erected pavilions and palaces the most elegant that can be imagined, all covered with gilding and exquisite painting. And there were runnels too, flowing freely with wine and milk and honey and water; and numbers of ladies and of the most beautiful damsels in the world, who could play on all manner of instruments, and sung most sweetly, and danced in a manner that it was charming to behold. For the Old Man desired to make his people believe that this was actually Paradise. [...] There was a Fortress at the entrance to the Garden, strong enough to resist all the world, and there was no other way to get in. He kept at his Court a number of the youths of the country, from 12 to 20 years of age, such as had a taste for soldiering, and to these he used to tell tales about Paradise, just as Mahomet had been wont to do, and they believed in him just as the Saracens believe in Mahomet. Then he would introduce them into his garden, some four, or six, or ten at a time, having first made them drink a certain potion which cast them into a deep sleep, and then causing them to be lifted and carried in. [...] When therefore they awoke, and found themselves in a place so charming, they deemed that it was Paradise in very truth. And the ladies and damsels dallied with them to their hearts' content, so that they had what young men would have; and with their own good will they never would have quitted the place. [...] So when the young man awoke, he found himself in the Castle, and no longer in that Paradise; whereat he was not over well pleased. He was then conducted to the Old Man's presence, and bowed before him with great

---

³⁵ Op het moment dat Marco Polo Alamut bezoekt (circa 1270) zijn de assassijnen reeds verslagen.

veneration as believing himself to be in the presence of a true Prophet. [...] So when the Old Man would have any Prince slain, he would say to such a youth: "Go thou and slay So and So; and when thou returnest my Angels shall bear thee into Paradise. And shouldst thou die, nathless even so will I send my Angels to carry thee back into Paradise." So he caused them to believe. (Bron: Project Gutenberg – www.gutenberg.org)

Ook in de negentiende eeuw schreef de Venetiaanse historicus von Hammer Purgstall een studie over de assassijnen, waarbij hij hen in een zeer slecht daglicht plaatst. Dit had echter eerder te maken met zijn algehele afkeer van geheime genootschappen (zoals bijvoorbeeld ook de jezuïeten en de vrijmetselaars). Dit boek – van geringe historische waarde - was desalnietemin het standaardwerk over de assassijnen tot Freya Stark in 1930 Alamut bezocht. (Campbell 2004, p. 1-2) Vanaf dan zijn de assassijnen intens bestudeerd, zo onder meer door de Russische wetenschapper W. Ivanow en Anthony Campbell die Alamut in 1966 bezocht.

Vaak wordt de term 'assassijn' geassocieerd met hasjiesgebruiker. Lewis beklemtoont echter dat ze de naam Hashishijja, met zijn associatie van hun moslimvijanden kregen. Zelf noemden ze zich Fidajjien, wat is afgeleid van het Arabische fidaj: iemand die bereid is zijn leven te geven voor de goede zaak. (Lewis 2003, p. 130) Charles Lindholm omschrijft de assassijnen als:

a tightly disciplined charismatic community, imbued with a religious spirit that placed their ultimate mission above any personal desire – even above the desire for life. (Lindholm 1996, p. 89)

Lewis benadrukt dat hun acties in eerste instantie niet tegen de kruisvaarders waren gericht, maar tegen moslimheersers die zij als goddeloze overweldigers beschouwden. In die zin waren de assassijnen de ware voorlopers van veel zogenaamde islamitische terroristen van tegenwoordig. De assassijnen onderscheidden zich in twee opzichten duidelijk van hun hedendaagse nakomelingen, met name in de keuze van het wapen en in de keuze van het slachtoffer. Bij de middeleeuwse assassijnen was het slachtoffer altijd een individu, een hooggeplaatste politieke, militaire of religieuze leider. Enkel dat individu werd vermoord. Een dergelijke actie wordt tegenwoordig eerder 'gerichte doodslag' genoemd in plaats van 'terrorisme'. De assassijnen hadden niet de verwachting dat ze hun daad – die hun de eeuwige gelukzaligheid zou brengen – zouden overleven en ze zouden onder geen enkele conditie zelfmoord plegen. Uiteindelijk werden ze verslagen door militaire strafexpedities die hun steunpunten en bases in Iran en Syrië vernietigden. (Lewis 2003, p. 131) In de vergelijking met de hedendaagse sluipmoordenaars merkt Lewis nog op:

De middeleeuwse assassijnen waren een extremistische sekte aan de periferie van de hoofdstroom van de islam. Dat kan van hun hedendaagse navolgers niet gezegd worden. (Lewis 2003, p. 131)

Hun bekendste slachtoffer was Nizam al-Mulk, de Seldsjoekse grootvizier die – naar verluid – vermoord werd als wraak voor de dood op een Nizari houtbewerker. (Lindholm 1996, p. 129)

3.3.4 ALAMUT

Alamut is een vesting in het Elburz-gebergte in Iran. Het werd gebouwd in 840 en werd in 1256 door de Mongoolse heerser Hülegü vernietigd. Alamut wordt steeds in verband gebracht met Hasan Ibn Saba of de assassijnen. Zo ook in de *'Dictionnaire historique de l'Islam'*:

Forteresse, ruinée, situé au cœur des montages de l'Elbourz, en Iran, qui fut pendant trois siècles le centre du plus célèbre Etat médiéval de la secte des nizaris.

Le site de ce château réputé imprenable, mais conquis par le mongol Hülegü en 1256, appartient, au nord-est de la ville actuelle de Qazvin, a la province du Daylam qui fut, dès les débuts de l'islam, un secteur géographique difficile d'accès, devenu un foyer de la propagande et de l'agitation chiites. On comprend donc qu'il fût choisi en 1090 par Hasan-i-Sabbah pour abriter le siège du mouvement, le nizarisme fondé à partir de l'ismaïlisme des Fatimides, qui donna naissance à une principauté indépendante, dirigée par les chefs de la secte. L'histoire des Grands-maîtres d'Alamut et de leur puissance militaire, fondée en grande partie sur l'utilisation méthodique du terrorisme, reflète les diverses étapes d'évolution de leur doctrine et se confond avec celle de leur secte dont les membres sont plus connus sous leur appellation. (Sourdel 1996, p. 54)

4. TIJDSKLIMAAT

Michael Biggins omschrijft in zijn artikel *'Against Ideologies: Vladimir Bartol and Alamut'* de periode waarin Bartol *'Alamut'* schreef:

Vladimir Bartol wrote Alamut [...] in the peaceful seclusion of a small, baroque town nestled in the foothills of the Slovenian Alps [...]. As he worked on an early draft, barely thirty miles to the north Austria was forcibly annexed to Nazi Germany. Fifty miles to the west, just over another border, Italy's fascist regularly hounded the large ethnic Slovenian minority of the Adriatic seacoast town of Trieste, and were already looking to extend their holdings into the Slovenian and Croatian regions of the Kingdom of Yugoslavia. A few hundred miles to the north and east, in the Soviet Union, Stalin's bloodiest purges had reached their high tide, claiming hundreds of thousands of victims, most of whom met their fate in dark cellars with a single bullet to the back of the head. Amidst this turmoil and menace, Slovenia and its parent country of Yugoslavia were, for the time being, an island of relative tranquility. If the book that Bartol wrote in these circumstances proved to be an escape from the mass political movements, charismatic leaders, and manipulative ideologies that were then coming to rule Europe, it was also a profound meditation on them. (Biggins 2005, p.428)

'Alamut' is niet enkel geschiedenis maar tegelijk een kind van zijn tijd, van de Europese geschiedenis van de jaren dertig. Hoe heeft Bartol zijn eigentijdse geschiedenis verweven met de geschiedenis van de Ismaeli? Bartol heeft het interbellum als volgt beschreven:

»Tri žive osebnosti so takrat med leti 1936 in 1938, ko sem pisal Alamut, obvladovale evropske in celo svetovno zgodovinsko dohajanje, [...] ki bi bil odgovarjal alamutskemu junaku Hasunu: Mussolini... Hitler... Stalin.« (Mladost III, p. 238)

[»Drie levende persoonlijkheden beheersten destijds, in de jaren 1936 en 1938 toen ik Alamut geschreven heb, de Europese en de mondiale historische gebeurtenissen. [...] Zij zouden aan de held van Alamut - Hasan - kunnen beantwoorden: Mussolini ... Hitler ... Stalin.«]

Mussolini, Hitler en Stalin hebben namelijk enkele gelijklopende kenmerken met Hasan Ibn Saba: een gewelddadige machtsovername, een bewuste misleiding van de massa, persoonscultus, rechtstreekse afrekening met de tegenstanders, enz. Bartol wou niet zomaar één van de drie dictators kopiëren, maar er eerder een soort synthese van maken.

En het is precies dat wat Bartol gedaan heeft. *'Alamut'* is het symbool, zowel van de 20e eeuw als van de 11e eeuw. *'Alamut'* is een »*združitev preteklosti... in sedanjosti... v eno.*« (Bartol, 1958, p. 4) [*“een samensmelting van het verleden ... en het heden ... in één.”*] Het totalitarisme dat zo typisch was voor de jaren waarin *'Alamut'* geschreven is, is volgens Luc Rason gebaseerd op fictie. De efficiëntie van Hitlers en Stalins regime was namelijk gestoeld op het feit dat zij erin slaagden de band door te knippen met de materiele werkelijkheid en mensen in een denkbeeldige wereld binnen te loodsen. Wanneer je bovendien aan de mensen een illusie voorschotelt waarin ze hardnekkig geloven, zijn ze tot veel in staat. (Rason 2002, p. 711)

Michael Biggins gaat hier in zijn artikel *'Against Ideologies: Vladimir Bartol and Alamut'* (2005) verder op in. Hij vergelijkt *de welsprekendheid van Abu Ali, Hasan Ibn Saba's rechterhand, met de nazi-propagandist Joseph Goebbels. De ceremonies op de burcht Alamut tijdens de nacht kunnen geïnterpreteerd worden als een allusie op de optochten met fakkels door de nazi's. De strikte hiërarchie binnen de Ismaeli, de overeenkomsten tussen sommige personages en hun tegenhangers onder de fascisten en nazi's en de belangrijke rol die de ideologie speelt, zijn vergelijkbaar met de sociale structuur die toen in Duitsland, Italië en Sovjet-Rusland bestond.* (Biggins 2005, p. 431)

Luc Rason merkt de gelijkenissen tussen de gesloten maatschappij van Alamut en de totalitaire regimes van de jaren dertig op. Hasan Ibn Saba verwacht bijvoorbeeld de volledige onderwerping van de gelovigen en elke weerstand moet worden gebroken. Het is de bedoeling dat het geloof – of de partij – de individuele identiteit breekt. Zelfopoffering en martelaarschap voor de zaak zijn het hoogste goed. Ook de hiërarchische structuur van de assassijnen is vergelijkbaar met het nazisme en communisme. Alles draait om de leider. Bovendien heeft het regime – net als het nationaalsocialisme en communisme – een theatrale dimensie en spektakels hebben een groot propagandistisch effect. (Rason 2002, p. 713) De essentie van het totalitarisme is, ten slotte, de terreur, waar we in het volgende hoofdstuk verder op willen ingaan.

5. 'ALAMUT' IN EEN HEDENDAAGS PERSPECTIEF

In hedendaagse recensies van 'Alamut' wordt vaak de link gelegd met het Islamitisch terrorisme en wordt Vladimir Bartol - zo onder meer door Luc Resson in zijn artikel 'Negen eeuwen voor Bin Laden?' - voorgesteld als een visionair. Maar vaak wordt die gelijkenis als een commerciële valstrik gebruikt. Zo liet de Franse uitgever van 'Alamut' de pocketeditie voorzien van een wikkel met de vermelding 'Neuf siècles avant Ben Laden'. Toch mogen we niet te snel veralgemenen. De fedaji, bijvoorbeeld, doodden niet zomaar lukraak mensen – zoals in het huidige terrorisme waarbij vaak ontelbare burgerslachtoffers vallen. De fedaji gingen selectiever te werk met hun dolk en hadden vooral belangrijke legeraanvoerders en politieke figuren op het oog.

Bernard Nežmah stelt in zijn artikel 'Alamut'³⁶ dat de hardvochtige held Hasan Ibn Saba die vergeleken kan worden met Mussolini, Hitler en Stalin, nu zijn beste vergelijk heeft gevonden in de figuur Osama bin Laden. (Nežmah 2002) Het staat in elk geval vast dat hun organisaties – met name Hasan Ibn Saba met de Assassijnen en Osama bin Laden met al-Qaeda – gelijkenissen vertonen. Hoe functioneert het terrorisme van de assassijnen en al-Qaeda?

5.1 TERRORISME

Het woord terrorisme heeft zich in onze dagelijkse woordenschat genesteld. In de 'Encyclopedia of terrorism and political violence' geeft John Richard Thackrah een overzicht van een zestigtal vooropgestelde definities van terrorisme (Thackrah 1987, p.58-63)

'Terrorism is a method of combat in the struggle between social groups and forces rather than individuals, and it may take place in any social order.' (Hardman 1936)

'Terrorism is a method of action by which an agent tends to produce terror in order to impose his domination.' (Waciorsky 1939)

'Terrorism is the threat or use of violence for political ends.' (Crozier 1960)

'Sociologically, terror is a person or thing or practice that causes intense fear or suffering, whose aim is to intimidate, subjugate, especially as a political weapon or policy. Politically, its main function is to intimidate and disorganize the government through fear, and through this political changes can be achieved.' (Roucek 1962)

³⁶ ook online beschikbaar: <http://www.mladina.si/tehdnik/200208/clanek/knjige-01/>

'Terrorism consists of planned acts of violence employed for explicitly political purposes directed against an established state or organizational power; and involving a relatively small number of conspirators.' (Hamilton 1978)

We kunnen in de verschillende definities een aantal kenmerken onderscheiden. Zo gaat het meestal om groepen, die politieke doelstellingen nastreven, met methodes die niet overeenkomen met de bestaande en algemeen aanvaarde criteria van politieke actie.

Het woord terrorisme komt van het Latijnse 'terror', schrik, angst. Terroristen willen met andere woorden mensen 'bang maken'. Maar zoals Rik Coolsaet opmerkt: "Waar begint en eindigt dat 'bang maken'?" (Coolsaet 2004, p.19)

De auteurs van 'Osama bin Laden's al-Qaida – profiel van een terroristisch netwerk' stellen de volgende definitie voorop:

Het weloverwogen gebruik van geweld, of de dreiging met geweld, door individuen, groeperingen en staten, om politieke, sociale en economische doelen te bereiken in strijd met de wet en met de intentie om een overweldigende angst te zaaien onder een doelgroep die veel groter is dan de aangevallen of bedreigde slachtoffers. (Yonah 2001, p.8)

Walter Laqueur merkt op dat *elke generatie die te maken heeft met een reeks terroristische aanslagen, steeds opnieuw de vergissing maakt te denken dat het terrorisme nooit eerder bestaan heeft.* (Coolsaet 2004, p. 8) Terrorisme is echter zo oud als de mensheid. Enkel het gevoel bedreigd te worden, komt en gaat.

5.2 ASSASSIJNEN EN AL-QAEDA

Na de gebeurtenissen van 11 september 2001 wordt 'Alamut' vaak gezien als een allusie op de assassijnen en sommigen beschouwen al-Qaeda als een eigentijdse kopie van de middeleeuwse assassijnen. We zullen eerst de groepering van al-Qaeda van naderbij bekijken om vervolgens de gelijkenissen tussen de assassijnen en al-Qaeda op te sporen.

In 1979, toen de sovjetunie Afghanistan binnenviel, begon de opkomst van de islamisten, radicale moslims die met geweld de macht trachten te veroveren om een islamitisch regime te installeren. Tienduizenden vrijwilligers uit vele Arabische landen kwamen de Afghanen te hulp. In het kader van de mondiale machtsstrijd tussen de Verenigde Staten en de Sovjetunie ontvingen sommigen van hen wapens, training en geld uit Amerika. Toen de sovjettroepen zich terugtrokken uit Afghanistan, keerde een deel van deze getrainde strijders naar eigen land terug. (Coolsaet 2004, p. 68)

Al-Qaeda (Arabisch: 'de basis') werd ergens tussen 1988 en 1990 formeel opgericht en stond aanvankelijk bekend onder de benaming 'Islamitsche Heilstichting'. Het wou de

versplinterde Arabische strijdkrachten die toen gevochten hebben tegen het Rode Leger terug herenigen. Sommigen beweren dat Osama bin Laden hen bij elkaar heeft gebracht; anderen beweren dat Washington die inspanningen deed om Moskou zo te verzwakken. Al-Qaeda fungeert als een internationaal terroristennetwerk dat ruimschoots wordt gefinancierd en stevig geleid door Osama bin Laden. Dit losse netwerk bestaat uit diverse terroristenorganisaties, zoals de Egyptische al-Jihad. Al-Qaeda dient als een informele organisatiestructuur voor extremistische Arabische Afghanen en duizenden nieuwe strijders en aanhangers in ongeveer 55 landen. (Coolsaet 2004, p. 69 en Vermaat 2005, p. 9-14)

Al-Qaeda is tegen alle naties en instituten die niet worden geleid op een manier die in overeenstemming is met de extremistische interpretatie van de islam. Een formele doelstelling³⁷ van al-Qaeda is om 'alle moslims te verenigen en een regering te vestigen die zich onderwerpt aan de kaliefen'. Om dat te bereiken moeten alle zogenaamde 'gecorrumpeerde' moslimregeringen met geweld omver geworpen worden. Uiteindelijk zullen de grenzen tussen de moslimstaten worden uitgewist en worden vervangen door een regering onderworpen aan de kaliefen. (Vermaat 2005, p. 9-14)

De leider van de Assassijnen wordt vaak vergeleken met de leider van Al-Qaeda. Bijvoorbeeld door Anthony Campbell:

Whether or not the name Alamut is connected with eagles, there is undoubtedly something aquiline about the character of Hasan, whom I cannot help picturing as a gaunt figure with piercing eyes and a great beak of a nose. In a number of ways – his remoteness, his inaccessibility, his ability to survive, and the almost superstitious fear that his name came to inspire in his enemies - he puts one in mind of Osama bin Laden. (Campbell 2004, p. 18)

De basis lijkt inderdaad vergelijkbaar. Een intelligente leider houdt zich schuil in een onherbergzaam gebied en leidt er meedogenloze strijders op in naam van een radicale interpretatie van de islam. Zijn doel is de vernietiging van een wereldrijk dat als decadent wordt beschouwd – het Seldsjoekenrijk toen, de Verenigde Staten nu. Bovendien lijken de methodes gelijk: in beide gevallen is het de bedoeling 'levende dolken' [živa bodala] de vijand aanvallen en strategische doelwitten viseren. (Rasson 2002, p. 714) De auteurs van *'Al-Qaeda and the assassins. Then and now: the missing link'*³⁸ merken eveneens enkele overeenkomsten op.

Beide groeperingen gaan te werk aan de hand van geheime infiltratie. Al-Qaeda begon zich in de Verenigde Staten reeds in het midden van de jaren tachtig te infiltreren en werd lange

³⁷ Bron: U.S. Department of State, Fact sheet: The charges against international Terrorist Osama bin Laden – online beschikbaar op: www.usembassy.state.gov/posts/af1/www0001.html

³⁸ online te raadplegen op: <http://www.rotten.com/library/conspiracy/al-qaeda-and-the-assassins/>

tijd niet opgemerkt. Het gebruik van 'sleepers' en misleidingen vinden we eveneens bij de assassijnen terug. Ook zij lieten hun aanhangers infiltreren in de vijandelijke regimenten om hen op het gepaste moment te gebruiken als dodelijk wapen.

Een andere overeenkomst zien we in de geheime genootschappen waartoe men na initiatie³⁹ kon toetreden en waarbij praktijken als brainwashing een vaak toegepast procedé was. De structuur van al-Qaeda is op eenzelfde manier opgebouwd.

Zowel bij al-Qaeda als bij de assassijnen worden de gelovigen gemanipuleerd en misleid. Beide groeperingen rechtvaardigen zichzelf volgens *taqiyya*⁴⁰, een islamitisch theologisch concept wat hun de toelating geeft mensen te misleiden.

Hasan Ibn Saba was anderzijds een uniek leider. Hij slaagde erin om met een zeer beperkt aantal assassijnen de troepen van de sultan te verslaan. Een groot verschil met de hedendaagse terroristen is dat ze enkel gezagvoerders doodden en geen onschuldige burgerslachtoffers maakten. Hun bedoeling was nooit bij de bevolking een klimaat van angst op te roepen door blindelings toe te slaan. De aanslagen gebeurden trouwens publiekelijk en met een duidelijke boodschap: de jonge Ismaeli zijn niet bang om te sterven voor de goede zaak. Hasan Ibn Saba heeft hierbij zijn politieke genialiteit aangetoond en de gevolgen van angst (via terreurdaden) goed ingeschat. Bovendien is Hasan Ibn Saba geen fanatiek moslim, maar eerder een atheïst of pantheïst. Rasson merkt op dat de islam voor Hasan Ibn Saba slechts een rookgordijn is, een masker dat hij nodig heeft om zijn volgelingen te motiveren, want zij zijn nog niet klaar om door te dringen tot de ultieme revelatie, namelijk dat er geen waarheid bestaat. Osama bin Laden lijkt ons niet die filosofie aan te nemen.

Was Vladimir Bartol een ziener? Neen. Elke periode heeft zijn eigen duiding van de feiten uit het verleden maar wordt daarbij altijd beïnvloed door de concrete problemen waarmee die periode zelf te kampen heeft. Zo lijkt het geen toeval dat Vladimir Bartol zelf een verband zag tussen de ismaelische sekte en het totalitarisme op het moment dat Stalin aan de macht is in de Sovjetunie en dat Duitsland, Italië en Portugal fascistische regimes kennen. In dat opzicht

---

³⁹ De secte had verschillende initiatielagen, opgebouwd in een cirkelvormig patroon. In de buitenste cirkel is de informatie die onthuldigd wordt eerder pragmatisch – codes, oorlogstechnieken, geheime signalen, en dergelijke. Naarmate men dieper in de cirkel binnendringt, wordt de informatie belangrijker en schokken. In de zesde cirkel bijvoorbeeld wordt de geïnitieerde verlost van de beperkingen van de Shariah-wet, de gedragscode in de Islam. De geïnitieerden in de zesde cirkels werden ook fedaji genoemd, van het Arabische woord 'trouw'. Zij die geïnitieerd waren in de negende cirkel leerden het ultieme geheim, namelijk dat de zonde niet bestaat, en werden gnostici en geloofden dat men alle verdere wijsheid rechtstreeks van God zou ontvangen. (Bron: *'Mind control and murder cults'* – online beschikbaar op: <http://www.rotten.com/library/conspiracy/al-qaeda-and-the-assassins/mind-control/>)

⁴⁰ *taqiyya*, "verdoezeling" (letterlijk: "voorzichtigheid, vrees", cf. *taqwâ*). Het geeft de gelovige het recht (eventueel: de plicht), wanneer hij of zij onder dwang staat of gediscrimineerd of vervolgd wordt, en dus lichamelijk of materieel leed riskeert, aan zijn of haar religieuze verplichtingen te verzaken, en op die manier zijn of haar ware geloof voor anderen te "verdoezelen". Geloof dient normalerwijze beleden te worden met het hart (*qalb*), de tong en de hand. Het belangrijkste echter is het hart - d.w.z. de *niyya*, of intentie, en dus de innerlijke oprechtheid van het geloof (in tegenstelling tot de innerlijk ónopenheden van het geloof, bij de zogenaamde *munafiqûn*, of "hypocrieten"). (Bron: De Ley Herman, Wortels van de islam, 2007 – online beschikbaar op: <http://www.flwi.ugent.be/cie/hdeley/index.htm>)

is het voor de moderne lezer vanzelfsprekend de assassijnen te zien als de verre voorlopers van de islamitische terroristen en zelfmoordcommando's.

BESLUIT

In het eerste deel van deze licentiaatsverhandeling hebben we het leven en werk van Vladimir Bartol besproken. Bartol werd geboren in 1903 als de zoon van een postbeambte en de bekende schrijfster Marica Nadliček. Ze woonden in de regio Primorska, een gebied dat tijdens de Eerste Wereldoorlog bezet werd door de Italianen.

Bartol doceerde in 1925 in de filosofie aan de Universiteit van Ljubljana. Hierna woonde hij voor enkele jaren in Parijs waar hij bevriend raakte met de criticus Josip Vidmar. Vladimir Bartol had zich tot dan voornamelijk bezig gehouden met het schrijven van wetenschappelijke artikels. In Parijs besloot hij schrijver te worden. Hij schreef talrijke kortverhalen maar zijn hoofdwerk werd de roman *Alamut* (1938).

In het tweede deel van deze scriptie hebben we de roman uitgebreid besproken en daarbij een overzicht gegeven van de fabula en het sujet van de roman, tijd en ruimte waarin '*Alamut*' zich afspeelt, de belangrijkste personages die de geschiedenis bepalen en tenslotte zijn we op zoek gegaan naar de belangrijkste thema's en motieven.

'Alamut' is een historische roman die zich afspeelt in het Perzië van de elfde eeuw en die het legendarische verhaal vertelt van de assassijnen in de vesting Alamut. Het hoofdpersonage, Hasan Ibn Saba, wil op de vesting Alamut zijn jeugdroom, de vereniging van alle verschillende islamsekte onder het Ismaelisme, tot werkelijkheid brengen. Ibn Saba verzamelt vanuit dit oogpunt enkele jongeren rond zich en leidt hen op tot fedaji. Eens zij tot fedaji geïnitieerd zijn, belooft Hasan Ibn Saba enkelen even binnen te laten in het paradijs zoals dat in de Koran beschreven wordt. Hij drogeert hen met Indische hennep en laat hen naar de tuinen brengen waar de meisjes zich over hen ontfermen. Wanneer ze terug ontwaken in de echte wereld van Alamut, zijn zij ervan overtuigd het paradijs bezocht te hebben. Van nu af aan zijn zij bereid alles te doen voor hun geloof en leider. Zo plegen Sulejman en Jusuf zelfmoord op het commando van Hasan Ibn Saba, vermoordt Ibn Tahir de grootvizier Nizam al-Mulk en Džafar de sultan. Aan de hand van het experiment dat hij uitvoert met zijn fedaji, slaagt hij erin het Seldsjoekenrijk ten val te brengen.

'Alamut' wordt vanuit verschillende vertelperspectieven verteld en is opgebouwd volgens de structuur van een drama. Om dit aan te tonen hebben we ons gebaseerd op de piramide van Gustav Freytag waarbij een werk wordt ingedeeld in: de introductie (*Alamut*, hoofdstuk 1-4); de aanleiding tot de climax (*Alamut*, hoofdstuk 5-14); de climax (*Alamut*, hoofdstuk 15-16); de ontknoping (*Alamut*, hoofdstuk 17-20) en tenslotte de epiloog (*Alamut*, hoofdstuk 21). We hebben hierbij geconcludeerd dat de gebeurtenissen die zich in hoofdstuk vijftien en zestien

afspelen, met name de zelfmoord van Jusuf en Sulejman en de moord op de grootvizier Nizam al-Mulk, het hoogtepunt van de roman vormen.

De gebeurtenissen die plaatsvinden tussen *een dag in de lente van 1090* en de winterdag in 1092 waarop Hasan zich terugtrekt in zijn toren, worden chronologisch verteld vanuit verschillende vertelperspectieven. Alles wat zich daarvoor afgespeeld heeft, wordt weergegeven aan de hand van flashbacks. Vladimir Bartol verhaalt de handeling die twee en een half jaar duurt in eenentwintig hoofdstukken, verspreid over 492 bladzijden. De vertelde tijd bedraagt dus twee en een half jaar. De verteltijd bedraagt 492 bladzijden.

De roman speelt zich voornamelijk af op en rond de vesting Alamut in Perzië. Drie plaatsen zijn hierbij toonaangevend: de vesting Alamut, de tuinen achter Alamut en het gebied buiten de muren van Alamut waar de strijd uitgevochten wordt. In de vesting Alamut worden de jongemannen opgeleid tot fedaji en er heerst een strikte orde en discipline. In Alamut wordt tevens de gedachtegang van het hoofdpersonage Hasan Ibn Saba weergegeven. Achter de vesting Alamut liggen de tuinen waar de meisjes opgeleid worden in 'de kunst der liefde'. Het is ook in de tuinen dat het experiment van Hasan Ibn Saba zich afspeelt. Hier worden de fedaji overtuigd zich in het paradijs te bevinden. De prachtige tuinen staan gedurende de hele roman in fel contrast met de versterkte vesting Alamut waar de jongemannen getraind worden. Ondanks de pracht en praal van de paviljoenen waarin de meisjes leven, zitten zij – en hun dochters en kleindochters – evenzeer gevangen in de tuinen. Het gebied buiten de muren van Alamut, tenslotte, wordt vooral gebruikt om de strijd tegen de troepen van de sultan te beschrijven.

In de analyse van de roman zijn we vervolgens op zoek gegaan naar de belangrijkste motieven en hebben een indeling gemaakt volgens de filosofische motieven 'waarheid – schijn', psychologische motieven 'geloof – dood' en ethische motieven 'kwaad – liefde'.

Het dogma van de Ismaeli – en tevens het motto van *Alamut* – is 'Nič ni resnično, vse je dovoljeno' [Niets is waar, alles is toegestaan] en zou volgens Miran Košuta gebaseerd zijn op de presocratische leerstelling dat 'de zintuigen bedriegen'. In *Alamut* kunnen we twee groepen mensen onderscheiden: zij die de leerstelling reeds tot zich genomen hebben – vertegenwoordigd door Hasan Ibn Saba, Buzruk Umid en Abu Ali – en zij die blind geloven in de werkelijkheid. Ibn Tahir maakt zich op het einde van de roman los van de blindgelovigen, beklimt de symbolische muur 'Al Araf' en bekomt de 'ware kennis'. Om de gewone mensen te doen geloven in de gecreëerde waarheid, brengt Hasan Ibn Saba als het ware een fabel in de werkelijkheid. Hij creëert op aarde de paradijselijke tuinen met hoeri's waarvoor de fedaji bereid zijn te sterven.

Het geloof staat met andere woorden in een direct verband met de dood. Het fanatieke geloof veroorzaakt de dood van strategisch belangrijke personen.

Onder de gelovigen is een hiërarchie waarneembaar volgens de hoeveelheid ware kennis men verworven heeft. Ook in de tuinen heerst een strikte hiërarchie naargelang de verhouding met Hasan Ibn Saba.

In naam van de dood en misleiding heeft Hasan Ibn Saba zijn nihilistisch plan opgebouwd. Om het plan te laten werken, is de liefde noodzakelijk. Het kwaad en de liefde vormt het laatste motievenpaar in de analyse. Hasan Ibn Saba's plan veroorzaakt het kwaad, onder andere de moord op Nizam al-Mulk, Melik, Obeida en de zelfmoord van Jusuf, Sulejman, Halima en Mirjam. Dankzij de liefde van de hoeri's verlangen de fedaji naar de dood. Ook de meisjes zijn na hun liefdeservaringen veranderd en bereid te sterven.

Vervolgens hebben we het centrale thema - 'het testen van de kracht van het geloof' - en het centrale idee - 'het kwaad' - geanalyseerd en gestaafd aan de hand van de dramadriehoek van Gustav Freytag. De moord op Nizam al-Mulk en de zelfmoord van Jusuf en Sulejman vormen immers het hoogtepunt van Hasan Ibn Saba's experiment om te testen waartoe het geloof in staat is. De moorden versterken eveneens het centrale idee – het kwaad – van de roman.

Vervolgens hebben we in de romananalyse de belangrijkste personages besproken met speciale aandacht voor Hasan Ibn Saba, Ibn Tahir, Mirjam, Halima en Apama.

Hasan Ibn Saba is de bedenker en uitvoerder van 'het experiment naar de kracht van het geloof'. In zijn jeugd heeft een refiek hem verteld dat de doctrine van Ali en Mahdi slechts een masker is voor de gelovigen die Bagdad haten. Bovendien kan men de waarheid niet kennen en mag men bijgevolg alles doen. Het bedrog is noodzakelijk om de mensen tot acties tegen Bagdad te motiveren. In Nishapur maakt hij kennis met Omar Hajam en Nizam al-Mulk en ze beloven elkaar dat ze er alles aan zullen doen om de 'waarheid' te verspreiden. Hasan Ibn Saba twijfelt zelf vaak en de gedachte dat we afhankelijk zijn van onze (misleidende) zintuigen maakt hem woedend. In een gesprek met Omar Hajam komt hij op het idee om zelf een schijnwereld voor de mensen op te zetten. In een zware storm op zee verricht hij zijn eerste 'wonder' en zo ziet hij de kracht van het geloof. Hij is nu vastberaden zijn plan in werkelijkheid om te zetten. In de komende jaren zal hij zijn experiment uitvoeren, in vijf stappen, vergelijkbaar met vijf bedrijven in een Griekse tragedie.

Avani Ibn Tahir is het tweede belangrijkste personage. Hij is de kleinzoon van de stichter van het Ismaelisch broederschap in Sava dat verklikt werd en de stichter ervan vervolgens onthoofd. Ibn Tahir is naar Alamut gezonden om de moord op zijn grootvader te wreken. Ibn Tahir doorleeft drie fases. De eerste fase is zijn opleiding tot fedaj waarbij hij zich tot een getalenteerd dichter en krijger ontwikkelt en daardoor als een van de eerste toegelaten wordt tot het paradijs. De ontmoeting met Mirjam betekent voor Ibn Tahir een keerpunt waarbij hij alles wat hij daarvoor had bewonderd, verwerpt. Ibn Tahir gelooft in het bedrog van Hasan

Ibn Saba en is vanaf die nacht bereid alles te doen opdat hij zo snel mogelijk naar het paradijs kan terugkeren. Twee maanden later krijgt hij de opdracht om de grootvizier Nizam al-Mulk te vermoorden. Voor de grootvizier sterft, heeft hij een gesprek met Ibn Tahir waarin het bedrog van Hasan Ibn Saba duidelijk wordt. De grootvizier laat hem vrij en Ibn Tahir vertrekt naar Alamut om Hasan Ibn Saba te vermoorden. Hij wordt echter bij het betreden van Hasan Ibn Saba's kamer gevangen genomen door de eunuchen, Hasans lijfwachten. In het gesprek dat hierop volgt, begrijpt Ibn Tahir Hasans bedoelingen. Ibn Tahir betreedt hier de derde fase in zijn leven: het leven als de filosoof Avani. Ibn Tahir overweegt in geen enkele situatie zelfmoord te plegen. Hoe het verder met Ibn Tahir afloopt, komen we niet te weten. We kunnen enkel vermoeden dat hij niet volledig hetzelfde pad zal volgen als zijn leermeester. Ibn Tahir begrijpt hem maar identificeert er zich immers niet mee.

Over de verhouding van Hasan Ibn Saba en Mirjam wordt niet expliciet gesproken. Men kan alleen vaststellen dat ze elkaar op zijn minst nodig hebben. Maar wanneer uitgerekend zij voor een nacht wordt 'weggegeven' aan Ibn Tahir begint ze meer en meer te gruwen van Hasan Ibn Saba en zijn experiment. Wanneer ze bovendien verneemt dat Halima zelfmoord heeft gepleegd, snijdt ze haar polsen door.

Halima arriveert het laatst in de tuinen, maar slaagt er al snel in zich bij iedereen geliefd te maken, waar ze al even snel misbruik van begint te maken. Haar hoogste doel is het verkrijgen van Mirjams gratie en wanneer ze gestraft wordt voor haar verhouding met Sara gaat haar droom in vervulling: haar intrek nemen bij Mirjam die voor haar ondertussen een soort halfgod is geworden. Zoals ook bij de andere hoofdpersonages is het bezoek van de fedaji aan 'het paradijs' een keerpunt in het leven van Halima. Het jonge meisje heeft vanaf dan haar *eigen grote zorgen* en te kampen met liefdesverdriet. Wanneer ze beseft dat Sulejman, haar grote liefde, voor altijd verloren is, gooit ze zichzelf in de Šah Rud rivier.

Apama is een oude vrouw die Hasan Ibn Saba in Egypte heeft leren kennen. Hij had daar toenadering tot haar gezocht omdat zij de inhoud van het pilletje met hennep kende. Enkele jaren later had hij haar uitgenodigd om zich bij hem aan te sluiten in Alamut waar ze de meisjes moet opleiden in 'de kunst der liefde'. Wanneer ook zij tot het besef komt dat ze voor Hasan Ibn Saba slechts een instrument is in zijn experiment en dat anderen nu haar plaats in het 'koninkrijk der liefde' hebben ingenomen, heeft ze het moeilijk maar houdt stand.

In het laatste deel van de romananalyse zijn we ingegaan op de intertekstualiteit. De roman bevat namelijk talrijke namen van schrijvers, werken en helden uit de Perzische literatuur, verhalen uit de Koran, legendes, lyriek en vele verwijzingen naar 'De verhalen van duizend en één nacht'. Hasan Ibn Saba, bijvoorbeeld, rechtvaardigt zichzelf aan de hand van uitspraken van de presocratici. Irena Novak Popov stelt in haar artikel 'Citat perzijske književnosti v Bartolovem romanu Alamut' dat er vele verbanden bestaan tussen Alamut en

de 'Shahname' [Epos der koningen] van Firdausi en de lyriek van Omar Khayyam. De typische kenmerken van de personages worden extra beklemtoond aan de hand van verschillende genres. Zo wordt Jusufs moed verwoord aan de hand van heldendichten. De religieuze poëzie van Ibn Tahir kan in verband gebracht worden met de sjiiitische elegieën over het martelaarsschap van de imams. Tenslotte is de liefdeslyriek van Ibn Tahir thematisch verwant met de Perzische gazelles. Alamut vormt als het ware een versmelting van oosterse en westerse literatuur.

Het idee om Alamut te schrijven werd hem ingegeven door Josip Vidmar. Bartol putte ideeën uit zowel historische (bv. 'Il milione' van Marco Polo), filosofische (bv. de Griekse presocratici) als godsdienstige werken (bv. de Koran).

Vladimir Bartol heeft zich voor het schrijven van Alamut gebaseerd op waar gebeurde feiten. In 1090 heeft Hasan Ibn Saba zich de vesting Alamut eigen gemaakt aan de hand van een list en zijn volgelingen – de fedaji – daar opgeleid tot 'levende dolken'. Zij zijn bereid om voor hun geloof te sterven. In 1092 probeerde emir Arslan Tash effectief de burcht te bestormen. De datum van de moord op de grootvizier Nizam al-Mulk en de sultan Melih Shah is historisch correct. De manier waarop de twee fedaji zichzelf doodden, wordt eveneens in bijna alle oriëntaalse kronieken beschreven. Om de historische feiten verder na te gaan hebben we de enkele facetten van de geschiedenis van de islam gedetailleerder bekenen. Zo onder meer het ontstaan van het Sjiisme, de leer van de volgelingen van Ali. Het Ismaelisme waarover in de roman zo vaak sprake is, is een sjiiitische stroming die meenden dat de zesde imam zijn zoon Isma'iel had aangewezen als opvolger. Uit deze stroming kwamen dan de Nizarija – beter bekend onder de naam 'assassijnen' – voort, met Hasan Ibn Saba als leider. De assassijnen zijn in het westen vooral bekend geraakt door de reisverhalen van Marco Polo en de studie van von Hammer Purgstall.

Vladimir Bartol schreef 'Alamut' in een tijdperk waarin drie opmerkelijke figuren de Europese geschiedenis bepaalden: Hitler, Stalin en Mussolini. 'Alamut' kan dan ook gezien worden als een allusie op het totalitarisme van die jaren, onder meer door Luc Resson. Hasan Ibn Saba verwacht de volledige onderwerping van de gelovigen en elke weerstand moet worden gebroken. Het is de bedoeling dat het geloof – of de partij – de individuele identiteit breekt. Zelfopoffering en martelaarschap voor de zaak zijn het hoogste goed. Ook de hiërarchische structuur van de assassijnen is vergelijkbaar met het nazisme en communisme. Alles draait om de leider. Bovendien heeft het regime – net als het nationaalsocialisme en communisme – een theatrale dimensie en spektakels hebben een groot propagandistisch effect. (Resson 2002, p. 713)

Hasan Ibn Saba wordt door de hedendaagse lezer niet enkel vergeleken met Hitler, Stalin en Mussolini, maar eveneens met Osama bin Laden. In het vijfde hoofdstuk zijn we op zoek

gegaan naar de gelijkenissen tussen de assassijnen van Hasan Ibn Saba en al-Qaeda van Osama bin Laden. We hebben hierbij eerst gezocht naar een definitie van terroristen waarbij we besloten hebben dat het voornamelijk gaat om groepen die politieke doelstellingen nastreven, met methodes die niet overeenkomen met de bestaande en algemeen aanvaarde criteria van politieke actie.

Al-Qaeda werd ergens tussen 1988 en 1990 formeel opgericht en wou de versplinterde Arabische strijdkrachten die in Afghanistan gevochten hebben tegen het Rode Leger terug herenigen. In onze vergelijking tussen Osama bin Laden en Hasan Ibn Saba hebben we enkele overeenkomsten gevonden. Zo houdt een intelligente leider zich schuil in een onherbergzaam gebied en leidt er meedogenloze strijders op in naam van een radicale interpretatie van de islam met als doel een wereldrijk te vernietigen dat als decadent wordt beschouwd – het Seldsjoekenrijk toen, de Verenigde Staten nu. Daarenboven vallen zogenaamde 'levende dolken' [živa bodala] – zelfmoordterroristen – de vijand aan, meestal na een tijdje in het geheim geïnfiltreerd te zijn geweest in de vijandelijke regimenten. Beide groeperingen zijn een soort van geheime genootschappen waartoe men pas na initiatie kan toetreden en waarbij brainwashing een vaak toegepast middel is. Bovendien rechtvaardigen ze zich volgens *taqiyya*, een islamitisch theologisch concept wat hun de toelating geeft mensen te misleiden. Het grote verschil tussen de assassijnen en hun hedendaagse opvolgers is dat de assassijnen veel gericht te werk gaan en in principe geen onschuldige burgerslachtoffers maakten.

BIBLIOGRAFIE

Boeken en artikels

- BAJT DRAGO, 'Bartolov Alamut', nawoord in BARTOL VLADIMIR, *Alamut*, Maribor – Koper, 1988
- BARTOL VLADIMIR, 'Namesto uvoda k Alamutu', Ljubljana, *Ljubljanski zvon*, 1937-39, nr. 10
- BARTOL VLADIMIR, 'Po dvajsetih letih', inleiding in: BARTOL VLADIMIR, *Alamut*, Triëste, 1958
- BARTOL VLADIMIR, *Alamut*, Ljubljana, 2002
- BARTOL VLADIMIR, *Mladost pri Svetem Ivanu – Pot do učenosti*, Ljubljana, 2006
- BARTOL VLADIMIR, *Mladost pri Svetem Ivanu – Romantika in platonika sredi vojne*, Ljubljana, 2006
- BARTOL VLADIMIR, *Mladost pri Svetem Ivanu – Svet pravljic in čarovnije*, Ljubljana, 2003
- BIGGINS MICHAEL, 'Against Ideologies: Vladimir Bartol and Alamut', nawoord in BARTOL VLADIMIR, *Alamut*, Ljubljana, 2002, pp.428-437
- BRATOŽ IGOR (red.), *Pogledi na Bartolu*, Ljubljana, 1991
- CAMPBELL ANTHONY, *The Assassins of Alamut*, 2004 – online (04-01-2008) beschikbaar op: <http://www.acampbell.ukfsn.org/assassins/index.html>
- CASTELLAN GEORGE en BERNARD ANTONIA, *Geschiedenis van Slovenië*, 's-Hertogenbosch, 1996
- COOLSAET RIK, *De mythe al-Qaeda – Terrorisme als symptoom van een zieke samenleving*, Leuven, 2004
- DE LEY HERMAN, *Wortels van de islam*, Gent, 2007 – online (04-01-2008) beschikbaar op: <http://www.flwi.ugent.be/cie/hdeley/index.htm>
- DETREZ M., *Literatuurgeschiedenis van Zuidoost-Europa*, Gent, 2006-2007
- JUDAH TIM, *The Serbs. History, myth and the destruction of Yugoslavia*, New Haven en Londen, 1997, p. 111
- JUVAN MARKO, 'Alamut – Encyklopedični roman' in: BRATOŽ IGOR (red.), *Pogledi na Bartolu*, Ljubljana, 1991, pp. 91-105
- KOS JANKO, 'Težave z Bartolom', in BRATOŽ IGOR (red.), *Pogledi na Bartolu*, Ljubljana, 1991
- KOŠUTA MIRAN, 'Alamut: roman – metafora', nawoord in BARTOL VLADIMIR, *Alamut*, Ljubljana, 1988, pp. 551-611
- LEWIS BERNARD, *De crisis van de islam – Jihad en de wortels van de woede*, Utrecht, 2003
- LINDHOLM CHARLES, *The Islamic Middle East : an historical anthropology*, Oxford, 1996
- NEŽMAH BERNARD, 'Alamut', *Mladina*, nr.8, 2002 - online (04-01-2008) beschikbaar: <http://www.mladina.si/tecnica/200208/clanek/knjige-01/>
- NIETZSCHE FRIEDRICH, *Also sprach Zarathustra*, Köln, 2005
- PAHOR MILAN, 'Slovenska časniška govorica v Trstu in Gorici pred drugo svetovno vojno'.

Online (04-01-2008) beschikbaar via:
<http://www.primorski.it/zgodovina/zgodovina.html>

POPOV NOVAK IRENA, 'Citat perzijske književnosti v Bartolovem romanu Alamut', in BRATOŽ IGOR (red.), *Pogledi na Bartolu*, Ljubljana, 1991

Prisma van de islam, Utrecht, 1995

RASSON LUC, 'Negen eeuwen voor Bin Laden? Alamut van Vladimir Bartol', *Streven*, jg. 69, nr. 8 (september 2002), p. 709-717

SHAYKH FADHLALLA HAERI, *Elementen van islam*, Naarden, 1993

SOURDEL JANINE en DOMINIQUE, *Dictionnaire historique de l'islam*, Parijs, 1996

STURM-SCHNABL KATJA, 'Ženska kot avtorica in lik v novejši slovenski književnosti', *Jezik in slovstvo*, jg. 43, 3 (januari 1997-1998), p. 97-108

THACKRAH JOHN R., *Encyclopedia of terrorism and political violence*, Londen, 1987

VAN BOVEN ERICA en DORLEIJN GILLES, *Literair mechaniek : inleiding tot de analyse van verhalen en gedichten*, Bussum, 1999

VAN GORP HENDRIK, DELABASTITA DIRK, GHESQUIERE RITA, *Lexicon van literaire termen*, Leuven, 1998

VERMAAT EMERSON, *De dodelijke planning van al-Qaida*, Soesterberg, 2005

YONAH ALEXANDER en MICHAEL S. SWETNAM, *Osama bin Laden's al-Qaida – profiel van een terroristisch netwerk*, Baarn, 2001

Internet

http://sl.wikipedia.org/wiki/Glavna_stran

<http://www.acampbell.ukfsn.org/>

<http://www.alamutbase.ir/>

<http://www.flwi.ugent.be/cie/hdeley/index.htm>

<http://www.gutenberg.org>

<http://www.lexpress.fr/>

<http://www.maghrebonline.nl/>

<http://www.mladina.si>

<http://www.omarkhayyamnederland.com/omarkhayyam/index.html>

http://www.penslovenia-zdruzenje.si/html/splosna_predstavitev.html

<http://www.primorski.it>

<http://www.rotten.com/library/conspiracy/al-qaeda-and-the-assassins/>

<http://www.rotten.com/library/conspiracy/al-qaeda-and-the-assassins/mind-control/>

<http://www.skgz.org/slo/zgodovina>

http://www.teachsam.de/deutsch/d_literatur/d_gat/d_drama/drama_2_txt_1.htm

http://www.teachsam.de/deutsch/d_literatur/d_gat/d_drama/drama_2_txt_1.htm

<http://www.usembassy.state.gov/posts/af1/www0001.html>